

Z 113 10

Régi magyar könyvek a hallei magyar könyvtárban

Jegyzéküket összeállította és bevezette

Dr. Bucsay Mihály

*

Altungarische Bücher der Ungarischen Nationalbibliothek in Halle a. d. Saale

(Nachtrag zur älteren ungarischen Nationalbibliographie)

Zusammengestellt und eingeleitet von

Dr. Michael Bucsay

Budapest, 1941.

Ranschburg Gusztáv könyvkereskedése

Buesay Mihály egyéb dolgozatai közül kaphatók:

Egyháztörténetiek:

Die Pfarrerausbildung im reformierten Ungarn.

(A magyar református lelkészképzés.)

Lipce, 1936. Képekkel, térképvezetékekkel, táblázatokkal.

31 oldal. Ára: 1 P.

Die Lehre vom Heiligen Abendmahl in der ungarischen Reformation Helvetischer Richtung.

(A helvét irányú magyar reformáció úrvacsorátana.)

Stuttgart, 1939. 20. oldal.

Ára: 1.60 P.

„...Zusammenhänge und Gesichtspunkte..., welche innerhalb der deutschen theologischen Forschung bisher überhaupt noch nicht bearbeitet sind.“

Deutsche Theologie.

Der Einfluss der völkischen Eigenart und des völkischen Kulturstandes auf die Konfessionsbildung in der Reformationsgeschichte Ungarns.

(A hitvallásképződés viszonya a népi jelleghez és a népi műveltséghez a magyar reformációtörténetben.)

Lipce, 1940. 15 oldal.

Ára: 2— P.

Die Forschungsstelle für Kirchenkunde Südosteuropas, besonders Ungarns, an der Universität Halle.

(A Hallei Magyar és Délkelet-európai Egyházi Kutató Alkalmazás.)

Lipce, 1940. 3 kéthasábos oldal.

Ára: 1— P.

Bölcséletiek:

A realitáskérdés.

Debrecen, 1935. 50 oldal.

Ára: 1.60 P.

„Egy szabatosan és egyszerűen megfogalmazott tétel bizonyítására biztos kézzel csoportosítja a szerző a szükséges anyagot — minden mondata határozott lépés a kiinduló probléma megoldása felé — e szerényen méretezett, tömör és alapos tanulmányában.“

Athenaeum.

Logikai alaptételek.

Debrecen, 1939. 42 oldal.

Ára: 1.40 P.

39 fejezetben, lexikális rövidséggel, filozófiatörténetileg önálló tudománytani logika alapelveit fekteti le.

A LOGIKAI ALAPTÉTELEK kivételével (terjeszti a Franklin Társulat, Budapest) mindegyik tanulmány a vételárnak a szerző 40.740. sz. csekk-számlájára való beküldése útján kapható.

HIBAIGAZÍTÁS:

A 2. oldalon álló sorozatcím helyes szövege:
A Középdunai Protestantizmus Könyvtára.

*Serie lieber Ung. Bibliothek
überreicht von Verfasser.*

-dunai

A KÖZÉPEURÓPAI PROTESTANTIZMUS KÖNYVTÁRA

Szerkeszti :

Dr. BUCSAY MIHÁLY

(Magyar és tót nyelvű sorozat)

Első kötet :

Régi magyar könyvek a hallei magyar könyvtárban

Írta

Dr. Bucsay Mihály

*

BIBLIOTHEK DES PROTESTANTISMUS IM MITTLEREN DONAURAUM

Herausgegeben von

Dr. MICHAEL BUCSAY

(Reihe A. Werke in slovakischer und ungarischer Sprache)

Erster Band :

**Altungarische Bücher der Ungarischen
Nationalbibliothek in Halle a. d. Saale**

Zusammengestellt und eingeleitet von

Dr. Michael Bucsay

Régi magyar könyvek a hallei magyar könyvtárban

Jegyzéküket összeállította és bevezette

Dr. Bucsay Mihály

*

Altungarische Bücher der Ungarischen Nationalbibliothek in Halle a. d. Saale

(Nachtrag zur älteren ungarischen Nationalbibliographie)

Zusammengestellt und eingeleitet von

Dr. Michael Bucsay

Budapest, 1941.

Ranschburg Gusztáv könyvkereskedése

E mű megjelenését segéllyel vagy előfizetéssel a Magyar Tudományos Akadémia, a Magyar Kir. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, a Magyarországi Református Egyház Egyetemes Konventje és a Tiszántúli Ref. Egyházkerület Sajtóalapja tették lehetővé.

Magy. 1205

TARTALOMJEGYZÉK.

Bevezetés.

1. <i>fej.</i> Néhány szó a hallei magyar könyvtárról — —	7
2. <i>fej.</i> A régi magyar anyag könyvészeti feltárásának előzményei — — — — — — — — — —	12
3. <i>fej.</i> E jegyzék hármas célja: — — — — — — — — — —	15
a) leltárfelvétel — — — — — — — — — —	15
b) könyvtári katalógus közreadása — — — — — — — — — —	16
c) ismeretlen régi magyar könyvtári anyag leírása — — — — — — — — — —	16
4. <i>fej.</i> Használati utasítás — — — — — — — — — —	16
Németnyelvű bevezetés — — — — — — — — — —	19
Első főrész: Más helyen leírt nyomtatványok jegyzéke —	32
5. <i>fej.</i> Magyarnyelvűek (Régi Magyar Könyvtár I.) (1—57.) — — — — — — — — — —	32
6. <i>fej.</i> Nem magyar nyelvű hazaiak (Régi magyar Könyvtár II.) (58—191.) — — — — — — — — — —	34
7. <i>fej.</i> Magyar szerző írta nem magyar nyelvű külföldiek (Régi Magyar Könyvtár III.) (192—631.)	38
<i>Első jegyzet:</i> Amit nem találtam — — — — — — — — — —	50
<i>Második jegyzet:</i> Egyéb esetleg még rejtőző nyomtatványok — — — — — — — — — —	51
<i>Függelék:</i> Leírt régi magyar anyag a hallei egyetemi könyvtárban — — — — — — — — — —	51
Második főrész: Ismeretlen nyomtatványok leírása — —	53
8. <i>fej.</i> Magyarnyelvűek (632—636.) — — — — — — — — — —	53
9. <i>fej.</i> Nem magyar nyelvű hazaiak (637—664.) — — — — — — — — — —	54
10. <i>fej.</i> Magyar szerző írta nem magyar nyelvű külföldiek (665—754.) — — — — — — — — — —	66
<i>Függelék:</i> Néhány leíratlan régi magyar könyv a hallei egyetemi könyvtárban (Régi Magyar Könyvtár III.) — — — — — — — — — —	95
Névmutató — — — — — — — — — — — — — — — —	97

INHALTSVERZEICHNIS.

Einleitung in ^{my} ungarischer Sprache — — — — —	7
Einleitung in deutscher Sprache — — — — —	19
<i>Kap. 1.</i> Die Cassai-sche Ungarische Nationalbibliothek	19
<i>Kap. 2.</i> Vorgeschichte der Katalogisierung und der Publikation des altungarischen Materials —	26
<i>Kap. 3.</i> Die dreifache Zielsetzung dieses Verzeich- nisses: — — — — —	28
a) Inventarisierung — — — — —	28
b) Bekanntgabe der Signaturen und Ermög- lichung der Benutzung — — — — —	29
c) Beschreibung des noch unbekanntes Ma- terials — — — — —	29
<i>Kap. 4.</i> Weitere Anweisungen zu der Benutzung —	30
Erster Hauptteil: Anderswo schon beschriebene Drucke	32
<i>Kap. 5.</i> Drucke in ungarischer Sprache (1—57.) — —	32
<i>Kap. 6.</i> In Ungarn gedruckte nicht ungarische Werke (58—191.) — — — — —	34
<i>Kap. 7.</i> Im Auslande Gedruckte nicht ungarische Werke von ungarländischen Verfassern (192— 631.) — — — — —	38
<i>Erste Notiz:</i> Was ich nicht gefunden habe — —	50
<i>Zweite Notiz:</i> Weitere latente Drucke? — —	51
<i>Anhang:</i> Einige in der ungarischen Biblio- graphie bekannte altungarische Drucke im Besitz der Universitätsbibliothek in Halle. S. — — — — —	51
Zweiter Hauptteil: Noch unbeschriebene Drucke — —	53
<i>Kap. 8.</i> Drucke in ungarischer Sprache (632—636.) —	53
<i>Kap. 9.</i> In Ungarn gedruckte nicht ungarische Werke (637—664.) — — — — —	54
<i>Kap. 10.</i> Im Auslande gedruckte nicht ungarische Werke von ungarländischen Verfassern (665 —754.) — — — — —	66
<i>Anhang:</i> Notiz über einige, in der ungarischen Bibliographie nicht bekannte, altunga- rische Drucke im Besitz der Univer- sitätsbibliothek in Halle. S. — — —	95
Namenregister — — — — —	97

BEVEZETÉS.

1. fejj. Néhány szó a hallei magyar könyvtárról.

A hallei magyar könyvtár¹ régi magyar könyvtár a szó szoros értelmében. Legalább kétezer kötetet foglalt magában, amikor Kassai Michaelis György, ez a hite miatt kiüldözött, de Vittenbergában az egyetemi bölcséleti kar tanterületébe emelkedett hazánkfia 1724-ben a Luther és Melanchthon egyetemén tanuló magyar ifjakra hagyományozta.

Kassai Michaelis előtt is volt saját gyűjtésű kisebb könyvtárak a vittenbergai magyar tanulóknak, így pl. a XVI. században, a magyar Coetus virágzása idején. A Coetus anyakönyvében több bejegyzés foglalkozik egy társas könyvgyűjtemény ügyes-bajos dolgaival.²

A XVII. századból sajnos nem maradtak fenn a XVI. századiakhoz hasonlítható adataink a vittenbergai magyar diákok közösségi életéről és így esetleges könyvtárukról sem. Könyvszeretetüket azonban tudjuk, hogy továbbra is megőrizték. A XVII. század elején, amikor Vittenberga messze országok legelőkelőbb lutheránus ifjait gyűjtötte padjaiba, az 1616. év egyetemi rektorát, az ifjú gróf Thurzó Imrét, egy hivatalos bejegyzés egyenesen az egyetemi könyvtár megalapítójának nevezi.³ Honfitársaink magyar könyveket is ajándékoz-

¹ Neve eredetiben latin, mégpedig régebbi, még vittenbergai pecsétjén *Bibliotheca Nationis Hungaricae Vitebergensis*, újabb, hallei pecsétjén pedig *Bibliotheca Hungarica Halensis*. Az eredeti névnek a fordításai: hallei magyar könyvtár (Révész K., Stomp L., Szlávik M.), Hallei Magyar Könyvtár (Szabó K., Hellebrant Á.), hallei—wittenbergi magyar könyvtár (Obál B.), a hallei egyetemi könyvtárral kapcsolatos magyar könyvtár (Raffay S.) és végül a ma hivatalosan használt német név: Ungarische Nationalbibliothek.

² Thury: Iskolatörténeti Adattár, II. 58, 66. és 67. V. ö. még Asztalos Miklós tanulmányával: *Wissenschaftliches Leben in der Wittenberger ungarischen Gesellschaft im 16. Jh.* — *Ungarische Jahrbücher*, X. (1930) 128—33., továbbá Szabó Gézának jegyzékemmel kb. egyidőben megjelenő doktori értekezésével a vittenbergai magyar Coetus történetéről.

³ *Justi Lipsi Opera*, Leiden 1613. c. mű első lapján, kézzel írva: „Donum . . . Emerici Thurzo . . . Erectoris academiae Wittenbergensis bibliothecae“. A vittenbergai szemináriumi könyvtárban.

tak a wittenbergai könyvtárnak. 1709-ben Bohus Sámuel Tinódi Lantos Sebestyénnek Kolozsvárt 1554-ben megjelent krónikáját, Sartorius János pedig kissé később díszesen kötve a „Magyar lelki óra“ négy részét küldte el.⁴

Alig valószínű, hogy a könyveket ajándékozó magyar tanulók éppen sajátmaguknak nem gondoskodtak volna valamelyes könyvgyűjteményről már a XVII. század folyamán is. Kassai Michaelis György könyvtáralapítása sokkal érthetőbb, ha benne egy kisebbméretű, de tartósan fennálló diákintézmény kiépítését és szilárd anyagi alapokra helyezését látjuk. Wittenbergai diák korában (1675—81) Kassainak is alkalma lehetett, mint szegény tanulónak, egy közös magyar könyvgyűjtemény áldásos voltát megismerni.

Kassai halálától, 1725-től kezdve ez a könyvtár lett a magyar tanulók szellemi életének középpontja. A kiválóbb és tapasztaltabb diákok közül kerültek ki örei, kik az alapító akaratára szerint ott laktak a könyvek közt Kassai Michaelis berendezett lakásában, a wittenbergai Augusteum egyik szárnyán. Kassai végrendeletileg gondoskodott róla, hogy a könyvtár állandóan ott maradhasson. Így őt tekinthetjük német földön az első magyar kultúrintézet alapítójának.

Az egész magyar diákság, magyar-, tót- és németajkú együtt, a maga feladatának tekintette a könyvállomány fejlesztését. Minden magyar ifjú 12 német garast fizetett Wittenbergába érkeztekor a könyvtár pénztárába. A Kassai-alap ösztöndíjasai lemondtak 1—2 tallérról stipendiumukból a könyvtár javára. Ennek az áldozatkészségnek köszönhető, hogy amikor Rotarides, a magyar irodalomtörténetírás fényes emlékü úttörője idegen földön elhunyt, könyveit és még értékesebb kéziratait a wittenbergai magyar tanulók könyvtáruknak tudták megvásárolni.^{4a}

Áldozatkészségük nem szűnt meg a következő XIX. században sem. A megélénkülő és nemsokára klasszikus magasságokba szárnyaló magyar szép- és közirodalomnak minden kiemelkedő termékét első kiadásban szerezték meg és előfizettek a vezető időszakai sajtótermékekre is. Csak 1860-ban lépett a könyvtár gyarapítói sorába a Magyar Tudományos Akadémia irodalmunk legsúlyosabb részét jelentő kiadványai elküldésével. Addig a magyar ifjak fejlesztették könyvtárukat, mégpedig olyan eredménnyel, hogy a könyvállomány a XIX. század végére megkétszereződött. Pedig nem egyszer hajszálon mult a könyvtár teljes megsemmisülése. Voltak ugyan könyvek,

⁴ A hallei egyetemi könyvtárban Im 1558. alatt.

^{4a} Dr. Gragger R.: Egy magyar tudós sorsa, Rotarides Mihály. — Klebelsberg Emlékkönyv, 1925. 452.

amelyek elkallódtak, még inkább kéziratok, de a viszontagságokhoz képest, amiken a könyvtár átesett,^{4b} aránylag mégis kis számban.

Száz évig állt a könyvtár alapítása helyén, Vittenbergában. A napóleoni háborúk következményeként azonban, Vittenberga Poroszországba kebelezésével, a kedves elbaparti mezőváros elvesztette egyetemét. A Halléban akkor már több mint száz éve fennálló egyetemmel kapcsolták össze Halle székhellyel. Halléba került a vittenbergai egyetemi intézmények nagy részével 1823-ban Kassai Michaelis György könyvtára is.

Több mint hatvan évig működött ezután Halléban a könyvtár, ha nem is az alapítólevélben kijelölt helyen, de legalább az alapító által részleteiben is megszabott módon, magyar evangélikus lelkész- és tanárjelöltek gondozásában. Ebből az időszakból emlékezzünk meg Schneller Istvánnak, a későbbi nagy pedagógusnak 1868 és 1873 közti hallei munkásságáról.

1890-ben a Kassai-alap közvetlen felügyeletét gyakorló professzori testületet (*Collegium der Professoren der Wittenberger Stiftungen*) a modern könyvtárkezelés magasabb igényei arra készítették, hogy a könyvtárat a lelkes, de szakképzetlen diák-örök kezeléséből az egyetemi könyvtáréba utalja át. Első örévé az egyetemi könyvtár egyik hivatalnokát tétetett meg, míg második öre továbbra is magyar diák maradt. Ezzel meg is szűnt a magyar könyvtárnak eddig legalább részben őrzött evangélikus felekezeti jellege, mert most már első és második kusztozai — az utóbbit ezután a hallei magyar diákegylet jelölte ki — lehettek és voltak nem-lutheránusok is. Csak 1939 tavaszán sikerült legalább a másodkusztoz személyét illetőleg az alapító akarata által szentesített irányba térni vissza. Az ebben a félévben érdekes módon éppen református elnök alatt működő és több mint háromnegyedében református tagokat

^{4b} A hétéves háború alatt, 1763-ban egy pincébe rejtette Madách Péter a könyveket, oda azonban osztrák katonák törtek be és látogatásuk jónéhány könyvbe került. A napóleoni háborúk alatt zsákokban egy Meissen melletti lovagvárba mentették a könyvtárt és itt is maradt egészen 1816-ig. Közben a nyugalom éveiben sem sikerült mindig egyformán lelkes és fogékony magyar diákokat találni a könyvtár őrzésére. Az is előfordult, hogy egyikük fidibuszt csavart a kéziratlapokból. Gerhard, volt hallei egyetemi könyvtári igazgató azonban az egyoldalúság hibájába esett, amikor a könyveltűnésekért csaknem kizárólag a magyar diákokat tette felelőssé. Diákintézmények rendetlen ügyvitelért nem a diákok hanyagságát, hanem legtöbbször az ellenőrzés lazaságát lehet és kell is hibáztatni. Átlagában hanyag a diák és ebben a magyar sem kivétel. V. ö. Gerhard: Die Ungarische Nationalbibliothek der Universität Halle—Wittenberg. 1903. -- August Willmanns Festschrift.

számláló Hallei Magyar Egylet kimondotta, hogy második örnek ezentúl, ha van, evangélikus tag választandó.

Amióta a magyar könyvtár az egyetemi könyvtár kezelésébe került, egy örvendetes és egy szomorú perióduson ment át. Az első Dr. Reinhold Henrik első kusztoszságával köszöntött be, ki 1900-tól 1914-ig minden elismerést kiérdemlő módon végezte el a technikai és könyvészeti feladatok legfontosabb részét, katalógust készített a kéziratokról és a periódikus kiadványokról és katalógizálta a könyvek zömét is. Sajnos Reinhold kézirat-katalógusa nem jelent meg nyomtatásban, mint magyar ösztönzői tervezték. Sajtó alá készített könyvtári katalógusa, sem ennek legértékesebb, mert a Hungaricákról beszámoló része, nem jutott el befejezéséhez. Ezek a közlések lettek volna pedig hivatva, hogy hazai művelődésünk szervezőinek figyelmét megérdemelt mértékben a hallei magyar könyvtárra tereljék.

E helyett a nagy háború alatt magyar diákok nem jöttek Halléba, azok pedig, akik a háború utáni első években megjelentek, főleg gazdászok, talán már tudomást sem vettek könyvtárunk létezéséről.

Az egyetemi könyvtár kezelésébe kerülés a szakszerűség nagy előnyei mellett azzal a hátránnyal járt, hogy Kassainak a könyvtára nem válhatott újra meg újra az egyetemen tanuló magyar ifjak életének és tanulmányainak azzá az összekötő kapcsává, a hagyományok örvévé és átszolgáltatójává, ami 1890 előtt mindig volt. Nem kellett többé a magyar diákok egy részének könyvek beszerzésével, kötetésével, kikölcsönzésével bibelődnie. Az idegen városban most már nem élt egy fedél alatt a magyar diák magyar gyűjtésű magyar könyveivel. A magyar könyvtár az egyetemi könyvtár egyik függeléke lett, hozzá a legkevésbé hozzáférhető. Nem teljes ABC-katalógusa a hivatalnokok termében volt és van felállítva és szakkatalógusa egyáltalában nincs. Míg a könyvek a magyar diákok kezügyében voltak, ezek a fogyatkozások nem estek olyan mértékkel a latba. Az sem segített, hogy a könyvtár másodkusztosza a magyar egyetemisták közül került ki, mert ez könyvtárosi szakképzettség hiányában rendszerint nem volt képes gyors áttekintést szerezni a folyamatban levő könyvtárosi munkák felől és azokba be sem tudott kapcsolódni. Megbízása hamarosan valamilyen ellenszolgáltatás nélküli kicsiny ösztöndíj elnyerésével vált egyenértékűvé. A könyvtár mindjobban távolodott a magyar tanulók tudatából és szürkülő állványain lassan használatlan, holt anyaggá lett.

A világháború után hazánkból gazdászok jelentek meg elsőnek Halléban. Ők, úgy látszik, nem kerültek kapcsolatba könyvtárunkkal. Ugyanekkor a berlini egyetemnek első magyar

tanára, Gragger Róbert azon fáradozott, hogy tudományos intézetéhez megfelelő szakkönyvtárat szervezzen. Figyelme Halléra terelődött és ismételt hallei látogatásai során felismerte a magyar könyvtár magyar anyagának nagy becsét. Az sem kerülte ki figyelmét, hogy Halléban éppen a régebbi magyar anyagot senki sem használta. Nem volt nehéz arra a meggyőződésre jutni Graggernak, hogy az amúgy is felekezeti jellegét veszített és más vonatkozásban is nem az alapítólevél rendelkezései szerint működő könyvtár úgy töltheti be újra rendeltetését, ha a hungarológiai kutatómunka vérkeringésébe kapcsolja be az ő berlini intézetében, mely külföldön e tanulmányok területén magához ragadta a vezetést. Befolyásos barátainak és híveinek támogatásával a hallei egyetem és a magyarországi evangélikus egyház tiltakozása ellenére sikerült is kivinnie tervét olyan formában, hogy a hallei magyar könyvtárt legmagasabb fórumok 99 évre szóló kölcsönképpen a Berlini Magyar Intézetnek ítélték oda.

Graggernak nem volt elég helye Berlinben az egész hallei könyvállomány befogadására és ha lett volna is, annak nem magyar vonatkozású mintegy háromnegyed részével mit sem tudott volna kezdeni. Így pusztán negyedrészt kérte át Berlinbe, valamennyi kéziratot, mintegy száz periodica-számot és mintegy 865 könyvet. Jó lett volna, ha legalább az egész Régi Magyar Könyvtárba tartozó anyag egységesen került volna a Berlini Magyar Intézetbe. A jelen dolgozat tanúsága szerint nem így történt. 1921-ben a katalógizálás befejezetlen volta miatt igen sok utánjárást kívánt volna e feladat végrehajtása.

A Halléban maradt csonka rész a huszas és harmincas években igen lassan fejlődött és tovább zsugorodtak a magyar tanulókkal való kapcsolatai is. 1935 táján az egyetemi könyvtár vezetősége új anyag lepecsételésénél az addig használt *Bibl. Hung. Halensis* feliratú bélyegző mellőzését és helyette az egyetemi könyvtári pecsét alkalmazását rendelte el. A könyvtár alapítványi jellegét külön kezelés, külön szignálás és elkülönített elhelyezés juttatják még kifejezésre.

Végül az 1938. év hozott jelentősebb változást. Ebben az évben kezdte meg működését a hallei egyetem hittudományi karán felállított magyar protestáns egyházismereti kutatóállomás (*Forschungsstelle für Kirchenkunde Südosteuropas, besonders Ungarns an der Theologischen Fakultät der Martin Luther Universität Halle-Wittenberg*). Idézzük emlékezetünkbe, hogy a Kassai-könyvtár könyvei Czvittinger és Rotarides idejében vagy később a XIX. század folyamán jelentős szerepet vittek a magyar egyházi és közművelődés fejlesztésének szent ügyében. Kiváló szellemek egész sora e könyvek társaságában ismerkedett meg a magyar írók legjobbjával régmúlt időktől

az eleven jelenig. Egy másik kisebb csoportot a fogékony és lelkes ifjúkorban kezük ügyébe került értékes kéziratok és tudós művek a magyar egyház- és művelődéstörténet bűvárául nyertek meg. A magyar kutatóállomás e hatások sorába kívánt új láncszemet illeszteni. A Berliini Magyar Intézet munkaköre egyházi vonatkozásokra nem terjed ki, e vonatkozásokat azonban sem a hungarológiai kutatásban, sem a külfölddel való tudományos kapcsolatok ápolásában nem szabad elhanyagolni, mert szellemi multunk és jelenünk nagy területe kerülne így a tudományos érdeklődés határain kívülre. A hallei magyar egyházi kutatóállomás a magyarságtudomány egyházi részét tekinti vizsgálódási területének, különös figyelemben részesítve a magyarországi protestáns teológia mult- és jelenbeli határon túli kapcsolatait. Különös fontosságot tulajdonít a kutatóállomás a hallei magyar könyvtár gyarapításának. Intézeti könyvtárává kívánja azt fejleszteni. A M. kir. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium pénzsegélyéből, a Berliini Magyar Intézet, a magyar protestáns egyházak, a debreceni és a soproni hittudományi karok és más ajándékozók ajándékaiból már működésének első másféléves szakaszában több mint 800 kötettel, térképpel és folyóiratévfolyammal korszerűsítette a kutatóállomás Kassai és a magyar diákok könyvtárát. A gyűjtés területe ezeknél a beszerzéseknél szorosabban volt megállapítva, mint eddig. Kiterjedt a magyarországi egyházakra vonatkozó magyar és idegennyelvű irodalomra és kiegészítésül a nélkülözhetetlen szellemtudományi hungarológiai művekre. Egyben a meglevő könyvanyag használhatóbbá tételére is átfogó katalógizálási tervet készített és valósított meg egy részében a kutatóállomás.

2. fej. A régi magyar anyag könyvészeti feltárásának előzményei.

A diák-örök szerkesztette katalógusok nem fordítottak különösebb gondot a régi magyar könyvekre, így sem az igen gondos Schuleck-féle 1813-ból, sem a kevésbé gondos, de a mai felállítás alapját nyújtó Torkos és Raphanides-féle 1860—61-ből. Az ilyen irányú érdeklődés Halléban is **Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárának** megjelenése után ébredt fel.⁵ Szabó művének első kötetében még nem számolt be a Halléban található magyar nyelvű régi anyagról. E mulasztást pótolták Révész Kálmán,⁶ Stromp László⁷ és Szlávik Mátyás.⁸ Szabó-

⁵ Szabó Károly: Régi Magyar Könyvtár, I. Budapest: Akadémia 1879.

⁶ A hallei magyar könyvtár. — Prot. Egyh. és Isk. Lap, 1886. 1301—5. Negyvenhét munkát sorolt fel.

nak és halála után Hellebrant Árpádnak a Régi Magyar Könyvtár II. és III. kötetében kiadott anyagában már ott találjuk a hallei magyar könyvtár anyagának egy részét is. A Magyar Könyvszemle is több hallei címleírást közölt,^{8a} sőt ebben a folyóiratban Kováts László még a hallei könyvtár egyik régi, 1755. évi és a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába került részleges, kézírásos katalógusát, a Latschny-félét is ismertette.⁹

Szabó és Hellebrant hallei felvételezésének hézagosa volt csakhamar kitűnt, mihelyt a már említett **Reinhold Henrik** 1900-ban munkába vette a könyvtár katalógizálását. E munka kifogástalan gondossággal haladt előre. Reinhold figyelme megfelelő mértékben terjedt ki a régi Hungaricákra is. A régi magyar könyvekre és katalóguscédulákra rájegyezte a Szabó és Hellebrant-féle Régi Magyar Könyvtárban, továbbá Sztripszky Hiador toldalékában található számokat, valamint azt is, ha a mű e könyvjegyzékekből hiányzott. Az 1800-ig megjelent Hungaricákról egy külön cédulakatalógust is készített, kb. 470 rövid címleírást nyújtva, helyrajzi számok nélkül. Reinhold e munkáját felhasználtam jegyzékem készítésénél, ha szempontjai e használatot elég szűk körre korlátozták is. Fitz József szerint¹⁰ Reinhold a könyvtár katalógusát magyar segítséggel ki akarta adni. Raffay Sándor, ki hivatalos magyar megbízásban 1913 nyarán Halléban járt, tartalmaz beszámoló keretében nyilvánosságra is hozta egy részleges katalógus kinyomatására vonatkozó elgondolásait.¹¹ E tervek azonban ter-

⁷ A hallei magyar könyvtár (Némi illusztrációul Révész Kálmán barátom hasoncímű cikkéhez s az abban foglalt indítványhoz). — Prot. Egyh. és Isk. Lap, 1886. 1402—4. A könyvtári és levéltári anyag állapotáról tájékoztatott.

⁸ A hallei magyar könyvtár. — Prot. Egyh. és Isk. Lap, 1882., majd 1886. 1432—5. A Révész felvetette tervekre válaszolt és tájékoztatott a könyv- és kéziratállásáról.

^{8a} Magyar Könyvszemle 1890. 274., 1891. 266, 268—71.

⁹ A hallei régi magyar könyvtár katalógusa. — Magyar Könyvszemle, 1905. 89—90.

¹⁰ J. Fitz: Georg Michaelis Cassai und seine Bibliothek. — Aus den Forschungsarbeiten der Mitglieder des ungarischen Institut und des Collegium Hungaricum in Berlin. Dem Andenken Robert Graggers gewidmet. (Berlin 1927. 122—45) 141.

¹¹ A hallei egyetemi könyvtárral kapcsolatos magyar könyvtár. — Múzeumi és Könyvtári Értesítő, 1914. 54—9., A hallei magyar könyvtár. — Theol. Szaklap, 1913. 244—61. Ugyanitt a 245. lapon Kassai latin végrendeletének a könyvtárra vonatkozó része is közöltek. Raffaynak a könyvállományra vonatkozó javaslata abban állt, hogy a kéziratok részleges katalógusával kinyomatandónak ítélte annak a szerinte 195 régi magyar könyvnek a listáját is, ami a Kassai-könyvtárban van. Raffay csak 25 Szabó által nem említett régi magyarról tudott.

vek maradtak, sőt Reinholdnak még az sem adatott meg, hogy művét befejezhesse. Csak a kéziratár anyagát tudta nyomás-kész jegyzékbe foglalni és tartalomjegyzékét német szaklapban megjelentetni. A könyvek katalógizálása Reinholdnak másik egyetemi könyvtárhoz való helyezése után megakadt, mégpedig az utolsónak sorravett VI. csoporttal, mely testes gyűjtő-köteteket (kolligátumokat) foglal magában. Csupán a Hungaricák katalógizáltattak a VI. 1—3. és 179—184. számokból. Maguk a Hungaricák sem katalógizáltattak ugyanezen VI. csoport 5—6. és 21—76. számaiból. E számokon kívül is előfordult itt-ott, hogy katalógizálása során Reinhold nem vett Hungaricának egy-egy a Régi Magyar Könyvtár III. kötetébe tartozó nyomtatványt.

A még feldolgozatlan gyűjtőkötetek felvételének munkája 1921 után Berlinre és Halléra maradt, mert a VI. csoport 5. és 6. számú gyűjtőköteteit Gragger Berlinbe vitte, VI. 21—76. viszont Halléban maradt.

A teendők berlini felét Fitz József végezte el. Rávezette a nyomtatványokra a Régi Magyar Könyvtárban található számukat, a még le nem írtakról pedig egy a hallei magyar könyvtárról minden vonatkozásban beszámoló tanulmányban emlékezett meg.¹³ Több dologra nézve, amit jelen bevezetésem röviden érint, vagy teljesen mellőz, legyen szabad Fitz József-

¹³ A hallei magyar könyvtár Berlinbe került állományából Fitz több olyan nyomtatványt is a Régi Magyar Könyvtárba tartozónak tüntetett fel fent idézett (l. 10. sz. jegyzet) tanulmányában, amelyeket én sorszámmal nem vettem fel, hanem itt emlékezem meg róluk. Ilyenek a B. VI. 4, 116. jelzésű, mely 1726-ból kelt, a B. VI. 4. 181, melyben a felköszöntöttek egyike, Ferber János körmöci fi magyar ugyan, a nyomtatvány szerzője azonban Wagner Chr., ki a Carpzov-féle szombati kör nevében beszél és lipcei finak írja magát. Ilyen a B. VI. 4, 122, melyet Fitz talán elnézésből vett régi magyarnak. Az egyik vittenbergai tanár, Röhrensee Chr. neve után közvetlenül ugyanis „Hun-“ őrszó áll és könnyen a névhez tartozónak tekinthető. Fitz leíratlannak tekintette a B. VI. 4. 202 jelzésű nyomtatványt, de ezt Hellebrant R. M. K. III. 2997 alatt leírta. Nem vettem régi magyarnak a B. VI. 6, 78 jelzésű nyomatot sem, mert a köszöntő vers Klesch Kristófhhoz van ugyan intézve, szerzője azonban Hoffmann János (talán Teüchel-i, és akkor volt eperjesi diák,) német iskolarektor. A bizonytalan számozású VI. 6 jelzésű kolligátumnak egy másik darabja is tekinthető 78. számúnak, mely a magyarországi Fröhlich János házasságának alkalmából szerzők köszöntéseit tartalmazza. Ugyancsak magyarországi embert, Scharf Frigyes Jánost köszöntenek B. VI. 7, 3a-ban Peisker János és Winter Dávid, B. VI. 7, 4-ben pedig egyedül Winter Dávid, kik tudtommal nem magyarországiak. Fitz végül két különböző R. M. K. III.-nyomtatványnak vette a VI. 179, 33 és a VI. 4, 150 jelzésűeket, melyek azonban ugyanazon mű ugyanazon kiadásának a példányai.

nek erre az élvezetes tanulmányára utalni. Fitz fáradozását abban a vonatkozásban is siker koronázta, hogy a Berlinbe került régi magyar könyvek egyik-másikának pergamenfedeléből négy már ismert, de ritka és két még teljesen ismeretlen R. M. K. I-hez tartozó töredéket sikerült kiszabadítania. E két töredéket, valamint Bél Mátyás egy ismeretlen iratának címlapját említett tanulmányának függelékében írta le Fitz.

Berlinben a Halléból kapott egész régi magyar anyagból is készült kivonatos katalógus, merőben házi használatra.¹⁴

A Halléban maradt kolligátumok első felvételezése e jegyzék számára készült el. Mivel nem hivatalos megbízásban dolgoztam, felvételezéseim eddig nem kerültek a hallei magyar könyvtár katalógusába.

3. fejelet. E jegyzék hármas célja.

a) Leltárfelvétel.

Többféle szempontot kellett egybeolvasztanom, innen erednek jegyzékem sajátosságai.

Mindenek előtt azt tartottam fontosnak, hogy a kettéosztott könyvtár legértékesebb részéről, a régi magyar anyagból, leltár készüljön. A magyar nyelvű és a nem magyar nyelvű hazai anyagra vonatkozóan listáim megközelítően teljesnek tekinthetők. A nem magyar nyelvű külföldiek csoportját tekintve azonban valószínűnek tartom, hogy más, gyakorlottabb R. M. K.-könyvésznk még néhány kisebb nyomtatványt találna. Ismeretes, milyen nehézségbe ütközik annak a meghatározása, hogy valamelyik nyomtatvány beletartozik-e a Régi Magyar Könyvtár III. részébe, vagy nem. Elvben magyarországi szerzők munkáit vettem idetartozóknak, az egyéb magyar vonatkozásúakat csak akkor, ha a kiadvány jelentős részlete magyar szerző műve, vagy szerkesztésében magyar embernek jelentős része volt. Az anyag sokféle-

¹⁴ Vorläufiger Standortkatalog der Alt-Ungarischen Bibliothek aus Halle—Wittenberg, Berlin, den 1. VIII. 1925. Fekete puhatáblás, vonalazott füzet. A következő csoportosítást hajtja végre:

- I. Magyar nyelvű nyomatok, 1—45. szám,
- II. Nem magyar nyelvű magyarországi nyomatok, 1—65. szám,
- III. Nem magyar nyelvű külföldiek, magyar szerzőtől, 1—25. szám,
- IV. Idegen szerzők magyar vonatkozású művei,
- V. A wittenbergai és hallei magyarokra vonatkozó irodalom,
- VI. Gyűjtőkötetek,
- VII. Slavica (külön cédula-katalóguson).

sége bizonyos rugalmasságot követel meg az elvi szempont rovására. Ilyenkor az irodalomtörténeti érdek győz a könyvészeti kárára. A másik nehézség, hogy sok nyomtatvány felett, amelyen a szerző magyarországi származása nincs megjelölve, neve pedig sem nem magyaros hangzású, sem nem ismerős, könnyen elsiklik a tekintet.

b) Katalógus közreadása.

Szükség volt nyomtatott katalógusra, hogy a hallei magyar könyvtár feltáruljon egyház-, irodalom- és köztörténet-szeink előtt. Szabó, Hellebrant és Sztripszky nem nyujtották a könyvtári szignatúrákat, mert az ő bibliográfiáiknak nem ez volt a feladata. Közlésük azonban abból az egy szempontból hiábavaló volt, hogy azt alapulvéve a hallei magyar könyvtár kezelője teljes katalógus hiányában nem tudta volna rendelkezésre bocsátani a leírt művek jelentős részét. Jegyzékem pótolja ezt a hiányt, úgyhogy a jegyzetekben és függelékben említettekkel együtt kb. nyolcszáz hallei régi magyar nyomtatvány, köztük több mint háromszáz unikum és kb. százhetven másodpéldány tudományos használata szignatúráik ismeretében nem ütközhet majd komolyabb nehézségbe.

c) Ismeretlen anyag leírása.

Az 1711-ig terjedő időszakra vonatkozó nemzeti könyvészetünket kívántam végül jegyzékemmel kiegészíteni. Történet-szeink bizonyára örömmel fogadják majd a száznál több eddig rejtőzött irodalmi emléket, sőt hasonló érdeklődés várható a szlovák és erdélyi szász történetírás részéről is.

4. fejj. Használati utasítás.

Könyvjegyzékem csak Szabó—Hellebrant Régi Magyar Könyvtárával és Sztripszky és Asztalos toldalékaival együtt használható. Különösen az első főrészből. Helykímélés céljából a második főrészből csak a magyar könyvészeti műben szabatosan még le nem írt címeket közöltem. A már leírtaknál, az első főrészből, csupán a leírás helyét jelzem, továbbá a művek hallei magyar könyvtári szignatúráját, eléírt **H** vagy **B** betűvel jelezve, hogy a mű Halléban vagy Berlinben található-e. Az utolsó rubrika végül az ismert példányok számát tünteti fel 5-ig. Hellebrant nem csinált belőle titkot, hogy az ismert példányok számaira vonatkozó megjegyzései nem kimerítőek. Az én Hellebrantra építő megjelöléseimet is fenntartással kell tehát

fogadni. Egyetlen céljukat azonban így is betöltik majd, azt, hogy ráterelik a könyvtár mindenkori kezelőinek figyelmét a különösen ritka nyomtatványokra.

Háromszáznál több unikumát tekintve, tisztos helyhez jut a hallei magyar könyvtár legnagyobb hazai könyvtáraink sorában is, hiszen, mint Varga Zsigmond írja, az összes magyar protestáns könyvtárakban található unikumok száma nem tesz ki többet négyszáznál.¹⁵ Igaz, hogy a hallei unikumok háromnegyede a Régi Magyar Könyvtár III. részéhez tartozik és sok köztük az alkalmi nyomtatvány, ez a legcsekélyebb irodalomtörténeti értékű műfaj, egyház-, köz-, művelődés-, család-, sőt irodalomtörténeti értékük azonban így is felbecsülhetetlen.

A Berlinbe került hallei könyvek nagy része ott új számozást nyert. Én mégis megtartottam az eredeti hallei szignatúrát, mert a könyvek feltalálása ennek alapján is igen könnyű a következő módon. A Berlini Magyar Intézetben található egy barnafődeles katalógus-kötet. Ebben fel vannak jegyezve a Berlinben őrzött hallei könyvek, továbbá a bejegyzés baloldalán az eredeti hallei helyrajzi szám, jobbfelén pedig a Berlinben kapott új szignatúra.

Ha eltérést találtam Szabó, Hellebrant, Sztripszky és Asztalos leírása és az általam látott cím közt, arról jegyzetben ! jel előtt mindenkor beszámoltam. Figyelmem csak a szövegre, az ívrétre és az oldalszámra terjedt ki, míg a betűtípusok különbségeit el kellett hanyagolnom már csak azért is, mert erre említett könyvészeteink egyik-másika csak nagy vonásokban terjed ki.

Most először leírt nyomtatványoknál azt az elvet tartottam szem előtt, hogy a bizonytalan szerzőjű, vagy inkább csak magyar vonatkozású, egy-két leveles, de annál kiadósabb című nyomtatványokat elegendő röviden leírni. E rövid leírásoknál a legtöbb esetben a Dr. Reinhold Henrikét nyujtom. A leírások ritkább másik típusa megfelel a Szabó és Hellebrant által adott mintának. A címek nagyobb részét azonban úgy nyujtom, hogy megjelölöm a címlap legtöbb formai sajátosságát, így szedés módját és sorbeosztását. Hogy e törekvésnek a tárgy természete elég szűk határt szab, mindenki tudja, aki pl. barokk ízlésű alkalmi nyomtatványok típusgazdagságán jártathatta tekintetét.

Minden példány ép, ha más megjegyezve nincs.

Jegyzékem első főrésze beszámol azokról a disputációról is, amelyeket Szabó és Hellebrant felvettek jegyzékükbe, holott nem szerzőjük, hanem csak respondensük volt magyarországi.

¹⁵ Magyar Könyvszemle 51. (1937) 198.

Függelékben és lábjegyzetekben emlékezem meg végül néhány, a hallei **egyetemi**, tehát nem a Kassai-féle könyvtárban található leírt és leíratlan régi magyar nyomtatványról (*R. M. K. III.*). Jegyzékük nem valószínű, hogy teljes. A Ponickau-féle gyűjteményből kerülhet esetleg még elő új anyag, XVII. és XVIII. századi exuláns irodalom.

Végezetül legyen szabad köszönetet mondanom a hallei egyetemi könyvtár és a Berlini Magyar Intézet vezetőségének az élvezett kutatási engedélyért. Éppoly hálás köszönetet mondok a hallei Luther Márton-Egyetem Hittudományi Karának, a magyar lelkésznövendékek e több mint négyszáz éve kegyes „Alma Mater“-ének, hogy, a magyar kutatóállomás első vezetőjeként alkalmazva, hallei tevékenységem anyagi feltételeit megteremtette, erkölcsi támogatásával és tudományos ösztönzésével pedig állandóan mellettem állt.

Illesse hálás köszönet azokat a magas magyar egyházi és világi közületeket is, melyeket más helyen sorolok fel és amelyek segítségével és előfizetésükkel nem csak e könyvjegyzék megjelenését tették lehetővé, de egyben jó előjelek közt engedték megindulni A Középdunai Protestántizmus Könyvtárát is.

Budapest, 1940. december hava.

Bucsay Mihály.

EINLEITUNG IN DEUTSCHER SPRACHE.

*Kap. 1. Die Cassai-sche Ungarische Nationalbibliothek.*¹

Unsere gesicherten Kenntnisse über die Ungarische Nationalbibliothek in Halle S. erstrecken sich nur auf die letzten zweihundert Jahre. Im Jahre 1725 geschah es, dass die Bibliothek des ungarischen Exulanten Georg Michaelis Cassai, oder Kassai, etwa 2000 Bände, in den Besitz der in Wittenberg studierenden ungarischen Studenten überging. Michaelis Cassai war Dozent an der philosophischen Fakultät der Universität Wittenberg und daneben vermutlich auch einer der führenden Männer der zahlreichen ungarischen Exulanten in Deutschland. Demgemäss hat er auch der von ihm gesammelten Bibliothek einen doppelten Charakter gegeben. Einerseits umfasst diese als Gelehrtenbibliothek eine treffliche und reiche Auswahl der wissenschaftlichen Literatur des XVI. und des XVII. Jahrhunderts (auch einige Wiegendrucke), andererseits befinden sich in ihr in bedeutender Zahl Bücher ungarländischer Verfasser, meist Exulanten, in ungarischer, lateinischer, oder deutscher Sprache. Für die ungarische Exulantenliteratur ist sie die reichste Sammlung überhaupt.

Es ist jedoch eine völlig offene Frage, ob die als Cassais Stiftung i. J. 1725 entstehende Bibliothek die erste Bibliothek der Wittenberger ungarischen Studenten war, oder aber nur die grosszügige Erweiterung einer bereits vor längerer Zeit angelegten Sammlung.

Das XVI. Jahrhundert spricht für den zweiten Fall, denn es gibt eine ganze Reihe von sehr ausführlichen Belegen für das Vorhandensein einer Bibliothek der „Gemeinschaft der Wittenberger ungarischen Studenten“, des „Coetus Hungaricus“.²

¹ Ihr eigentlicher Name lautet auf dem älteren Wittenberger Stempel „Bibliotheca Nationis Hungaricae“ und auf dem neueren Hallenser „Bibliotheca Hungarica Halensis“. Die gebräuchlichen deutschen Namen, wie Hallenser Ungarische Bibliothek, oder Ungarische Nationalbibliothek sind Übersetzungen des eigentlichen Namens. Auch der Name „Cassaische Bibliothek“ ist gebräuchlich.

² Siehe Thury: Iskolatörténeti Adattár (Schulgeschichtliches Archiv), Bd. II. S. 58, 66—67. Siehe noch M. Asztalos: Wissenschaftliches Leben in der Wit-

Für das XVII. und das beginnende XVIII. Jahrhundert besitzen wir über das Leben der Wittenberger ungarischen Studenten keine Quellen, so auch keine über eine vielleicht bestehende eigene Büchersammlung. Aus dieser langen Zeitspanne wird nur die Bücherliebhaberei der ungarischen Studenten durch viele Belege bezeugt. Eine handschriftliche Eintragung amtlicher Hand nannte den ungarischen Universitätsrektor des Jahres 1616, den Grafen Emericus Thurzó — wahrscheinlich mit gewisser Übertreibung — „Gründer“ der Wittenberger Hochschulbibliothek.³ Die Gönnerlust der Ungarn erstreckte sich sogar auf in ungarischer Sprache geschriebene Bücher. So schickte Samuel Bohus i. J. 1709. ein schönes Exemplar der i. J. 1554 erschienenen berühmten Chronik des Sebastian Tinodi seiner einstigen Hochschulbibliothek, so auch Johannes Sartorius etwas später in einem Prachteinband die vier Teile seiner „Magyar lelki óra“.⁴ Es ist kaum anzunehmen, dass die ungarischen Studenten, die im XVI., im XVIII. und im XIX. Jahrhundert in Wittenberg nachweisbar viel Opfer für eine eigene Büchersammlung gebracht haben, gerade in dem so starken Studienbesuch aufweisenden XVII. Jahrhundert kein Interesse für eine noch so bescheidene eigene Bücherei mit Werken des heimatlichen Schrifttums bewiesen hätten. Vielmehr wird man selbst die Stiftung des Georgius Michaelis Cassai so betrachten dürfen, dass durch sie eine alte studentisch-landsmannschaftliche Einrichtung, die selbst Michaelis während seines Studiums in Wittenberg (1675—1681) schätzen lernen konnte, weiteren, bedeutenden Ausbau und zugleich eine Sicherung der finanziellen Grundlagen der weiteren Entwicklung wenigstens von der bibliothekarisch-personalen Seite her erhalten sollte.

Allerdings sind wir über die Geschichte der heutigen Ungarischen Nationalbibliothek in Halle. S. erst seit 1725 nicht mehr auf Annahmen und Folgerungen angewiesen. Seit diesem Jahre befand sich die Bibliothek stiftungsgemäss in der eingerichteten Wohnung Cassais im Wittenberger Augusteum,

tenberger ungarischen Gesellschaft im 16. Jh. In: Ungarische Jahrbücher, Jg. X. (1930) S. 128—33. Die erste ausführliche Bearbeitung der Geschichte der Wittenberger ungarischen Studiengemeinschaft von Géza Szabó befindet sich zur Zeit unter Drucklegung und wird noch im laufenden Jahre als Band. II. der „Bibliothek des Protestantismus im mittleren Donauraum“ bei dem Akademischen Verlag Halle S. erscheinen.

³ Auf das erste Blatt des Werkes „Justi Lipsi Opera, Leiden 1613.“ wurde handschriftlich eingetragen: „Donum... Emerici Thurzo... Erectoris academiae Wittenbergensis bibliothecae“. In der Wittenberger Seminarbibliothek.

⁴ In der Hallenser Universitätsbibliothek, unter Im 1358.

für dessen Miete im Stiftungsbrief die notwendige Geldsumme vorgesehen wurde. Zu ihren Kustoden wurden die zwei ältesten und tüchtigsten ungarischen Studenten, und zwar stiftungsgemäss in erster Reihe solche mit ungarischer Muttersprache bestellt. Ausser der freien Wohnung in dem Heim Cassais, in unmittelbarer Nähe der Bücher, erhielten noch die Kustoden ein ansehnliches Stipendium ebenfalls aus der Cassai-schen Stiftung.

Die Ungarische Bibliothek wurde zum geistigen und gesellschaftlichen Mittelpunkt der Wittenberger ungarischen Studien. Alle ungarischen Studenten, ungarischer, slowakischer oder deutscher Muttersprache, empfanden einmütig als ihre eigene Aufgabe, die Ungarische Bibliothek zu vermehren. Jeder Ungar zahlte nach seiner Ankunft in Wittenberg 12 Groschen in die Bibliothekskasse. Die Stipendiaten der Cassaischen Stiftung liessen für die Bibliothek 1 bis 2 Taler von ihrer Dotation abziehen. Aus diesen freiwilligen Abgaben der Studenten wurde die Bibliothek finanziell so leistungsfähig, dass sie nach dem Tode des grossen Bahnbrechers der ungarischen Literaturgeschichte, Michael Rotarides, seinen Nachlass, Bücher und Handschriften, käuflich erwerben konnte. Die Opferbereitschaft der ungarischen Studenten liess auch später nicht nach. Dafür zeugt, dass in der Ungarischen Bibliothek die Hauptwerke der ungarischen Romantik und der ungarischen Klassik meist in Erstausgaben vorhanden sind. Auch die führenden ungarländischen Zeitschriften wurden von den Wittenberger Ungarn für ihre Bücherei bezogen. Erst seit 1860 kam ihnen als grosszügige Gönnerin die Ungarische Akademie der Wissenschaften zu Hilfe durch die Zusendung ihrer Publikationen, die die Hauptwerke der ungarischen wissenschaftlichen Literatur bildeten. In den ersten hundertneunzig Jahren ihres Bestehens wies die Ungarische Bibliothek eine ständige Entwicklung auf. Solange sie Studenten zu Kustoden hatte, bewahrten diese ihren Bestand nicht nur, sondern vermehrten ihn sogar auf fast das Zweifache. Wenn man bedenkt, in welchem Masse das häufige Missgeschick dem Bestand schädlich sein musste, das die Bibliothek in dem Siebenjährigen Krieg in gezwungenen Umzügen, oder später, in der Flucht vor den napoleonischen Truppen heimsuchte, erscheint die Zahl der abhanden geratenen Bücher und Handschriften relativ gering. Ein Teil der Verluste wird endlich dem System der Aufbewahrung zuzuschreiben sein. Die studentischen Kustoden, die einander ziemlich rasch ablösten, brachten nicht ausnahmslos dieselbe Neigung für ihr Amt mit. Jedoch überwiegt bei weitem die bewunderungswürdige Treue, mit welcher dieses junge Volk

das ihm nur übergangsweise anvertraute Gut bewahrte und weiterentwickelte.

Etwa ein Jahrhundert lang stand die Bibliothek dort, wo sie gegründet wurde, in Wittenberg. Als Auswirkung der napoleonischen Kriege verlor aber Wittenberg durch seine Einverleibung in Preussen seine Hochschule, die jetzt mit der bereits über hundert Jahre wirkenden Hallenser Universität vereinigt wurde. Mit den Wittenberger Hochschuleinrichtungen gelangte auch die Ungarische Bibliothek 1823 nach Halle. Vorher machte auch sie die Kriegswirren durch und blieb nur durch den aufopferungsbereiten Einsatz ihres studentischen Kustoden vor der Vernichtung bewahrt.

In Halle verlief die Tätigkeit der Ungarischen Bibliothek in den folgenden mehr als 60 Jahren in den Bahnen, die für sie der Stifter, Georgius Michaelis Cassai, vorsah, d. h. in enger Lebensgemeinschaft mit den ungarischen Studierenden.⁵ Diese Lage wurde erst gegen das Ende des vorigen Jahrhunderts anders. Die höheren Ansprüche der modernen Bibliotheksverwaltung veranlassten das Collegium der Professoren der Wittenberger Stiftungen und das Kuratorium der Universität, die die oberste Aufsicht über die Cassai-schen Stiftungen ausübten, die Ungarische Bibliothek aus der Betreuung der ungarischen lutherischen Pfarr- und Lehramtskandidaten i. J. 1890 herauszunehmen und sie der Universitätsbibliothek zur Verwaltung anzuvertrauen. Zum ersten Kustos der Ungarischen Nationalbibliothek wurde seither ein wissenschaftlicher Beamter der Universitätsbibliothek bestellt.

Durch diese Neuregelung verlor die Bibliothek ihren durch den Stiftungsbrief gesicherten und bis dahin bewahrten lutherischen Charakter, da jetzt sowohl ihr erster Kustos, der von der Universitätsbibliothek, als auch der zweite, der von dem Hallenser akademischen Ungarn-Verein dem Collegium der Professoren der Wittenberg Stiftungen vorgeschlagen wurde, auch nicht-Lutheraner sein konnten. Nur i. J. 1939 gelang es, soweit es die Person des zweiten Kustoden anbelangt, zu der durch den Willen des Stifters sanktionierten Richtung zurückzukehren. Der Ungarn-Verein, der in diesem Semester in überwiegender Mehrzahl gerade reformierte Theologen zu seinen Mitgliedern zählte und unter dem Vorsitz eines Reformierten stand, bestimmte statutarisch, dass in der Zukunft zum zweiten Kustoden der Ungarischen Nationalbibliothek ein evangelisch-lutherisches Mitglied vorgeschlagen werden soll.

⁵ Aus dieser Periode sei der Name Stephan Schnellers, des späteren grossen Pädagogen, hervorgehoben. Schneller verbrachte sieben Halbjahre in Halle. (1868—69, 1871—73.).

Seitdem die Ungarische Bibliothek in der Betreuung der Universitätsbibliothek steht, erlebte sie eine erfreuliche und eine weniger erfreuliche Zeit. Die erste war für sie mit der Anstellung des Bibliotheksrates **Dr. Heinrich Reinhold** als ersten Kustoden angebrochen. Reinhold widmete sich mit grosser Hingabe der Ungarischen Bibliothek und löste in den Jahren 1900—1914 den wichtigsten Teil der bibliographischen und bibliothekstechnischen Aufgaben. Er katalogisierte nach und nach die Handschriften und die Periodica und auch den grössten Teil der Bücher. Leider fand seine verdienstvolle Arbeit nicht die Auswertung, die sie verdient hätte. Der von ihm druckfertig bearbeitete Handschriftenkatalog wurde nicht veröffentlicht; der Katalog der Bücher, der mit vorbildlicher Sorgfalt bearbeitet war, kam nicht einmal zum Abschluss. Diese Kataloge wären im Falle ihrer Drucklegung berufen und fähig gewesen, die Aufmerksamkeit der zuständigen ungarischen Kreise im verdienten Masse auf die Hallenser Ungarische Bibliothek zu lenken.

Der Weltkrieg hat die weit, in gewisser Hinsicht nahe an den Abschluss, vorgeschrittene Arbeit Reinholds zum Stillstand gebracht. Er wurde in seinem Kustodenamt abgelöst. Nach Halle kamen während des Krieges keine ungarischen Studenten. Als der Ungarnbesuch im Jahre 1919 wieder begann, waren die ersten fast ausschliesslich Landwirtschaftsstudierende. Bei ihnen lebte nicht, wie bei den ungarischen evangelisch-lutherischen Theologen und Paedagogen, das Bewusstsein der Wittenberger und Hallenser ungarischen Traditionen. Sie nahmen in den ersten Jahren vielleicht nicht einmal Kenntnis von ihrer Bibliothek. Überhaupt brachte die Übergabe der Bibliothek in die Verwaltung der Universitätsbibliothek neben den vielen bibliothekstechnischen Vorteilen aber den nicht minder grossen Nachteil mit sich, dass die Ungarische Bibliothek nicht mehr äusserlich und innerlich den Mittelpunkt der ungarischen Gaststudien in Halle bildete. Die älteren ungarischen Studierenden mussten sich nicht mehr mit Katalogisierungsarbeiten, mit Buchausleihe an ihre Kommilitonen und mit Neuanschaffungen beschäftigen. Ihr Leben verlief nicht mehr unter den Regalen der Cassaischen Bibliothek. Nur der zweite Kustos wurde der Reihe der ungarischen Studenten entnommen. Dieser verfügte aber nicht über die notwendigen bibliothekarischen Fachkenntnisse, sich über die laufenden Arbeiten in der Universitätsbibliothek bereits vom Anfang seiner kurzen Amtsführung an ein solides Bild zu verschaffen und sich in diese Arbeiten förderlich einzuschalten. So gewann allmählich die zweite Kustodenschaft den Charakter einer bescheidenen Studienbeihilfe, für die man keine Gegenleistung zu bieten hatte. Dazu war und ist die Un-

garische Bibliothek der am wenigsten zugängliche Teil der Universitätsbibliothek. Ihr einziger alphabetischer Katalog ist im Beamtenzimmer untergebracht, vereint mit dem grossen alphabetischen Katalog der Universitätsbibliothek. Einen Realkatalog besitzt sie überhaupt nicht. Es ist kein Wunder, dass sie trotz freundlichsten Entgegenkommens der Universitäts-Bibliotheksbeamten in jedem konkreten Falle immer ferner und ferner vom Bewusstsein der in Halle studierenden Ungarn rückte. Die durch die Stiftung Begünstigten benutzten sie kaum mehr. Für Andere war sie nicht interessant. Ihre Regale beherbergten nur noch tote Materie.

In den auf den Weltkrieg folgenden Jahren, als in Halle fast ausschliesslich Landwirte studierten, bemühte sich in Berlin der erste Inhaber des ungarischen Lehrstuhles der dortigen Universität, Robert Gragger, um die Errichtung eines wissenschaftlichen Institutes und einer entsprechenden Bücherei. Bei seinen wiederholten Besuchen in Halle lernte er den Wert des ungarischen Materials kennen und gewann zugleich den Eindruck, dass gerade dieses Material in Halle nicht benutzt und ausgewertet wurde. Es schien ihm, dass die Cassaische Bibliothek erst dann wieder ihre Bestimmung erfüllen werde, wenn man sie in den Kreislauf der wissenschaftlichen Forschung rückte, und zwar in seinem Berliner Ungarischen Institut, das auf dem Gebiet der ungarnekundlichen Forschung bereits im gesamten Auslande die Führung an sich riss. Das Hallenser Universitätskuratorium und die Ungarländische Evangelische Kirche protestierten vergebens. Durch seine guten Verbindungen gelang es Gragger zu erreichen, dass die Cassaische Bibliothek durch höchste Rechtssprechung auf 99 Jahre an sein Berliner Institut ausgeliehen wurde.

Gragger hatte keinen genügenden Raum für die Unterbringung der gesamten Bibliothek. Selbst wenn er ihn gehabt hätte, hätte er mit drei Vierteln der Bücher nichts anfangen können, so mit der reich vertretenen theologischen Literatur des XVI. und des XVII. Jahrhunderts. Nur das aus ungarnekundlichem Gesichtspunkte interessante eine Viertel wurde in das Ungarische Institut in Berlin gebracht, im einzelnen die Handschriften, etwa 100 Periodica-Nummern und gegen 865 Bücher.

Es wäre wünschenswert gewesen, dass wenigstens bis zum als Termin eingebürgergerten Druckjahre 1711 alle altungarischen Drucke der Cassaischen Bibliothek geschlossen nach Berlin gekommen wären. Wie auch das vorliegende Verzeichnis zeigt, ist das nicht der Fall gewesen. Zur Zeit des Transports nach Berlin war ein Teil der Bücher noch nicht katalogisiert. Man hätte die altungarischen Drucke aus diesem Teil nur mit be-

sonderer Kraftaufwendung herausschälen können. Gragger scheint vor allem für die Drucke in ungarischer Sprache interessiert gewesen zu sein, da er von den fremdsprachlichen ungarnekundlichen Büchern, auch von den bereits katalogisierten, nicht wenige in Halle bleiben liess.

Der in Halle gebliebene Teil der Bibliothek entwickelte sich in seinem Rumpfstanz nur noch langsamer und verlor noch mehr die Verbindung mit den ungarischen Studierenden, als vorher. Vom Jahre 1935 ab wurden die Neuzugänge an Stelle des älteren Eigentumszeichens: „Bibl. Hung. Halensis“ nunmehr mit dem Stempel der Universitätsbibliothek versehen. Seither bringen den Stiftungscharakter der Bibliothek noch die getrennte Verwaltung, die besonderen Signaturen und die dementsprechende gesonderte Unterbringung zum Ausdruck.

Schliesslich brachte das Jahr 1938 eine bedeutsame Änderung des Bücherbestandes. In diesem Jahre begann die Tätigkeit der Forschungsstelle für Kirchenkunde Südosteuropas, besonders Ungarns, an der Theologischen Fakultät der Martin Luther-Universität Halle-Wittenberg. Bekanntlich hat das Wittenberger und Hallenser Ungarnstudium und haben die Bücher der Cassai-schen Bibliothek eine wichtige Rolle in der Förderung der weltlichen und der kirchlichen Kultur in Ungarn durch aus Deutschland kommende Kultureinflüsse innegehabt. Die Bedeutung der Cassai-schen Bibliothek bestand dabei darin, dass durch sie gleichzeitig mit der Begegnung mit der deutschen Literatur und mit der deutschen Wissenschaft die ungarischen Studenten auch die Vertreter der ungarischen Geisteskultur immer wieder befragen konnten. Mehrere ungarische Studenten, die die kostbaren Handschriften und Unica der Cassai-schen Bibliothek in dem empfänglichsten Lebensalter als Custoden kennenlernen durften, wurden zum selbständigen Forschertum auf dem Gebiet der ungarischen Kultur- und Kirchengeschichte angeregt. Durch die Errichtung der Forschungsstelle für Kirchenkunde sollte ein neues Glied in die Kette dieser segensreichen Wirkungen gefügt werden. Das Forschungsgebiet des Berliner Ungarischen Instituts erstreckt sich nämlich nicht auf die spezifisch kirchengeschichtlichen Teile der ungarnekundlichen Forschung. Diese Fragestellung darf aber weder aus der wissenschaftlichen Erforschung, noch aus der Pflege der ungarischen und deutschen kulturellen Beziehungen je fehlen. Ohne sie wäre ein grosser und bedeutender Teil des zu erforschenden Gebietes übergegangen geblieben. Genauso wie für Deutschland, waren auch für Ungarn die theologische und kirchliche Entwicklung und die theologischen Auslandsverbindungen in allgemein-geschichtlicher

Hinsicht höchst bedeutungsvoll und für das Verständnis der Vergangenheit auf unentbehrliche Weise aufschlussreich.

Die Forschungsstelle für Kirchenkunde Südosteuropas, besonders Ungarns, deren Forschungsaufgaben wir mit dem soeben Gesagten kurz umrissen haben, betrachtet den Ausbau der Cassai-schen Bibliothek als eine ihrer wichtigsten Aufgaben. Bei diesem Ausbau soll das Sammelgebiet genau durch die Bedürfnisse der Forschungsstelle bestimmt sein. Es erstreckt sich in erster Reihe auf die ungarische und ausländische Literatur über das Kirchenwesen in Ungarn und in Südosteuropa. Bereits während der ersten anderthalbjährigen Arbeitsperiode bereicherte die ungarische Forschungsstelle die Ungarische Nationalbibliothek durch mehr als 800 Bände, Landkarten oder Zeitschriftenjahrgänge. Es standen ihr dazu eine grössere geldliche Beihilfe des königl. ung. Ministeriums für Kirchen- und Unterrichtswesen, ferner Schenkungen des Berliner Ungarischen Instituts, der ungarländischen evangelisch-lutherischen und reformierten Kirchen, der theologischen Fakultäten in Debrecen und in Sopron (Ödenburg) und anderer Gönner zur Verfügung. Die Forschungsstelle für Kirchenkunde verhielt sich bei diesen Käufen und Schenkungen nur auswählend und vermittelnd, wogegen der Einbau der neuangeschafften Bücher in die Cassai-sche Bibliothek die Aufgabe der die Bibliothek verwaltenden Hallenser Universitätsbibliothek blieb.

Kap. 2. Vorgeschichte der Katalogisierung und der Publikation des altungarischen Materials.

*Die alten, von den studentischen Kustoden bearbeiteten Kataloge, selbst der sehr sorgfältige Schulecksche (1813) oder der bis auf heute weitergeführte Torkos-Raphanidessche (1860—61) zeigen kein besonderes Interesse für die alten Hungarica. Das diesbezügliche Interesse wurde auch in Halle erst durch die grundlegende **Bibliographie der altungarischen Drucke Karl Szabó's** (Abkürzung: **R. M. K.**) wachgerufen.⁶ Szabó wusste im ersten Bande seines Verzeichnisses, der Drucke in ungarischer Sprache bis 1711. umfasste, von dem sich in der Hallenser Ungarischen Bibliothek befindenden Material noch nicht. Diesem Mangel halfen in mehreren Zeitungsaufsätzen einige in Deutschland studierende Ungarn, darunter Kustoden der Hallenser Ungarischen Bibliothek ab, wie **K. Révész**,⁷ **L. Strop**⁸ und*

⁶ Szabó, K.: Régi Magyar Könyvtár (Altungarische Bibliothek). Bd. I. Budapest: Akadémia 1879.

⁷ A hallei magyar könyvtár (Die Hallenser ungarische Bibliothek). In: Protestáns Egyházi és Iskolai Lap, 1886. 1301—5.

⁸ Wie Fussnote 7., S. 1402—4.

besonders **M. Szlávik**.⁹ In den Fortsetzungsbänden der *Bibliographie Karl Szabós*, bei denen auch **Árpád Hellebrant** mitarbeitete, fand bereits auch das reiche Hallenser Material zum Teil Berücksichtigung. Die „*Magyar Könyvszemle*“ („Ungarische Bücherschau“) brachte wiederholt Titelbeschreibungen altungarischer Drucke aus Halle und **L. Kováts** machte auf den Blättern dieser Zeitschrift sogar einen älteren Katalog der Ungarischen Nationalbibliothek, den aus dem Jahre 1755 stammenden *Latschny-schen*,¹⁰ bekannt. **Béla Obál**, der zu diesem Auftrag von dem königl. ung. Ministerium für Kultus und Unterrichtswesen entsendet und unterstützt wurde, veröffentlichte im Jahre 1909 in Halle phototypische Reproduktionen der in ungarischer Sprache geschriebenen Hallenser *Unica* unter dem Titel „*Hungarica Vitebergensia*“.

Die Lückenhaftigkeit der *Bibliographie K. Szabós* und *A. Hellebrants* über den altungarischen Bücherbestand in Halle musste sofort hervortreten, als die Katalogisierung der Ungarischen Bibliothek durch den bereits erwähnten **Heinrich Reinhold** planmässig vorgenommen wurde. Reinhold trug in vollem Masse der besonderen Wichtigkeit der altungarischen Drucke Rechnung. Auf die Bücher und auf die Katalogzettel schrieb er überall die Nummern, unter welchen die Titelbeschreibung des betreffenden Druckes bei Szabó-Hellebrant zu finden war. Wenn diese den Druck nicht kannten, so wurde dieser Umstand vermerkt. Über die bis 1800 erschienenen *Hungarica* verfertigte Reinhold einen besonderen Zettelkatalog (etwa 470 Titel) mit kurzen Titeln, leider ohne Signaturen, welchen ich bei vorliegender Arbeit dankbar benutzt habe. Nach **Joseph Fitz**¹¹ dachte Reinhold an eine Drucklegung des von ihm vorbildlich bearbeiteten Katalogs der Ungarischen Nationalbibliothek. Zur Beschaffung der hierzu notwendigen Mittel hätte auch die ungarländische evangelisch-lutherische Kirche mitgeholfen. Der Öffentlichkeit wurden Pläne der Drucklegung eines Auswahlkatalogs in gründlichen Studien von **Alexander Raffay** vorgelegt.¹² Leider blieben diese Pläne unverwirklicht. Rein-

⁹ Wie Fussnote 7., 1882 und 1886. S. 1432—5.

¹⁰ A hallei régi magyar könyvtár katalógusa (Der Katalog der alten ungarischen Bibliothek in Halle). In: *Magyar Könyvszemle*, 1905. S. 89—90.

¹¹ Georg Michaelis Cassai und seine Bibliothek. In: Aus den Forschungsarbeiten der Mitglieder des Ungarischen Institut und des Collegium Hungaricum in Berlin. Dem Andenken Robert Graggers gewidmet. Berlin 1927. S. 122—45. Herangezogen wird S. 141.

¹² A hallei egyetemi könyvtárral kapcsolatos magyar könyvtár (Die mit der Hallenser Universitätsbibliothek verbundene ungarische Bibliothek). In: *Műzeumi és Könyvtári Értesítő*, 1914. S. 54—9. und: A hallei magyar könyvtár (Die Hallenser ungarische Bibliothek) in: *Theologiai Szaklap*, 1913. S. 244—61.

hold selbst blieb, nicht weit vor dem Abschluss, die Vollendung seines verdienstvollen, grossen Werkes versagt. Nur der Handschriftenkatalog konnte in druckfertigen Zustand gebracht werden, die Katalogisierung der Bücher blieb bei der zuletzt herangeholten Gruppe VI. der Kolligaten stecken. Aus den Nummern VI. 1—3 und 179—184 wurden nur die Hungarica verzeichnet. VI. 5—6 und 21—76 blieben unkatalogisiert. Auch bei der Katalogisierung der übrigen Gruppen kam es vereinzelt vor, dass Reinhold irgendeinen Druck, dessen Verfasser Ungar war, dieser Umstand aber aus dem Titel nicht hervorging, nicht zu den Hungarica zählte.

Die Aufgabe, Reinholds Werk fortzusetzen, ging nach der Zweiteilung der Bibliothek im Jahre 1921 zum Teil auf Berlin über, da die dicken Sammelbände VI. 5. und 6. nach Berlin geschafft wurden. Der Arbeit widmete sich in Berlin **Joseph Fitz**. Er setzte auf die bereits beschriebenen Titelblätter ihre Nummern in der Bibliographie Szabós und Hellebrants. Über die noch nirgends beschriebenen und erwähnten machte er einige Notizen in einer Studie, in der er auch auf andere Einzelheiten, besonders auf die bibliotheksgeschichtlichen, einging.¹³ Als auf eine Ergänzung zu meiner Einleitung möchte ich auf diesen genussreichen Aufsatz Fitz' hinweisen. Fitz' Bemühungen wurden auch noch auf die Weise von Erfolg gekrönt, dass es ihm gelang, aus einigen alten Pergamendeckeln Bruchstücke zweier noch unbekannter und vier bereits bekannter, aber seltener altungarischer Drucke an das Tageslicht zu fördern, worüber er ebenfalls in seiner erwähnten Studie berichtet.

In Berlin wurde ein Katalog des aus Halle dorthin gelangten wichtigsten altungarischen Materials handschriftlich für den Hausgebrauch angefertigt.

Der in Halle gebliebene Teil der noch unbearbeiteten Sammelbände wurde erst für dieses Verzeichnis katalogisiert. Da ich nicht im amtlichen Auftrag der Bibliothek arbeitete, befinden sich die von Dr. Reinhold noch unbearbeiteten, hier das erste Mal beschriebenen Titel noch nicht in dem Katalog der Ungarischen Nationalbibliothek.

Kap. 3. Die dreifache Zielsetzung dieses Verzeichnisses.

a) Inventarisierung.

Angesichts des zweigeteilten Zustandes der Bibliothek erschien mir eine Aufzählung wenigstens der wichtigsten und wertvollsten Gruppe des Materials, der von Ungarn ungarisch oder fremdsprachig verfassten, oder der in Ungarn gedruckten

¹³ Siehe Fussnote 11.

Bücher bis zum Stichjahre 1711, als besonders erwünscht. Die Bücher in ungarischer Sprache sowie die mit ungarischem Druckort wurden annehmbar vollzählig erfasst. Anders steht es mit Gruppe III., d. h. mit den im Auslande, in nichtungarischer Sprache, von Ungarn verfassten und veröffentlichten Druckwerken. Hier wird es manchmal recht schwer, aus einem deutsch oder slawisch klingenden Verfasseramen, wenn die Landsmannsbezeichnungen Hungarus, Pannonius oder Transylvanus fehlen, den Ungarländer herauszuspüren. Eine nochmalige Durchsicht durch einen hierin erfahreneren ungarischen Bibliothekar könnte in dieser Gruppe vielleicht noch einige Hungarica ausfindig machen.

b) Bekanntgabe der Signaturen und Ermöglichung der Benutzung.

Von den altungarischen Drucken der Ungarischen Nationalbibliothek in Halle S. sind über 300 Unika und über 170 Zweitexemplare. Diese Zahlen sprechen für sich. Es handelte sich darum, diese so seltenen Drucke für die Forschung bequemer zugänglich zu machen. Die Bibliographien Szabós, Hellebrants und Sztripszkys, die das Hallenser Material z. T. verzeichneten, teilten die Signaturen nicht mit. Dies war auch nicht ihre Aufgabe. Da aber die Hallenser Ungarische Bibliothek nur teilweise katalogisiert war, stiess die Auffindung selbst solcher Drucke auf Schwierigkeiten, die Szabó, Hellebrant oder Stripszky als in Halle vorhanden angegeben haben, und die nur in diesem einzigen Exemplar vorhanden sind. Auf Grund des vorliegenden Verzeichnisses soll die Benutzung nahezu 800 altungarischer, darunter über 500 äusserst seltener Drucke, erleichtert werden.

c) Beschreibung des noch unbekanntes Materials.

„Last, not least“ beabsichtigte ich durch mehr als 120 neue Titelbeschreibungen die ältere ungarische Nationalbibliographie zu ergänzen. Die ungarischen Kirchen-, Literatur- und Kulturgeschichtler werden an den vielen aus ihrem Versteck erst jetzt hervorgeholten literarischen Denkmälern gewiss ihre Freude haben. Entsprechendes Interesse ist auch von Seiten der slowakischen und der siebenbürgisch-sächsischen Geschichtsforschung zu erwarten.

Aus Gründen der Raumersparnis führte ich die irgendwo in der ungarischen Bibliographie bereits beschriebenen Titel in dem ersten Hauptteil nur durch ihre in den betreffenden Bibliographien erhaltenen Laufnummern an. Die noch unbekanntes Titel wurden in dem zweiten Hauptteil beschrieben. Bezüglich der Ausführlichkeit der Beschreibungen gibt es drei Stufen. Der grössere Teil der neuen Titel gibt auch die Äusserlichkeiten des Druckbildes, die Schrifttypen und die Zeilenlängen wieder. Betreffs der Grösse der Typen können allerdings nur

die grossen Unterschiede berücksichtigt werden. Ein anderer Teil der Titelbeschreibungen erstreckt sich auf diese Äusserlichkeiten nicht, da diese dort aus verschiedenen Gründen als unwichtig angesehen werden konnten. Schliesslich sind einige Titel nur ganz kurz angegeben, da sie als Gelegenheitsdrucke mit unbekanntem oder in seltenen Fällen sogar nichtungarischen Verfassern nicht zu den altungarischen Büchern im eigentlichen Sinne gehören. Bei diesen kurzen Titelbeschreibungen lehnte ich mich ganz an die Titelaufnahmen von Herrn Dr. Heinrich Reinhold an.

Kap. 4. Weitere Anweisungen zu der Benutzung.

Überall, wo nicht anderes vermerkt wird, handelt es sich um unbeschädigte Exemplare.

Angaben über die Anzahl der vorhandenen Exemplare sind auf Grund der gedruckten Bibliographien gemacht worden. Hellebrant machte kein Hehl daraus, dass seine diesbezüglichen Notizen nicht erschöpfend sind. Da ich u. a. auch nach Hellebrant gearbeitet habe, werden deswegen auch meine Angaben mit Vorsicht zu betrachten sein. Doch werden sie ihr Ziel restlos erreichen, wenn sie die Aufmerksamkeit der jeweiligen Kustoden auf die besonders seltenen Exemplare lenken. Die Zahl der bekannten Exemplare wurde in meinem Verzeichnis nur vermerkt, wenn sie unter 6 war.

Mit ihren mehr als 300 Unika behauptet die Ungarische Nationalbibliothek einen ehrenvollen Platz selbst in der Reihe der grössten ungarischen Bibliotheken. Die reichen und alten protestantischen Bibliotheken Ungarns besitzen zusammen etwa 400 Unika, wie uns Professor Varga in einem kürzlich erschienenen Aufsatz mitteilte.¹⁴ Es ist wahr, dass die Hallenser Unika zu drei Vierteln in die dritte Gruppe der „Altungarischen Bibliothek“ gehören, und dass recht viel unter ihnen Gelegenheitsdrucke sind, d. h. von einem beschränkten literaturgeschichtlichen Wert. Trotzdem kann der Quellenwert dieser 300 Unika für die kirchen-, kultur- und familiengeschichtliche Forschung nicht leicht überschätzt werden. Die hervorragende Wichtigkeit, die die Hallenser Ungarische Bibliothek durch sie erhält, legt die Hoffnung nahe, dass diese ehrwürdige alte Trägerin der deutsch-ungarischen kulturellen Verbindungen in der Gegenwart zu einer lebensstarken Stätte der deutsch-ungarischen geistigen Arbeit gestaltet wird.

In dem Anhang berichte ich über einige bereits bekannte und noch unbekanntes altungarische Drucke im Besitz der Hal-

¹⁴ In: Magyar Könyvszemle, Jg. 51. (1937) S. 198.

lenser Universitätsbibliothek. Sie sind mir zufällig in die Hände geraten. Eine planmässige Nachforschung würde sich gewiss lohnen. Besonders die Ponickauische Sammlung verspricht noch weitere Funde aus der Exulantenliteratur des ausklingenden XVII. und des beginnenden XVIII. Jahrhunderts

Es sei mir noch erlaubt, an dieser Stelle Worte des Dankes auszusprechen. Die Direktionen und die Beamten der Universitätsbibliothek in Halle. S. und des Ungarischen Instituts in Berlin haben meine Arbeit bereitwilligst ermöglicht und gefördert. Es ist mir eine angenehme Pflicht, ihnen dafür bestens zu danken.

Mein ebenso tiefempfunderer Dank gilt der gütigen „Alma Mater“ der ungarischen Studenten seit über vierhundert Jahren, der hohen Theologischen Fakultät der Martin Luther-Universität Halle-Wittenberg, die durch meine Anstellung als Leiter der Forschungsstelle für Kirchenkunde die äusseren Grundlagen meiner Arbeit schuf und darüber hinaus mir ihren fördernden Beistand und ihre wissenschaftliche Anregung in reichem Masse gewährte.

Die Drucklegung vorliegenden Bücherverzeichnisses wurde durch Geldzuschüsse und Vorbestellungen der Ungarischen Wissenschaftlichen Akademie, des Königl. Ung. Ministeriums für Kultus und Unterrichtswesen, des Generalkonventes der Ungarischen Reformierten Kirche und des Pressefonds des Reformierten Kirchendistriktes jenseits der Theiss ermöglicht. Mögen diese hohen und höchsten Stellen des ungarischen Bildungswesens meinen herzlichen Dank für ihr hilfreiches Verständnis entgegennehmen.

Budapest, X., Ihász-u. 15., Dezember, 1940.

M. Bucsa y.

ELSŐ FŐRÉS: MAS HELYEN LEÍRT NYOMTATVÁNYOK JEGYZÉKE.

(ERSTER HAUPTTEIL: DIE ANDERSWO SCHON BESCHRIEBENEN DRUCKE.)

5. fejj. *Magyarnyelvűek. (Régi Magyar Könyvtár I.)*

(5. Kap. *Drucke in ungarischer Sprache. (Altungarische Bibliothek I.)*)

Sorszám (Laufnummer)	Hol van leírva? ¹⁶ (Wo wurde beschrieben?)	Helyrajzi száma (Standortsnummer)	Az ismert példányok száma (Anzahl der bekannten Exemplare)
1	R. M. K. I. 38	B. VIII. A. 116	—
2	R. M. K. I. 55	B. VIII. A. 10	—
3	R. M. K. I. 98.	B. VIII. A. 20	—
4	<i>Sztripszky</i> I. 1839 ¹⁷	H. VIII. A. 139	unikum
5	R. M. K. I. 299	B. VIII. A. 17	—
6	R. M. K. I. 313	B. VIII. A. 130	3
7	R. M. K. I. 398	B. VIII. A. 24	5
8	R. M. K. I. 410	B. VIII. A. 26	3
9	R. M. K. I. 534	B. VIII. A. 93	3
10	R. M. K. I. 573	B. VIII. A. 25	—
11	R. M. K. I. 574*	H. III. A. 136	2
12	R. M. K. I. 642	B. VIII. A. 115	—
13	R. M. K. I. 678	B. VIII. A. 83	—
14	R. M. K. I. 687	B. VIII. A. 86	—
15	R. M. K. I. 717	B. <i>Hung.</i> II. 4 ¹⁸	2
16	R. M. K. I. 754	B. VIII. A. 21	2
17	R. M. K. I. 764	B. VIII. A. 107	—

¹⁶ R. M. K. = Szabó Károly és Hellebrant Árpád: Régi Magyar Könyvtár, I., II., III. Budapest: Akadémia 1879. (I.), 1885. (II.), 1896. (III. 1.) és 1898. (III. 2.). Az első és a második kötetnek Szabó az egyedüli szerzője. (Bd. I. und II. stammen von Szabó allein.) *Sztripszky* = *Sztripszky* Hiador: Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtár c. munkájának I—II. kötetéhez. Budapest, 1912. *Asztalos* = *Asztalos* Miklós: A wittenbergi egyetemi könyvtár Wittenbergben maradt részének régi magyar könyvvállománya (1—404. szám). — Magyar Protestáns Egyháztörténeti Adattár XII. (1928) 123—85.

¹⁷ Hasonmás kiadása (Phototypische Reproduktion bei): Béla Obál: Hungarica Vitebergensia. Halle, 1909. Előszava végén bejelentette Obál, hogy „A halle-wittenbergi magyar könyvtár és unikumai“ címmel leíró és értékelő művet szándékozik közrebocsátani. Nem jelent meg. (Obál wollte nach seinem Vorwort eine Arbeit, „Die Halle-Wittenberger ungarische Bibliothek und ihre Unika“ veröffentlichen, die jedoch nicht erschien.)

* Lásd 632 a. alatt is! (Siehe auch unter 632 a.!)

¹⁸ ²⁰ ²¹ E három nyomtatvány töredékeit a Berlieni Magyar Intézetben oldották ki a II. 145., VIII. A. 16. és VIII. A. 125. jelzésű könyvek fedeléből. (Die Bruchstücke dieser drei Drucke wurden im Berliner Ungarischen Institut aus den Einbänden der Nummern II. 145., VIII. A. 16. és VIII. A. 125. ausgelöst.)

Sorszám (Lauf- nummer)	Hol van leírva? (Wo wurde beschrieben?)	Helyrajzi száma (Standortsnummer)	Az ismert példányok száma (Anzahl der bekannt Exemplare)
18 ¹⁹	R. M. K. I. 786	B. VIII. A. 139	—
19	R. M. K. I. 826	B. VIII. A. 16	—
20	R. M. K. I. 831	B. VIII. A. 23	—
21	R. M. K. I. 833	B. Hung. I. 20 ²⁰	2—8
22	R. M. K. I. 876	B. VIII. A. 137	—
23	R. M. K. I. 886	B. VIII. A. 100	5
24	R. M. K. I. 925	B. VIII. A. 131	—
25	R. M. K. I. 927	B. VIII. A. 108	—
26	R. M. K. I. 941	B. VIII. A. 125	—
27	R. M. K. I. 969	B. VIII. A. 89	3
28	R. M. K. I. 1065	B. VIII. A. 133	5
29	R. M. K. I. 1067	B. Hung. I. 30 ²¹	2
30	R. M. K. I. 1133	B. VIII. A. 15	—
31	R. M. K. I. 1179	B. VIII. A. 18	—
32	R. M. K. I. 1207	B. VIII. A. 113	2
33	R. M. K. I. 1234	B. VIII. A. 92	—
34	Sztripszky I. 2180 ²²	H. VIII. A. 218	unikum
35	R. M. K. I. 1256	B. VIII. A. 99 ²³	—
36	R. M. K. I. 1256	B. Hung. I. 36a	—
37	R. M. K. I. 1297	B. VIII. A. 105	2
38	Sztripszky I. 2128 ²⁴	H. VIII. A. 217	unikum
39	R. M. K. I. 1383	B. VIII. A. 96	—
40 ²⁵	R. M. K. I. 1404	B. III. A. 25	3
41	R. M. K. I. 1421	B. VIII. A. 135	—
42	R. M. K. I. 1434	B. VIII. A. 104	3
43	Sztripszky I. 2138 ²⁶	B. VIII. A. 112	unikum

¹⁹ R. M. K. II. 666. alatt ugyanez a mű van felvéve. (Denselben Druck s. auch unter R. M. K. II. 666.)

²² Hasonmás kiadása: Obál, i. m. (Phototypische Reproduktion bei Obál, a. a. O.)

²³ Könyvtáblájából a Berlieni Magyar Intézetben ugyanennek a műnek egy töredékét oldották ki, összesen 31 levelet. Hung. I. 36. a. alatt van elhelyezve. (Aus seinem Einband wurde im Berliner Ungarischen Institut ein Bruchstück desselben Werkes ausgelöst, zusammen 31 Blätter. Es wurde unter Hung. I. 36. a. untergebracht.)

²⁴ Hasonmás kiadása: Obál, i. m. (Phototypische Reproduktion bei Obál, a. a. O.)

²⁵ R. M. K. II. 1684. alatt ugyanez a mű van felvéve. (Derselbe Druck auch unter R. M. K. II. 1684.)

²⁶ ²⁷ Hasonmás kiadásuk: Obál, i. m. (Phototypische Reproduktion bei Obál, a. a. O.)

Sorszám (Lauf- nummer)	Hol van leírva? (Wo wurde beschrieben?)	Helyrajzi száma (Standortsnummer)	Az ismert példányok száma (Anzahl der bekannten Exemplare)
44	<i>R. M. K. I. 1458</i>	<i>B. VIII. A. 128</i>	5
45	<i>R. M. K. I. 1459</i>	<i>B. VIII. A. 221</i>	3
46	<i>Sztripszky I. 2142</i> ²⁷	<i>H. VIII. A. 219</i>	unikum
47	<i>R. M. K. I. 1474</i>	<i>B. VIII. A. 126</i>	—
48	<i>R. M. K. I. 1529</i>	<i>B. VIII. A. 22</i>	—
49	<i>R. M. K. I. 1547</i>	<i>B. VIII. A. 91</i>	—
50	<i>R. M. K. I. 1601</i>	<i>B. VIII. A. 90</i>	—
51	<i>R. M. K. I. 1628</i>	<i>B. VIII. A. 121</i>	—
52	<i>R. M. K. I. 1633</i>	<i>B. VIII. A. 106</i>	—
53	<i>R. M. K. I. 1650</i>	<i>B. VIII. A. 121</i>	—
54	<i>R. M. K. I. 1757</i>	<i>B. VIII. A. 94</i>	—
55	<i>R. M. K. I. 1771</i>	<i>B. VIII. A. 95</i>	5
56	<i>R. M. K. I. 1772</i>	<i>B. VIII. A. 98</i>	—
57	<i>R. M. K. I. 1782</i>	<i>B. VIII. A. 136</i>	5

6. fej. *Nem magyar nyelvű hazaiak. (Régi Magyar Könyvtár II.)*

(6. Kap. *In Ungarn gedruckte nichtungarische Werke. Altungarische Bibliothek II.)*

58	<i>R. M. K. II. 152</i>	<i>B. II. 260</i>	—
59	<i>R. M. K. II. 191</i>	<i>H. I. C. 284</i>	—
60	<i>R. M. K. II. 226</i>	<i>H. I. C. 147</i>	—
61	<i>R. M. K. II. 226</i>	<i>H. I. C. 240</i>	—
62	<i>R. M. K. II. 234</i>	<i>H. I. C. 148</i>	—
63	<i>R. M. K. II. 234</i>	<i>H. I. C. 240</i>	—
64	<i>R. M. K. II. 235</i>	<i>H. I. C. 240</i>	4
65	<i>R. M. K. II. 237</i>	<i>H. I. C. 228</i>	—
66	<i>R. M. K. II. 267</i>	<i>H. I. C. 240</i>	4
67	<i>R. M. K. II. 268</i>	<i>H. I. C. 27</i>	—
68	<i>R. M. K. II. 280</i>	<i>H. I. C. 256</i>	4
69	<i>R. M. K. II. 287</i>	<i>H. III. A. 183</i>	—
70	<i>R. M. K. II. 291</i>	<i>H. I. C. 255</i>	5
71	<i>R. M. K. II. 292</i>	<i>H. VI. 52.11</i>	4
72	<i>R. M. K. II. 336</i>	<i>H. II. 296</i>	—
73	<i>R. M. K. II. 355</i>	<i>H. III. A. 183</i>	2
74	<i>R. M. K. II. 356</i>	<i>H. III. A. 183</i>	unikum
75	<i>R. M. K. II. 445</i>	<i>H. VI. 110</i>	4
76	<i>R. M. K. II. 450</i>	<i>B. VII. 3</i> ²⁸	3
77	<i>Sztripszky II. 2517</i>	<i>B. VI. 6.4</i>	unikum
78	<i>R. M. K. II. 473</i>	<i>H. I. C. 71</i>	—

²⁸ Cf. Mscr. Rot. Vol. VI. fol. 449—452, 459—60, 465, 481—2.

Sorszám (Lauf- nummer)	Hol van leírva? (Wo wurde beschrieben?)	Helyrajzi száma (Standortsnummer)	Az ismert példányok száma (Anzahl der bekannten Exemplare)
79	<i>Sztripszky</i> II. 2522	B. VI. 6.5	unikum
80	<i>R. M. K.</i> II. 508	B. VIII. A. 83	—
81	<i>R. M. K.</i> II. 536	B. II. 172	—
82	<i>R. M. K.</i> II. 553	B. II. 145	—
83	<i>R. M. K.</i> II. 554	B. II. 145	—
84	<i>Sztripszky</i> II. 2532	B. VI. 6.6	unikum
85	<i>R. M. K.</i> II. 556	H. IV. A. 19	5
86	<i>R. M. K.</i> II. 556	H. IV. A. 13 ²⁹	—
87	<i>R. M. K.</i> II. 579	H. III. A. 165 ³⁰	2
88	<i>R. M. K.</i> II. 588	H. I. C. 266	—
89	<i>R. M. K.</i> II. 606	B. VIII. B. 64	2
90	<i>R. M. K.</i> II. 623	B. VIII. B. 64	2
91	<i>R. M. K.</i> II. 628	H. VI. 37	2
92	<i>R. M. K.</i> II. 650	H. VI. 37	unikum
— ³¹	<i>R. M. K.</i> II. 666	B. III. A. 139	—
93	<i>R. M. K.</i> II. 691	B. IV. B. 82	—
94	<i>R. M. K.</i> II. 694	H. IV. A. 153	3
95	<i>Sztripszky</i> II. 2549	B. VI. 6.10	unikum
96	<i>Sztripszky</i> II. 2550	B. VI. 6.11	unikum
97	<i>R. M. K.</i> II. 708	H. VI. 51.14	4
98	<i>R. M. K.</i> II. 709	H. IV. A. 153	4
99	<i>R. M. K.</i> II. 720	H. VI. 51.18	4
100	<i>R. M. K.</i> II. 738	H. VI. 60 ³²	—
101	<i>R. M. K.</i> II. 750	B. VI. 6.14	3
102	<i>R. M. K.</i> II. 756	H. VI. 50	2
103	<i>R. M. K.</i> II. 764	H. VI. 51.17	3
104	<i>R. M. K.</i> II. 773	H. IV. A. 267	4
105	<i>R. M. K.</i> II. 933	B. VI. 5.2	2
106	<i>R. M. K.</i> II. 969	B. VI. 6.21	3
107	<i>R. M. K.</i> II. 987	B. VI. 6.24 ³³	2
108	<i>R. M. K.</i> II. 990	B. VI. 6.23	3
109	<i>R. M. K.</i> II. 1036	B. VI. 6.28	3
110	<i>Sztripszky</i> II. 2587	B. VI. 6.29	unikum

²⁹ A 85. szám alatt említett IV. A. 19. szignatúrájú példánytól annyiban tér el, hogy annak külön címe: „Gymnasium logicum“ ennél hiányzik. (Von dem unter IV. A. 19. befindlichen Druck, erwähnt unter Nr. 85, unterscheidet sich dadurch, dass Nr. 86. dessen Sondertitel „Gymnasium logicum“ nicht hat.)

³⁰ Címlapja hiányzik. (Titelblatt fehlt.)

³¹ Lásd a 19. sz. jegyzetet! (S. Fussnote 19!)

³² Az első levél hiányzik. (Blatt 1. fehlt.)

³³ B₁—₂ hiányzik. (B₁—₂ fehlen.)

Sorszám (Lauf- nummer)	Hol van leírva? (Wo wurde beschrieben?)	Helyrajzi száma (Standortsnummer)	Az ismert példányok száma (Anzahl der bekanntesten Exemplare)
111	R. M. K. II. 1053	B. VI. 5.1	2
112	R. M. K. II. 1084	H. VI. 61	—
113	R. M. K. II. 1085	B. VI. 6.30	2
114	R. M. K. II. 1101	H. VI. 51.12	2
115	R. M. K. II. 1123	B. VI. 6.36	4
116	R. M. K. II. 1125	B. VI. 6.34	4
117	R. M. K. II. 1133	H. VI. 6.68	3
118	R. M. K. II. 1134	H. VI. 6.68	3
119	R. M. K. II. 1135	H. VI. 51.16	2
120	R. M. K. II. 1137	H. VI. 61	5
121	R. M. K. II. 1138	H. VI. 37	3
122	R. M. K. II. 1149	H. VI. 51.26	3
123	Sztripszky II. 2600	B. VI. 6.33	2
124	R. M. K. II. 1152	H. VI. 59	3
125	Sztripszky II. 2601	B. VI. 4. 103	unikum
126	R. M. K. II. 1164	H. VI. 51.30	4
127	R. M. K. II. 1172	H. VI. 61	—
128	R. M. K. II. 1177	H. VI. 37	3
129	R. M. K. II. 1178	B. VI. 6.38	3
130	R. M. K. II. 1185	B. VI. 6.37	5
131	R. M. K. II. 1189	B. VI. 5.7	2
132	R. M. K. II. 1193	H. VI. 51.37	3
133	R. M. K. II. 1194	H. VI. 51.36	3
134	R. M. K. II. 1199	H. VI. 37	3
135	R. M. K. II. 1200	H. IV. A. 26 ³⁴	3
136	R. M. K. II. 1226	H. VI. 52.3 ³⁵	5
137	R. M. K. II. 1229	H. IV. A. 318	3
138	R. M. K. II. 1232	H. I. C. 116	4
139	R. M. K. II. 1241	H. VI. 61	2
140	R. M. K. II. 1249	B. VI. 4.89	2
141	R. M. K. II. 1275	H. III. A. 221	2
142	R. M. K. II. 1305	H. IV. A. 191	3
143	R. M. K. II. 1311	B. VI. 4.39	2
144	R. M. K. II. 1320	B. VI. 5.11	2
145	R. M. K. II. 1386	H. VI. 52.1	3
146	R. M. K. II. 1406	B. VI. 5.3	2
147	R. M. K. II. 1491	B. II. 264	—
148	R. M. K. II. 1493	H. II. 68	5
149	R. M. K. II. 1526	H. III. A. 269	3

³⁴ Ugyanott kézirat is! (Dasselbst auch Handschrift!)

³⁵ 24 (!) számozott lap. (24 (!) num. Bl.)

Sorszám (Lauf- nummer)	Hol van leírva? (Wo wurde beschrieben?)	Helyrajzi száma (Standortsnummer)	Az ismert példányok száma (Anzahl der bekannt Exemplare)
150	R. M. K. II. 1538	H. VI. 61	3
151	R. M. K. II. 1554	B. I. B. 139	—
152	R. M. K. II. 1584	B. III. A. 131	—
153	R. M. K. II. 1610	B. IV. B. 89	—
154	R. M. K. II. 1611	B. IV. B. 89	—
155	R. M. K. II. 1614	B. IV. B. 89	—
156	R. M. K. II. 1622	H. I. D. 158	3
157	R. M. K. II. 1626	H. V. 63	—
158	R. M. K. II. 1670	H. VI. 210	3
— ³⁶	R. M. K. II. 1684	B. III. A. 25	3
159	R. M. K. II. 1751	H. I. D. 120	3
160	R. M. K. II. 1758	H. VI. 51.32	3
161	R. M. K. II. 1802	H. I. C. 29	—
162	R. M. K. II. 1831	B. I. A. 218	—
163	R. M. K. II. 1843	B. VIII. B. 58	4
164	R. M. K. II. 1882	B. VIII. A. 22 ³⁷	—
165	R. M. K. II. 1972	B. IV. B. 81	—
166	R. M. K. II. 1981	B. VI. 5.13 ³⁸	3
167	R. M. K. II. 2038	H. I. C. 188	—
168	Sztripszky II. 2696	B. VI. 5.9	unikum
169	R. M. K. II. 2094	H. IV. A. 180	—
170	R. M. K. II. 2114	H. III. A. 135	3
171	R. M. K. II. 2123	B. III. A. 132 ³⁹	2
172	R. M. K. II. 2135	H. I. C. 114	4
173	Sztripszky II. 2712	B. VI. 4.87—88	unikum
174	R. M. K. II. 2187	H. I. C. 113	—
175	R. M. K. II. 2188	H. I. C. 117	—
176	R. M. K. II. 2204	H. I. C. 247	—
177	R. M. K. II. 2280	H. II. 20	5
178	R. M. K. II. 2281	B. VI. 4.86	3
179	R. M. K. II. 2282	B. VI. 4.67	2
180	R. M. K. II. 2285	B. VI. 4.117	5
181	R. M. K. II. 2314	H. VI. 50.11	4
182	R. M. K. II. 2317	H. I. C. 249	5
183	R. M. K. II. 2321	B. VI. 5.8	3
* 184	R. M. K. II. 2323	B. VI. 4.138	2
185	R. M. K. II. 2324	B. VI. 4.134	2

³⁶ Lásd a 25. sz. jegyzetet! (S. Fussnote 25!)³⁷ R. M. K. I. 1529. függeléke! (Anhang zu R. M. K. I. 1529!)³⁸ Címlapja hiányzik. (Titelblatt fehlt.)³⁹ Slavica!

* fehlt: R. M. K. II. 2322

B. VI. 5.8a

Sorszám (Lauf- nummer)	Hol van leírva? (Wo wurde beschrieben?)	Helyrajzi száma (Standortsnummer)	Az ismert példányok száma (Anzahl der bekanntesten Exemplare)
186	R. M. K. II. 2325	B. VI. 4.144	2
187	R. M. K. II. 2327	B. VI. 4.82	unikum*
188	R. M. K. II. 2359	B. VI. 4.135	2
189	R. M. K. II. 2361	B. VI. 4.136	2
190	R. M. K. II. 2362	B. VI. 5.5	2
191	R. M. K. II. 2363	B. VI. 5.4	2

7. fejt. Magyar szerző írta nem magyar nyelvű külföldiek.
(Régi Magyar Könyvtár III.)

(7. Kap. Im Auslande gedruckte nicht ungarische Werke von ungarländischen
Verfassern. (Altungarische Bibliothek III.)

192	R. M. K. III. 15	H. II. 22 ⁴⁰	—
193	R. M. K. III. 426	H. III. A. 213 ⁴¹	—
194	R. M. K. III. 483	H. VI. 136	2
195	R. M. K. III. 648	B. III. A.282	4 ⁴²
196	R. M. K. III. 676	H. VI. 134	5
197	R. M. K. III. 679	H. III. A. 153	—
198	R. M. K. III. 729	H. I. C. 276	—
199	R. M. K. III. 732	H. VI. 50.16	4
200	R. M. K. III. 733	H. VI. 50.16a	3
201	R. M. K. III. 747	B. I. B. 100	4 ⁴³
202	R. M. K. III. 787	H. VI. 105	—
203	R. M. K. III. 820 ⁴⁴	H. I. C. 238	—
204	R. M. K. III. 828	H. I. C. 240	—
205	R. M. K. III. 828 ⁴⁵	H. I. C. 148	—
206	R. M. K. III. 835	B. II. 192	—

* (Szabó nem látta, de szabatosan leírta.)

⁴⁰ Csonka példány. (Unvollständiges Exemplar.)

⁴¹ Év nélkül. (Ohne Jahr.)

⁴² A hallei egyetemi könyvtárban is megvan Ma 4983. alatt. (Vorhanden auch in der Universitätsbibliothek Halle. S. unter Ma 4983.)

⁴³ 1602. évi kiadása a hallei egy. könyvtárban is megvan Ih 1126. alatt. (Ausgabe 1602. auch in der U. B. Halle. S. vorhanden unter Ih 1126.)

⁴⁴ A hallei egy. könyvtárban is If 4478. alatt. (Auch in der U. B. Halle. S. unter If. 4478.)

⁴⁵ Német változata (R. M. K. III. 928) If 2128. alatt van a hallei egy. könyvtárban. (Die deutsche Variante ist unter If. 2128. in der U. B. Halle. S. vorhanden (R. M. K. III. 928).

Sorszám (Lauf- nummer)	Hol van leírva? (Wo wurde beschrieben?)	Helyrajzi száma (Standortsnummer)	Az ismert példányok száma (Anzahl der bekanntesten Exemplare)
207	<i>R. M. K. III. 843</i>	<i>B. VI. 6.1</i>	unik. ⁴⁶
208	<i>R. M. K. III. 864</i>	<i>H. III. A. 259</i>	2
209	<i>R. M. K. III. 880</i>	<i>H. III. A. 183</i>	—
210	<i>R. M. K. III. 929</i>	<i>H. I. C. 181</i>	4
211	<i>R. M. K. III. 938</i>	<i>H. III. A. 182</i>	4
212	<i>R. M. K. III. 1055</i>	<i>H. VI. 86</i>	—
213	<i>R. M. K. III. 1085</i>	<i>H. III. A. 162</i>	—
214	<i>R. M. K. III. 1086</i>	<i>H. VI. 50.6</i>	—
215	<i>R. M. K. III. 1106</i>	<i>H. VI. 51.21</i>	unikum
216	<i>R. M. K. III. 1163</i>	<i>B. VI. B. 85b</i>	2
217	<i>R. M. K. III. 1182</i>	<i>H. VI. 37</i>	2
218	<i>R. M. K. III. 1245</i>	<i>H. III. A. 152</i>	—
219	<i>R. M. K. III. 1246</i>	<i>H. V. 110</i>	2
220	<i>R. M. K. III. 1264</i>	<i>H. VI. 37</i>	2
221	<i>R. M. K. III. 1265</i>	<i>H. I. C. 254</i>	unikum
222	<i>R. M. K. III. 1267</i>	<i>H. VI. 37</i>	unikum
223	<i>R. M. K. III. 1268</i>	<i>H. VI. 37</i>	unikum
224	<i>R. M. K. III. 1350</i>	<i>H. II. 4</i>	—
225	<i>R. M. K. III. 1389</i>	<i>B. IV. B. 41</i>	—
226	<i>R. M. K. III. 1390</i>	<i>B. IV. B. 41</i>	—
227	<i>R. M. K. III. 1403</i>	<i>H. VI. 23.19</i>	2
228	<i>R. M. K. III. 1410</i>	<i>B. IV. B. 62</i>	3
229	<i>R. M. K. III. 1453</i> ⁴⁷	<i>H. IV. A. 156</i>	unikum
230	<i>R. M. K. III. 1516</i>	<i>H. VI. 51.22</i>	2
231	<i>R. M. K. III. 1527</i>	<i>H. VI. 51.3</i>	4
232	<i>R. M. K. III. 1534</i>	<i>H. VI. 51.18</i>	unikum
233	<i>R. M. K. III. 1557</i>	<i>H. VI. 174</i>	4
234	<i>R. M. K. III. 1572</i> ⁴⁸	<i>H. VI. 37</i>	—
235	<i>R. M. K. III. 1577</i>	<i>H. VI. 37</i>	2
236	<i>R. M. K. III. 1578</i>	<i>H. VI. 37</i>	2
237	<i>R. M. K. III. 1589</i>	<i>H. I. C. 35</i>	4
238	<i>R. M. K. III. 1594</i>	<i>H. VI. 59</i>	4
239	<i>R. M. K. III. 1628</i>	<i>B. II. 220 és 221</i>	—
240	<i>R. M. K. III. 1671</i>	<i>H. VI. 37</i>	3
241	<i>R. M. K. III. 1716</i>	<i>H. VI. 61</i>	2
242	<i>R. M. K. III. 1718</i>	<i>H. VI. 51.15</i>	2

⁴⁶ Teljes példány! (Vollständiges Exemplar!)

⁴⁷ Tiesenbacher!

⁴⁸ A hallei példányon nem 30. April, hanem 17. Augusti az időpont. (Zeitangabe des Hallenser Exemplars: 17. Augusti anstatt 30. April bei Szabó—Helibrant.)

Sorszám (Lauf- nummer)	Hol van leírva? (Wo wurde beschrieben?)	Helyrajzi száma (Standortsnummer)	Az ismert példányok száma (Anzahl der bekanntesten Exemplare)
243	R. M. K. III. 1722	B. VI. 6.12	2
244	R. M. K. III. 1732	H. VI. 37	—
245	R. M. K. III. 1761	H. VI. 51.11	2
246	R. M. K. III. 1777	H. VI. 60	—
247	R. M. K. III. 1792	B. VI. 6. 13	unikum
248	R. M. K. III. 1818	H. VI. 19.26	—
249	R. M. K. III. 1825	H. VI. 51.8	5
250	R. M. K. III. 1914	H. VI. 59	2
251	R. M. K. III. 1915	H. VI. 59	unikum
252	R. M. K. III. 1941	B. VIII. A. 137	—
253	R. M. K. III. 1942	B. VIII. A. 137	—
254	R. M. K. III. 1942	B. III. A. 140	—
255	R. M. K. III. 1951	B. VI. 6.15	unikum
256	R. M. K. III. 1958	H. VI. 37	2
257	R. M. K. III. 1959	B. VI. 6.22	unikum
258	R. M. K. III. 1968	H. VI. 61	3
259	R. M. K. III. 1973	H. VI. 51.9	2
260	R. M. K. III. 1975	H. VI. 51.20	3
261	R. M. K. III. 1996	H. VI. 59	unikum
262	R. M. K. III. 2014	B. VI. 6.16	unikum
263	R. M. K. III. 2015	B. VI. 6.17	unikum
264	R. M. K. III. 2028	H. VI. 83	3
265—270	R. M. K. III. 2029—2034	H. VI. 83	6×2
271—276	R. M. K. III. 2029—2034	H. VI. 75	6×3
277	R. M. K. III. 2035	H. VI. 75	2
278	R. M. K. III. 2036	H. VI. 75	2
279	R. M. K. III. 2037	H. VI. 50.9	3
280	R. M. K. III. 2041	H. VI. 17.4	3
281	R. M. K. III. 2043	H. VI. 59	2
282	R. M. K. III. 2058	B. VI. 78.1	—
283	R. M. K. III. 2063	B. VI. 6.19	2
284	R. M. K. III. 2065	H. I. C. 37	—
285—290	R. M. K. III. 2073—2078	H. VI. 75 ⁴⁹	6 unik. ⁵⁰
291—296	R. M. K. III. 2073—2078	H. VI. 83	6×2

⁴⁹ Asztalos i. m. 140. lapján megjegyzéseket fűz a R. M. K. III. 2077. alatti leíráshoz. A hallei példány a R. M. K. leírásával egyezik meg. (Asztalos, a. a. O., 140., korrigiert R. M. K. III. 2077. Das uns vorliegende Exemplar entspricht der Beschreibung der R. M. K.)

⁵⁰ R. M. K. III. 2074. és 2075. megvannak még Budapesten is. (R. M. K. III. 2074. und 2075. sind noch in Budapest vorhanden.)

Sorszám (Lauf- nummer)	Hol van leírva? (Wo wurde beschrieben?)	Helyrajzi száma (Standortsnummer)	Az ismert példányok száma (Anzahl der bekannt Exemplare)
297	<i>R. M. K.</i> III. 2093	H. VI. 61 ⁵¹	3
298	<i>R. M. K.</i> III. 2110	H. VI. 37	2
299	<i>R. M. K.</i> III. 2111	H. VI. 37	unikum
300	<i>R. M. K.</i> III. 2113	H. VI. 37	2
301	<i>R. M. K.</i> III. 2123	H. VI. 37	unikum
302	<i>R. M. K.</i> III. 2127	H. VI. 18.28	2
303	<i>R. M. K.</i> III. 2143	H. VI. 68	2 (ép!)
304	<i>R. M. K.</i> III. 2169	H. VI. 61	2
305	<i>R. M. K.</i> III. 2183	H. VI. 61	unikum
306	<i>R. M. K.</i> III. 2192	B. II. 269	—
307	<i>R. M. K.</i> III. 2211	H. IV. A. 265	unikum
308	<i>R. M. K.</i> III. 2231	B. VI. 6.25	2
309	<i>R. M. K.</i> III. 2254	B. VI. 77.5	—
310	<i>R. M. K.</i> III. 2262	B. VI. 6.27	2
311	<i>Asztalos</i> 129 és 130 ⁵²	H. VI. 61	3
312	<i>R. M. K.</i> III. 2294 ⁵³	H. VI. 51.5	4
313	<i>R. M. K.</i> III. 2310 ⁵⁴	H. VI. 37	2
314	<i>R. M. K.</i> III. 2355	B. II. 223	—
315	<i>R. M. K.</i> III. 2362	H. VI. 50.2	2
316	<i>R. M. K.</i> III. 2365	H. I. C. 299	4
317	<i>R. M. K.</i> III. 2377	B. VI. 4.7	2
318	<i>R. M. K.</i> III. 2380	B. VI. 4.108	2
319	<i>R. M. K.</i> III. 2381	H. VI. 37	unikum
320	<i>R. M. K.</i> III. 2391	B. II. 262	—
321	<i>R. M. K.</i> III. 2394	H. IV. A. 16	2
322	<i>R. M. K.</i> III. 2413	B. VI. 6.32	unikum
323	<i>R. M. K.</i> III. 2418	B. VI. 4.118	unikum
324	<i>R. M. K.</i> III. 2420	H. VI. 37	4
325	<i>R. M. K.</i> III. 2421	H. VI. 51.1	—
326	<i>R. M. K.</i> III. 2423	H. VI. 4.291	4
327	<i>R. M. K.</i> III. 2466	B. IV. 4.149	unikum
328	<i>R. M. K.</i> III. 2467	H. VI. 51.6	3
329	<i>R. M. K.</i> III. 2468	H. VI. 61	4

⁵¹ Címlap és ajánlás hiányzik. (Titelblatt und Empfehlung fehlen.)

⁵² A nyomás 1664. körül történhetett, mert a szerző 1663. szept. 26-án iratkozott be a wittenbergai egyetemre. Magyar Protestáns Egyháztörténeti Adattár, XIV., 132. (Der Druck mag i. J. 1664. erfolgt sein, da der Vf. i. J. 1663. am 26-ten Sept. an der Wittenberger Universität immatrikuliert wurde.)

⁵³ A hallei példányon nem 10. Junii, hanem 26. Julii az időpont. (Zeitangabe des Hallenser Exemplars: 26. Julii anstatt 10. Junii bei Szabó-Hellebrant.)

⁵⁴ A felelő neve Lutsch! (Der Respondent heisst Lutsch!)

Sorszám (Lauf- nummer)	Hol van leírva? (Wo wurde beschrieben?)	Helyrajzi száma (Standortsnummer)	Az ismert példányok száma (Anzahl der bekanntesten Exemplare)
330	R. M. K. III. 2469	B. VI. 4.64	unikum
331	R. M. K. III. 2521	H. VI. 15.15	2
332	R. M. K. III. 2538	H. VI. 51.7	unikum
333	R. M. K. III. 2579	H. VI. 60	2
334	R. M. K. III. 2586	B. II. 173	3
335	R. M. K. III. 2604	B. VI. 4.126	2
336	R. M. K. III. 2607	H. VI. 51.10	2
337	R. M. K. III. 2618	H. VI. 61	2
338	R. M. K. III. 2620	B. II. 261e	2
339	R. M. K. III. 2662	B. II. 261d	unik.*
340	R. M. K. III. 2672	H. IV. B. 80	4
341	R. M. K. III. 2681	B. VI. 4.93	unikum
342	R. M. K. III. 2688	H. I. C. 106	5
343	R. M. K. III. 2724	H. VI. 59	unikum
344	R. M. K. III. 2725	B. VI. 46	unikum
345	R. M. K. III. 2739	B. VI. 1.105	unikum
346	R. M. K. III. 2740	B. VI. 4.201	unikum
347	R. M. K. III. 2744	H. I. D. 112	—
348	R. M. K. III. 2753	H. V. 63	2
349	R. M. K. III. 2758	B. VI. 6.76	unikum
350	R. M. K. III. 2759	H. VI. 51.25	3
351	R. M. K. III. 2765	H. VI. 37	2
352	R. M. K. III. 2768	B. VI. 184a.25	unikum
353	R. M. K. III. 2781	B. VI. 6.42	3
354	R. M. K. III. 2782	B. VI. 6.39a	2
355	R. M. K. III. 2783	B. VI. 6.40	unikum
356	R. M. K. III. 2783	B. VI. 6.44a	2
357	R. M. K. III. 2786	B. VI. 6.45	3
358	R. M. K. III. 2787	H. VI. 15.37	2
359	R. M. K. III. 2788	B. VI. 6.40	unikum
360	R. M. K. III. 2790	H. VI. 37	unikum
361	R. M. K. III. 2790	H. VI. 59	2
362	Asztalos 282	H. VI. 73	2
363	R. M. K. III. 2792	B. VI. 6.41	3
364	R. M. K. III. 2793	H. VI. 50.1	—
365	R. M. K. III. 2794	B. VI. 6.39	4
366	R. M. K. III. 2795	B. VI. 6.43	unikum
367	R. M. K. III. 2827	H. VI. 59	unikum
368	R. M. K. III. 2846	B. VI. 6.44	2
369	R. M. K. III. 2847	B. VI. 6.47	2

* (Szabó nem látta, de szabatosan leírta.)

Sorszám (Lauf- nummer)	Hol van leírva? (Wo wurde beschrieben?)	Helyrajzi száma (Standortsnummer)	Az ismert példányok száma (Anzahl der bekanntesten Exemplare)
370	R. M. K. III. 2849 ⁵⁵	B. VI. 6.51	unikum
371	R. M. K. III. 2850	H. VI. 61	2
372	R. M. K. III. 2851	B. VI. 4.8	unikum
373	R. M. K. III. 2852	B. VI. 6.49	unikum
374	R. M. K. III. 2853	B. VI. 6.59	2
375	R. M. K. III. 2854	B. VI. 184a.32	3
376	R. M. K. III. 2857	B. VI. 4.29	unikum
377	R. M. K. III. 2858	B. VI. 6.48	unikum
378	R. M. K. III. 2859	B. N. VI. 6.61	unikum
379	R. M. K. III. 2862	H. VI. 37	unikum
380	R. M. K. III. 2862	H. VI. 37	2
381	R. M. K. III. 2864	B. VI. 6.50	unikum
382	R. M. K. III. 2866	B. VI. 4.37	unikum
383	R. M. K. III. 2868	H. I. A. 153 ⁵⁶	unikum
384	R. M. K. III. 2869	H. VI. 51.4	4
385	R. M. K. III. 2870	H. VI. 61	3
386	R. M. K. III. 2872	H. VI. 59	2
387	R. M. K. III. 2873	H. VI. 61 ⁵⁷	3
388	R. M. K. III. 2874	H. VI. 61	unikum
389	R. M. K. III. 2875	B. VI. 6.46	2
390	R. M. K. III. 2876	B. VI. 6.45	unikum
391	R. M. K. III. 2877	B. VI. 6.38a	unikum
392	R. M. K. III. 2878	H. VI. 59	4
393	R. M. K. III. 2880 ⁵⁸	B. VI. 6.52	unikum
394	R. M. K. III. 2899	H. IV. A. 227	—
395	R. M. K. III. 2915	B. VI. 4.132	unikum
396	R. M. K. III. 2915	B. VI. 4.184	2
397	R. M. K. III. 2920	B. VI. 6.56	unikum
398	R. M. K. III. 2921	B. VI. 6.54	unikum
399	R. M. K. III. 2922	B. VI. 6.58	unikum
400	R. M. K. III. 2924	H. VI. 61	unikum
401	R. M. K. III. 2925	B. VI. 4.97	2
402	R. M. K. III. 2926	B. VI. 5.14	unikum
403	R. M. K. III. 2927	H. V. 63	2
404	R. M. K. III. 2946	B. VI. 6.55	unikum

⁵⁵ Nem németül, hanem latinul, magyarul és tótul! (Nicht deutsch, sondern lateinisch, ungarisch und slowakisch!)

⁵⁶ Kassai Michaelis György kézzel írt jegyzetével. (Mit handschriftlichen Notizen des Georg Michaelis Kassai.)

⁵⁷ Csak A—B ívei. (Nur Bogen A—B.)

⁵⁸ Magyar vers is! (Auch ein ungarisches Gedicht!)

Sorszám (Lauf- nummer)	Hol van leírva? (Wo wurde beschrieben?)	Helyrajzi száma (Standortsnummer)	Az ismert példányok száma (Anzahl der bekanntesten Exemplare)
405	R. M. K. III. 2948	H. VI. 16.23a	3
406	R. M. K. III. 2955	H. VI. 59	2
407	R. M. K. III. 2957	H. VI. 61	unikum
408	R. M. K. III. 2958	B. VI. 4.6	unikum
409	R. M. K. III. 2961	B. I. B. 118	3
410	R. M. K. III. 2971	H. IV. A. 307	—
411	R. M. K. III. 2975	B. VI. 184a.33	unikum
412	R. M. K. III. 2987	B. VI. 6.67	2
413	R. M. K. III. 2994	B. VI. 184a.29	unikum
414	R. M. K. III. 2995	B. VI. 6.65	unikum
415	R. M. K. III. 2997	B. VI. 4.202	unikum
416	R. M. K. III. 3004	B. VI. 4.56	unikum
417	R. M. K. III. 3006	H. VI. 59	2
418	R. M. K. III. 3007	B. VI. 6.62	unikum
419	R. M. K. III. 3008	B. VI. 6.59	2
420	R. M. K. III. 3008	B. VI. 6.60	3
421	R. M. K. III. 3009	B. VI. 4.4	unikum
422	R. M. K. III. 3013	B. VI. 4.75	unikum
423	R. M. K. III. 3014	B. VI. 6.61	unikum
424	R. M. K. III. 3015	B. VI. 4.180	2
425	R. M. K. III. 3016	B. VI. 6.63	unikum
426	R. M. K. III. 3019	B. VI. 6.51a ⁵⁹	5
427	R. M. K. III. 3020	B. VI. 6.66	4
428	R. M. K. III. 3022	H. VI. 61	2
429	R. M. K. III. 3027	B. VI. 4.179	2
430	R. M. K. III. 3027	B. VI. 184a.45	3
431	R. M. K. III. 3046	B. VI. 4.101	unikum
432	R. M. K. III. 3057	B. VI. 4.146	unikum
433	R. M. K. III. 3066	B. VI. 4.62	unikum
434	R. M. K. III. 3067	B. VI. 4.49	unikum
435	R. M. K. III. 3077	H. VI. 19.21	unikum
436	R. M. K. III. 3079	H. VI. 61 ⁶⁰	4
437	R. M. K. III. 3080	B. VI. 4.57	unikum
438	R. M. K. III. 3089	B. VI. 6.75	unikum
439	R. M. K. III. 3107	B. VI. 6.69 ⁶¹	2
440	R. M. K. III. 3107	H. VI. 61 ⁶²	2
441	R. M. K. III. 3112	B. VI. 4.119	2

⁵⁹ Címlapja és ajánlása hiányzik. (Titelblatt und Empfehlung fehlen.)

⁶⁰ Címlapja hiányzik. (Titelblatt fehlt.)

⁶¹ A latin példány. (Das lateinische Exemplar.)

⁶² A német példány. (Das deutsche Exemplar.)

Sorszám (Lauf- nummer)	Hol van leírva? (Wo wurde beschrieben?)	Helyrajzi száma (Standortsnummer)	Az ismert példányok száma (Anzahl der bekannten Exemplare)
442	R. M. K. III. 3115	B. VI. 4.92	unikum
443	R. M. K. III. 3142	B. VI. 4.139	2
444	R. M. K. III. 3149	H. VI. 12.29	2
445	R. M. K. III. 3152	B. VI. 6.68	unikum
446	R. M. K. III. 3153 ⁶³	B. VI. 6.72	3
447	R. M. K. III. 3154	B. VI. 6.70	2
448	R. M. K. III. 3155	B. VI. 6.73	2
449	R. M. K. III. 3156	B. VI. 6.71	3
450	R. M. K. III. 3174	B. VIII. B. 63	—
451	R. M. K. III. 3189	B. VI. 4.12	unikum
452	R. M. K. III. 3193	B. VI. 4.147	2
453	R. M. K. III. 3198	B. VI. 6.74	2
454	R. M. K. III. 3199	B. VI. 4.183	unikum
455	R. M. K. III. 3206	H. VI. 51.29	2
456	R. M. K. III. 3210	B. VI. 4.52	unikum
457	R. M. K. III. 3211	B. VI. 4.51	unikum
458	R. M. K. III. 3220	H. VI. 37	3
459	R. M. K. III. 3261	H. VI. 59	2
460	R. M. K. III. 3266	B. VI. 4.60	unikum
461	R. M. K. III. 3271	B. I. B. 140	—
462	R. M. K. III. 3272	B. I. B. 118	5
463	R. M. K. III. 3281	H. VI. 61 ⁶⁴	4
464	R. M. K. III. 3285	H. I. A. 215	2
465	R. M. K. III. 3290	B. VI. 6.77	unikum
466	R. M. K. III. 3303	B. I. B. 118	5
467	R. M. K. III. 3304	B. VI. 4.140	unikum
468	R. M. K. III. 3320	B. VI. 4.95	2
469	R. M. K. III. 3323	B. VI. 1.172	unikum
470	R. M. K. III. 3339	B. VI. 4.194	unikum
471	R. M. K. III. 3355	B. II. 155	2
472	R. M. K. III. 3356	B. II. 155	2
473	R. M. K. III. 3368	B. VI. 4.148	unikum
474	R. M. K. III. 3377	B. VI. 179.35	unikum
475	R. M. K. III. 3407	B. VI. 6.80	unikum
476	R. M. K. III. 3408	B. VI. 6.79	3
477	R. M. K. III. 3419	H. VI. 59	2

⁶³ Román vers is! (Auch ein rumänisches Gedicht!)

⁶⁴ Az első ív, tehát csak a cím és az ajánlás van meg. Megvan a hallei egy. könyvtárban is Pon. Qk Ld 2876. alatt. (Nur ein Bogen, d. h. der. Titel und die Empfehlung vorhanden. Ein anderes Exemplar in der U. B. Hall. S. unter Pon. Qk Ld 2876.)

Sorszám (Lauf- nummer)	Hol van leírva? (Wo wurde beschrieben?)	Helyrajzi száma (Standortsnummer)	Az ismert példányok száma (Anzahl der bekanntesten Exemplare)
478	R. M. K. III. 3420	B. VI. 4.53	unikum
479	R. M. K. III. 3422	B. VI. 4.85	unikum
480	R. M. K. III. 3433	B. VI. 77.1	3
481	R. M. K. III. 3434	B. VI. 4.187	unikum
482	R. M. K. III. 3438	H. VI. 126	3
483	R. M. K. III. 3452	H. VI. 61	3
484	R. M. K. III. 3465	H. VI. 37	3
485	R. M. K. III. 3468	B. VI. 184a.5	3
486	R. M. K. III. 3471	H. VI. 37	5
487	R. M. K. III. 3474	B. VI. 4.55	unikum
488	R. M. K. III. 3475	B. VI. 6.84	2
489	R. M. K. III. 3477	B. VI. 4.63	unikum
490	R. M. K. III. 3482	B. VI. 184a.4	2
491	R. M. K. III. 3484 ⁶⁵	B. VI. 77.4	2
492	R. M. K. III. 3491	H. IV. A. 93	—
493	R. M. K. III. 3518	B. VI. 4.54	2
494	R. M. K. III. 3528	B. VI. 2.338	unikum
495	R. M. K. III. 3529	B. VI. 1.314	unikum
496	R. M. K. III. 3549	B. II. 154	—
497	R. M. K. III. 3566	H. V. 103	3
498	R. M. K. III. 3571	B. VI. 77.2	2
499	R. M. K. III. 3587	H. VI. 37	4
500	R. M. K. III. 3606	H. I. C. 195	—
501	R. M. K. III. 3606	H. I. C. 246	—
502	R. M. K. III. 3641	B. VI. 4.102	3
503	R. M. K. III. 3644	B. VI. 4.129	2
504	R. M. K. III. 3648	B. VI. I. 316	unikum
505	R. M. K. III. 3649	H. VI. 59	unikum
506	R. M. K. III. 3652	H. VI. 37	unikum
507	R. M. K. III. 3656	B. VI. I. 315	unikum
508	R. M. K. III. 3657	H. VI. 59	3
509	R. M. K. III. 3658	H. VI. 59	2
510	R. M. K. III. 3659	H. VI. 59	unikum
511	R. M. K. III. 3660	B. VI. 4.48	unikum
512	R. M. K. III. 3683	H. IV. B. 11	2
513	R. M. K. III. 3704	B. VI. 6.87	unikum

⁶⁵ Szabó tévesen tünteti fel hely nélküli nyomtatványnak. Alul, a díszes keret közepébe rejtve olvasható: Viennae Austriae, typis Joannis Jacobi Kürner etc. (Szabó fand irrthümlicherweise keinen Druckort. Unten, in der Mitte des breiten, schmuckvollen Rahmens versteckt, liest man: Viennae Austriae, typis Joannis Jacobi Kürner etc.)

Sorszám (Lauf- nummer)	Hol van leírva? (Wo wurde beschrieben?)	Helyrajzi száma (Standortsnummer)	Az ismert példányok száma (Anzahl der bekanntesten Exemplare)
514	R. M. K. III. 3706	H. VI. 59	unikum
515	R. M. K. III. 3708	H. VI. 37	2
516	R. M. K. III. 3709	H. VI. 37	2
517	R. M. K. III. 3710	H. VI. 37	unikum
518	R. M. K. III. 3726	B. II. 77.10	3 ⁶⁶
519	R. M. K. III. 3727	H. I. C. 257	—
520	R. M. K. III. 3747	B. VI. 6.112	2
521	R. M. K. III. 3752	B. VI. 4.99	2
522	R. M. K. III. 3763	H. VI. 59	2
523	R. M. K. III. 3770	B. VI. 2.256	unikum
524	R. M. K. III. 3771	H. VI. 59	3
525	R. M. K. III. 3777	B. VI. 2.20	unikum
526	R. M. K. III. 3797	H. II. 66	—
527	R. M. K. III. 3808	H. VI. 52.23	4
528	R. M. K. III. 3809	B. II. 77.9	5
529	R. M. K. III. 3821	B. VI. 4.109	2
530	R. M. K. III. 3825	B. VI. 4.111	2
531	R. M. K. III. 3836	H. VI. 73	2
532	R. M. K. III. 3839	B. VI. 4.44	unikum
533	R. M. K. III. 3844	B. VI. 184a.28	unikum
534	R. M. K. III. 3871	B. I. B. 139	—
535	R. M. K. III. 3875	B. VI. 4.58 és 59	2
536	R. M. K. III. 3893	B. VI. 4.191	unikum
537	R. M. K. III. 3898	B. VI. 179.7	unikum
538	R. M. K. III. 3911	H. VI. 17.37	unikum
539	R. M. K. III. 3912	H. VI. 61	unikum
540	R. M. K. III. 3913	B. VI. 2.200	unikum
541	R. M. K. III. 3919	H. VI. 37	unikum
542	R. M. K. III. 3941	H. VI. 59	—
543	R. M. K. III. 3970	H. VI. 37	2
544	R. M. K. III. 3972	H. VI. 37	3
545	R. M. K. III. 3992	B. VI. 179.16	unikum
546	R. M. K. III. 3996	B. VI. 6.88	2
547	R. M. K. III. 4000	B. II. 155	— ⁶⁷
548	R. M. K. III. 4001	B. I. B. 172	3 ⁶⁸

⁶⁶ Megvan a hallei egy. könyvtárban is Pon. Fk. π 176. alatt. (Auch in der U. B. Halle. S. unter Pon. Fk π 176.)

⁶⁷ Mind az 1695., mind az 1696. évi kiadása megvan a hallei egy. könyvtárban Pon Vc 753. alatt. (Ausgabe 1695. und Ausgabe 1696. sind auch in der U. B. Halle. S. unter Pon. Vc. 753. vorhanden.)

⁶⁸ Megvan a hallei egy. könyvtárban is Pon Zc 3121 b alatt. (Auch in der U. B. Halle. S. unter Pon. Zc. 3121 b vorhanden.)

Sorszám (Lauf- nummer)	Hol van leírva? (Wo wurde beschrieben?)	Helyrajzi száma (Standortsnummer)	Az ismert példányok száma (Anzahl der bekanntesten Exemplare)
549	R. M. K. III. 4017	H. VI. 37	unikum
550	R. M. K. III. 4019	H. VI. 37	unikum
551	R. M. K. III. 4022	H. VI. 37	2
552	R. M. K. III. 4037	H. VI. 19.17	4
553	R. M. K. III. 4050	B. VII. (Ms) 85	2
554	R. M. K. III. 4065	B. II. 5	2
555	R. M. K. III. 4065	B. VI. 77.37	2
556	R. M. K. III. 4066	B. VI. 4.14	unikum
557	R. M. K. III. 4067	H. VI. 37	unikum
558	R. M. K. III. 4068	B. VI. 4.96	unikum
559	R. M. K. III. 4113	H. VI. 37	unikum
560	R. M. K. III. 4135	H. VI. 37	unikum
561	R. M. K. III. 4141	B. VI. 6.90	2 ⁶⁹
562	R. M. K. III. 4148	B. VI. 4.192	unikum
563	R. M. K. III. 4151 ⁷⁰	B. VI. 4.190	2
564	R. M. K. III. 4172	H. VI. 52.20	unikum
565	R. M. K. III. 4212	B. VI. 4.189	2
566	R. M. K. III. 4214	H. VI. 59	3
567	R. M. K. III. 4216	B. VI. 4.150	unikum
568	R. M. K. III. 4216	B. VI. 179.33	2
569	R. M. K. III. 4221	B. VI. 6.91	unikum
570	R. M. K. III. 4222	B. VI. 1.77	unikum
571	R. M. K. III. 4223	B. VI. 1.336	unikum
572	R. M. K. III. 4252	H. VI. 52.12	unikum
573	R. M. K. III. 4261	B. VI. 4.151	unikum
574	R. M. K. III. 4256 ⁷¹	B. VI. 77.28	2
575	R. M. K. III. 4256	B. VI. 77.36	3
576	R. M. K. III. 4299	H. VI. 61	3
577	R. M. K. III. 4321	B. VI. 6.91	unikum
578	R. M. K. III. 4326	B. VI. 4.9	unikum
579	R. M. K. III. 4366	B. VI. 1.372	unikum
580	R. M. K. III. 4373	H. I. B. 146	—
581	R. M. K. III. 4374	H. I. B. 146	—
582	R. M. K. III. 4376	B. VI. I. 318	unikum

⁶⁹ Megvan a hallei egy. könyvtárban is Pon. Qk (Vd 656) alatt. (Auch in der U. B. Halle. S. unter Pon. Qk (Vd 656) vorhanden.)

⁷⁰ Megjelent, mint a címlap mutatja, 1701-ben, nem pedig 1699-ben. (Nach dem Titelblatt 1701. und nicht 1699. erschienen.)

⁷¹ Mint a cím mutatja, 1695-ben nyomták. (Wie der Titel zeigt, gedruckt i. J. 1695.)

Sorszám (Lauf- nummer)	Hol van leírva? (Wo wurde beschrieben?)	Helyrajzi száma (Standortsnummer)	Az ismert példányok száma (Anzahl der bekanntesten Exemplare)
583	R. M. K. III. 4377	H. II. 218	3 ⁷²
584	R. M. K. III. 4412	B. VI. 4.193	unikum
585	R. M. K. III. 4429	B. VI. 4.5	unikum
586	R. M. K. III. 4430	B. VI. 6.92	2
587	R. M. K. III. 4431	B. VI. 4.124	unikum
588	R. M. K. III. 4433	B. VI. 4.161	unikum
589	R. M. K. III. 4439	H. VI. 51.23	3
590	R. M. K. III. 4454	B. VI. 4.141	2
591	R. M. K. III. 4497	B. VI. 4.121	2
592	R. M. K. III. 4498	B. VI. 1.100	2
593	R. M. K. III. 4521	B. VI. 4.160	unikum
594	R. M. K. III. 4528	B. VI. 4.40	2
595	R. M. K. III. 4529	B. VI. 4.137	unikum
596	R. M. K. III. 4537	B. VI. 4.94	3
597	R. M. K. III. 4542 ⁷³	B. VI. 4.71	unikum
598	R. M. K. III. 4542	B. VI. 4.198	2
599	R. M. K. III. 4545	B. VI. 4.72	unikum
600	R. M. K. III. 4545	B. VI. 4.199	2
601	R. M. K. III. 4550	B. VI. 184a.46	unikum
602	R. M. K. III. 4551	B. VI. 184a.47	unikum
603	R. M. K. III. 4552	B. VI. 184a.48	unikum
604	R. M. K. III. 4562	B. VI. 4.16	unikum
605	R. M. K. III. 4564	B. VI. 4.41	unikum
606	R. M. K. III. 4566	B. VI. 4.47	unikum
607	R. M. K. III. 4596	B. VI. 4.188	3
608	R. M. K. III. 4609	B. VI. I.	3
609	R. M. K. III. 4609	B. VI. 184a.6 ⁷⁴	4
610	R. M. K. III. 4610	B. VI. 2.300	unikum
611	R. M. K. III. 4614	B. VI. 4.42	unikum
612	R. M. K. III. 4615	B. VI. 179.4	2
613	R. M. K. III. 4626	H. VI. 52.21	unikum
614	R. M. K. III. 4637	B. VI. 2.169	unikum
615	R. M. K. III. 4638 ⁷⁵	B. VI. 2.168	unikum
616	R. M. K. III. 4638	B. VI. 4.81	2
617	R. M. K. III. 4656	B. VI. 183-184 ⁷⁴	unikum
618	R. M. K. III. 4660	B. VI. 1.321	unikum

⁷² 1700. évi kiadása megvan a hallei egy. könyvtárban is Ma 2341. alatt.
(Auch in der U. B. Halle. S. ist Ausgabe 1700. unter Ma 2341. vorhanden.)

⁷³ Tót vers is! (Auch ein slowakisches Gedicht!)

⁷⁴ Csonka. (Unvollständig.)

⁷⁵ Cseh vers is! (Auch ein tschechisches Gedicht!)

Sorszám (Lauf- nummer)	Hol van leírva? (Wo wurde beschrieben?)	Helyrajzi száma (Standortsnummer)	Az ismert példányok száma (Anzahl der bekannt Exemplare)
619	R. M. K. III. 4660	B. VI. 4.33	2
620	R. M. K. III. 4661	B. VI. 4.18	2
621	R. M. K. III. 4667	B. VI. 2.83	2
622	R. M. K. III. 4668	H. VI. 12.22	—
623	R. M. K. III. 4676	B. VI. 4.142	unikum
624	R. M. K. III. 4681	B. VI. 4.66	2
625	R. M. K. III. 4705	B. VI. 1.263	unikum
626	R. M. K. III. 4725	H. I. B. 146	unikum
627	R. M. K. III. 4726 ⁷⁶	B. VI. 4.11	unikum
628	R. M. K. III. 4746	B. VI. 4.10	unikum
629	R. M. K. III. 4767	H. III. A. 18	—
630	R. M. K. III. 4792	H. VI. 19a	5
631	R. M. K. III. 4794	B. VI. 4.70	2

Első jegyzet: Amit nem találtam.

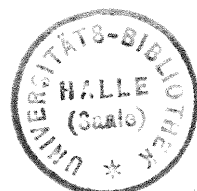
(Erste Notiz: Was ich nicht gefunden habe.)

Szabó és Hellebrant kézikönyvében néhány olyan nyomtatvány is a hallei magyar könyvtár tulajdonában levőnek van feltüntetve, amelyeket sem Reinhold, sem én nem találtunk. E 13 nyomtatvány közül négy disputáció nem teljes jogon került a régi magyar könyvek közé, mert nem szerzőjük, hanem csak respondensük magyarországi. Ezek a Régi Magyar Könyvtár harmadik kötetének 896., 1092., 1104. és 1141. számai. Magyar a szerzője a többi 9 nyomtatványnak. Ha nem Szabó és Hellebrant adatai tévesek, akkor ezek még a kolligátumok mélyén rejtőznek, ha közben el nem kallódtak. A Régi Magyar Könyvtár harmadik kötetének következő számairól van szó:

+ 2100., magyar „*autor et respondens*“,
 2863., két levélnyi névnapi köszöntő,
 + 2944., két levélnyi részvétirat,
 3136., ívrétű, egyleveles köszöntő,
 3366., ívrétű, egyleveles köszöntő,
 + 3416., „*praeses*“-e magyar,
 3453., tíz levélnyi megemlékezés,
 3480., két levélnyi köszöntő és
 4292., egyleveles meghívó akadémiai szónoklati gyakorlatra. ⁴⁴⁰⁷

Mint látjuk, e nyomtatványok az anyag csekélyebb iro-

⁷⁶ Megjelenési éve 1711! (Erscheinungsjahr ist 1711!)

dalomtörténeti értékű részébe (alkalmi nyomtatványok) tartoznak.

Második jegyzet: Egyéb esetleg még rejtőző nyomatok.

(Zweite Notiz: Weitere latente Drucke?)

Érdemesnek tartom feljegyezni, hogy Szabó és Hellebrant kézikönyvének a hallei magyar könyvtár birtokában levő és hivatalosan használt példányára Reinhold rájegyezte azoknak a könyveknek a helyrajzi számát, amelyeket a hallei magyar könyvtárban megtalált. Ugyanebben a Szabó—Hellebrant kézikönyvben azonban későbbi kéztől is vannak bejegyzések. Ez a kéz nem helyrajzi számot, hanem csupán H betűt írt a Régi Magyar Könyvtár sok sorszáma mellé. Szabó és Hellebrant nem tudtak e könyvek Halléban létéről, úgyszintén, mint említettem, Reinhold sem. Az így H-val megjelölt nyomtatványok egy részét tényleg megtaláltam Halléban és bevettem ebbe a jegyzékbe. Más részük azonban, a Régi Magyar Könyvtár harmadik kötetének 55 száma, sajnos, nem került elő. Ezek közül 27 ismét korlátolt mértékben tekinthető régi magyar könyvnek, mivel nem szerzőjük magyar, hanem magyarországi *respondens* számára nyomott disputációszövegek (*R. M. K. III. 2185., 2228., 2229., 2269., 2311., 2313., 2374., 2382., 2458., 2464., 2499., 2500., 2510., 2534., 2791., 2867., 2871., 2881., 2947., 2956., 3010., 3065., 3069., 3530., 3848., 4318., 4370.*) A további 28 nyomtatvány szintén disputáció vagy disszertáció, de magyarországi szerző munkája (*R. M. K. II. 1500. és III. 2103., 2177., 2186., 2264., 2304., 2314., 2316., 2317., 2405., 2408., 2465., 2605., 2860., 2861., 3011., 3023., 3068., 3072., 3073., 3151., 3221., 3263., 3389., 4400., 4428., 4593., 4707.*). Amíg ki nem derül, hogy kitől származnak a H-betűs bejegyzések, nem tekinthetjük valaha is a hallei magyar könyvtár állományába tartozóknak a felsorolt nyomtatványokat, mert nem lehet tudni, hogy melyik hallei könyvtárban, vagy egyáltalában hol találkozott velük az ismeretlen bejegyző.

Függelék: Leírt régi magyar nyomtatványok a hallei egyetemi könyvtár tulajdonában.

(Anhang: Einige in der ungarischen Bibliographie bekannte altungarische Drucke im Besitz der Universitätsbibliothek in Halle. S.)

A hallei egyetemi könyvtárban, részben annak Ponickau-féle különgyűjteményében, megvannak a Régi Magyar Könyvtár következő sorszámú darabjai:

R. M. K. első kötet: 33. szám (Tinódi verses krónikája.

A teljesen ép példány fatáblára vont barna bőrbbe van kötve. A kötés címlapján, hengerrel benyomott gazdag díszítés közt, középen a jobb alsó sarokban az 1553. évszám áll. A kötés két tábláját kapcsok fogják össze. A szép kötetet a példányon levő bejegyzés szerint „Bohus Sámuel Felsőpatófalva Hung.“ 1709. január 14-én ajándékozta a vittenbergai akadémiának.) Bg 708 alatt.

R. M. K. harmadik kötet: 348. szám, Kr 5297. f alatt; 391. szám, Cf 3490 alatt; 448. szám Nk 1585 alatt; 543. szám Ce 3641 alatt; 567. szám 4171 alatt; 570. szám Nk 1587 alatt; 614. szám. Cf 1158 alatt; 662. szám Fc 1643 és Ce 16 alatt; 774. szám Fb 1202 alatt, csonka példány; 809. szám Na 742 alatt; 985. szám Cf 3356 és Cf 3356d alatt; 1185 szám Gb 1868 alatt; 2709. szám Pon QkZc 3121 alatt; 2764. szám Pon QkZc 3122 alatt; 2773. szám Nk 1592 alatt; 2779. szám Pon QkZc 3123 alatt; 2954. szám Pon Qk Ld 2878 alatt; 3056. szám Pon Qk Zc 3121a alatt; 3221. szám Pon Qk pi i 2562 alatt; 3633. szám Nk 1587a alatt; 3731. szám Kq 907 alatt.

MÁSODIK FŐRÉS: ISMERETLEN NYOMTATVÁNYOK LEÍRÁSA.*

(ZWEITER HAUPTTEIL: NOCH UNBESCHRIEBENE DRUCKE.)

8. fej. Magyar nyelvűek.⁷⁷

(8. Kap. Drucke in ungarischer Sprache.)

632.

Hely nélkül, XVI. század

B. Hung. I. 27

Jason és Medea. Töredék. *B. VIII. A. 125* (R. M. K. I. 941) jelzésű könyv fedeléből oldatott ki. Fitz József emlékezett meg róla először többször idézett német nyelvű tanulmányában.

632a. (*L. 11. sz. alatt is!*)

Bécs, 1629.

H. III. A. 136

DICTIONA- | RIUM QUATVOR | LINGVARUM: | *LATI-
NAE*, | *HVNGARICAE*, | *BOHEMICAE ET* | *GERMANICAE*. |
DILIGENTER ET | accuratè primùm editum. | [Koszorús,
vállra omló hajú férfifő körül pecsét ezzel a felírással: FOR-
TUNAE COMES INVIDIA] *Viennae Austriae*, | Apud Grego-
rium Gelbhaar Typogra- | phum Caesareum, Anno M.DC.XXIX.

12-rét A—V=Címlap+452 számozott lap + 7 számozatlan lap, melyre az „*Index Rerum Seriem Demonstrans*“ van nyomva. A számozás 354 után ismét 335-tel folytatódik, a nyomtatvány tehát a valóságban 480 lapos. Örszavak.

Összesen 96 tárgyi szócsoportból álló szótár. Sok kéziratos bejegyzés. Kötése rossz, szövege ép.

V. ö. R. M. K. I. 574-gyel, mely 1628-at tüntet fel nyomtatási évül, egyébként azonban nem tér el. A hallei példány újabb kiadás lehet. Ebben az esetben mindkét mű unikum volna.

* Nyomdatechnikai okból a címlapokon előforduló ^e Ő jelt oe-re, az ^e Ű jelt pedig ue-re kellett felbontani. A hajtott ékezetet, mint szóközbeni, vagy szóvégi m és n rövidítését szintén fel kellett oldani.

⁷⁷ A magyar nyelvű nyomtatványok csoportjában teljesen ismeretlen nincs, de mert Obál Béla facsimile-kiadványa kevéssé van elterjedve, Fitz József dolgozata pedig nem magyar nyelven jelent meg, az általuk leírt, vagy lefényképezett nyomtatványokról itt emlékezem meg, teljes vagy rövidített címüket is közölve.

Természetesen Szabó Károly elnézésből is írhatott 1628-at 1629 helyett.

633.

Kassa? 1667.*B. Hung. I. 28*

VEGSO^eKEPPEN S | VCCUMBALA | ACTORSAGABAN
| POSAHAZI. | 1667. Esztendo^eben.

8-rét. Címlap és A—D=32 levél. A szöveg végén:

Pater Kyss Imre. | Irtam Munkács Varában, Szent Jakab havának | szent Jakab napján. 1667. Esztendoeben.

Elsőnek Fitz József írta le i. m. 144. lapján a) alatt.

634.

Lőcse, 1693.*B. VIII. A. 112*

R. M. K. I. 1195. sz. alatt leírt könyvnek változatlan újabb kiadása. Egész címlapját közli facsimile kiadásban Obál Béla: Hungarica Vitebergensia, Halle 1909. c. műve függelékében.

635.

Bártfa, 1701.*B. VIII. A. 138*

Kiseded Gyermekeknek | való CATECHISMUS, | Az Az: Ro^evid kérdések és Fele|letek által való | TANITÁS. | A' Keresztyéni Hitnek fo^e- | Agazatiról. | Melly irattatott | SIDERIUS JÁNOS | által. | Most pedig újobban és szép for- | mában kibossattatott. | Bartfan, 1701. Esztend. |

12-rét. A—B = 24 levél, órszavak.

Szabó Károly R. M. K. I. 1537 alatt 1699. évi debreceni kiadását írta le.

Elsőnek Fitz József írta le i. m. 144. lapján b) alatt.

636.

Hely nélkül, 1704?*B. VI. 4.22*

Σύν τῶ Θεῶ! TEKINTETES,... Patronus Urainak, 's a' t... Idoesb VEISZ GYÖRGY,... FISCHER MIHÁLY URAM-NAK [stb.]... ajánlja Otsovaj BÉL MÁTYÁS...

2-rét, 2 számozatlan levél, esonka.

Az igen hosszú teljes címet Fitz József írta le i. m. 144. lapján c) alatt.

9. fejj. Nem magyar nyelvű hazaiak.

(9. Kap. In Ungarn gedruckte nicht ungarische Werke.)

637.

Detrekő, 1580.*H. I. C. 241*

A 638. sz. a. leírt nyomtatvány egy kötetbe van kötve Kyrmezernek ezzel a tudtommal ismeretlen, rendkívül érde-

kes és a morvaföldi reformációtörténelem szempontjából nagyfontosságú iratával:

ACTA CONCORDIAE | INTER PAULUM KYR— | MEZERUM: PASTOREM ET DE— | canum hunnobrodensem, Nomine totius Contubernij | Ecclesiastici Hunnobrodensis Ministrorum: | ET INTER SENIORES EORUM, | qui sibi olim nomine Fratrum legis Christi placuerunt: | Nunc autem titulo Seniorum et Ministrorum Ecclesiae | fratrum, puram doctrinam Evangelij per Bohemiam, | Moraviam, | et Poloniam, docentium, gaudent. VULGO VALDENSES APPELANTUR. | ... Anno MDCLXXX. [Az utolsó lapon nyomdajel: horgonyra csavarodott kígyó] „ANCHORA | SALUTIS: | CHRISTUS“ | [kőirattal. Alatta:] IMPRESSUM, | Per Valentinum Farinolum: | Anno Domini: 1580.

8-rét, A—M + 96 levél, órszavak.

A helvét irányú Kyrmezer és a cseh testvérek közt váltott levelezést, vitatételeket és hitvallásokat közli. Legterjedelmesebb darabja a morva örgrófságbeli református gyülekezetek lelkészeinek 1567-ben az olmützi püspök elé terjesztett hitvallása, mely a D és az F ívet teljesen kitölti.

Betűi nem egyeznek a 638. alatt leírt nyomtatvány betűivel.

Címlapján tollvonásokkal a szerző következő ajándékozási bejegyzése olvasható: *Paulus Kyrmeserus d. d. | Domino Petro Barossio veteri amico. | Die Matthiae anno 1581.*

Mantskovit 1579-ben és 1581—82-ben Detrekön működött.

638.

Galgóc, 1585.

H. I. C. 241

CONFESSIO | FIDEI ET DOCTRINAE, | DE VERA AETERNA DEI= | TATE Domini & Saluatoris nostri JE= | SU CHRISTI EMANUELIS, | Con= | tinens eius breuem, sed planam, certam, & | firmam demonstrationem, collatione ali= | quot dictorum Veteris & Noui Testa= | menti, atque mutua utrorumque inter se ex= | plicatione, ad Analogiam nostrae or= | thodoxae Catholicae Fidei Christianae: | PAULI KYRMEZERI, | Contra omnes [a szerző ide tollal betoldotta: *eam impugnant*] Antichristos veteres | & recentiores, quocunque hi sanè | nomine gaudeant, & quacunque | forma suis sese mancipijs | prostituunt. | Ignat: Epist: ad Antioch: *Quisquis unum et solum annunciat Deum, ut | tollat Christi Deitatem, Diabolus est.* | [Csinos, renaissanceéízlésű keretlécben, alul:] *Anno Verbi Incarnati: CIOXXCV.* [A nyomtatvány utolsó lapján a két utolsó sor:] GALGOCII. | *Typis Valentini Mantskouit.*

8-rét, A—Giiij = 51 levél, órszavak.

A nyomtatvány a következő részekre oszlik: a) *Oratio P:*

Kyrmezeri Pro Inimicis (Ai verso), b) *Dedicatoria, Generoso Et Magnifico Domino Emerico Forgáts De Gémes: Equiti aurato: Comiti Comitatus Trenchiniensis, &c: Domino & Patrono suo longè colendissimo...* (Aij-Avii verso), c) *Praefatio... Lectori...* (Aviiij recto-Bv recto), d) *Symbolum Pauli Kyrmezeri* (Bv recto), e) *De Aeterna Deitate Christi* (Bv verso-Fiiiij recto) és f) *Epilogus* (Fiiiij verso-Giiij).

Szabó R. M. K. II. 185. szám alatt emlékezik meg róla másodkézből vett adatok alapján, mert a nyomtatvány nem került szeme elé. Szilády Jenő elveszettnek mondta (A magyarországi tót protestáns egyházi irodalom 1517—1711. Budapest 1939.63.).

639.

Lőcse, 1641.

H. VI. 37²

Disputatio Ethica De Virtute Heroica, Quam In Illustri & celeberrimo Rosenbergensi Gymnasio, Duce Deo et auspice Christo subpraesidio. Dn: Johannis Kuzerae, ejusdem Gymnasij Directoris supremi, Publicae ventilationi exponit Johannes Georgius Sobek, L. B. De Kornicz. ad diem 30. Octobris horis ante & pomeridianis Anno MDCXLI. Leutschoviae, E Typographo Laurentij Breveri.

4° A—C₃ = 11 lev. (nem teljes).

Ajánlja atyjának, báró kornevci Sobek Györgynek és rokonának, lovag goczalkowiczi Goczalkowski Ádámnak. A hallei példányon ajánlás és kézírásos bejegyzések olvashatók.

Szabó nem látta. Másodkézből írta le R. M. K. II. 580 alatt.

640.

Lőcse, 1642.

H. VI. 52.15

*Anámnnis | To gest: Wěčná a nevmijragiey | Pamět | založený Domu Božýho Národu Vherskému | w Swobodném a Kralowském Městě Pressowě | w přjtomnosti Wrechnosti téhož Města wzáctného a množstwj Lidu Obecnjho. Julij 25. genž byl Pamětný Swatého Jakuba Aposstola Páně | Léta 1642 ho | w Kratičké Oracy a neb promluwenj připomenutá | Od M. Jakuba Jakobaea | etc. toho času w témž Městě Slowa Božjho a Swattosti Welebných | Národu Slawného a starožitného Slowenského | Služebnjka. Lucae 7. v. 16. Dominus Deus visitavit plebem suam! Pán Bůh nawsstjwil Lid swůg! W Lewoči | w Wawřince Brewera. [B 2-től új cím:] Sacrum Sacro Sanctae Et Individuae Trinitati, Deo Patri, Filio & Spiritui Sancto. Nec non Gratae Posteritati aeviternae recordationi **Elegidion**

* 640. és 644. számú nyomatok címlapján az ékezetek helyenként a felismerhetetlenségig el lévén mosódva, kutatónak látni kell az eredeti címlapokat is.

Epynikio-Onomasticon de quadruplici visitatione Gratiōsa divinitus facta Inclutae Urbis Epperiensis, &c. in Fundatione Templi ibidem Genti Hungaricae 25 julij A^o 1642 fundati concinnatum. à M. Jacobo Jacobaeo & c. Ecclesiae Slavonicae in eadem Urbe tūm temporis Ministro & c.

4° A—B = 8 sztlan lev. 16 1472-18

Ajánlja Maderasz Mártonnak, Szörös Jánosnak, Quaestori Jakabnak, Otvves Péternek, Szikszay Györgynek és Gergelynek, valamint az eperjesi gyülekezetnek.

Szabó, mert nem látta, Klein, Nachrichten,** II. 255—56. l.-ra támaszkodva két nyomtatványként veszi fel (R. M. K. II. 597. és 598.)

Rizna II, 234, Nr 2

641.

Trencsén, 1642.

B. VIII. B. 64

Sacer **centenarius** 10 fidei articulorum per Andream Graff Rect. Solnen. [Hozzányomva:] Lexicon homoeonimicum vocum affinium differentias continens. Trenchinii. Wocalius 1642.

12-rét. A—E = 60 levél.

Szabó nem látta, másodkézből vett adat után jegyzi fel R. M. K. II. 608 és 607 alatt.

642—43.

Lőcse, 1643.

H. VI. 37 és H. VI. 52.14

Disquisitio Publica Historico — Theologica Quae Hodiernam Romanam Ecclesiam Occasione illius Christophori Magni nec non Coronae 13. Virginis Mariae horrendae Idololatriae convincit. quam Bonorum et Malorum non occulto, sed aperto examini submittit. Johannes Kuzera, p. t. Gymnasij Rosenberg: Direktor. Respondente Georgio Vaidâ Loeveiensi Hungaro. Die 4. [a H. VI. 52 (14) példányon kézírással 18-ra javítva] Juni Horis pomeridianis & pomeridianis. Leutschoviae, Typis Laurentij Breveri. Anno C. 1643.

4° A—C = 12 levél. Az utolsó levél üres.

Ajánlja Gillntniczi Ostrozith Miklósnak, Pálnak és Mátyásnak, Illava és Liptóújvár örökös urainak, Polthari Soos Istvánnak, Garamszék urának, aranysarkantyús lovagnak, Smrecani Péternek, gróf Illésházi Gáspár jószágigazgatójának és Baan Jánosnak, liptómegyei asszesszornak.

Szabó nem látta. V. ö. R. M. K. II. 625.

** Klein J. S.: Nachrichten von den Lebensumständen und Schriften evangelischer Prediger I-II. Lipcse és Buda, 1789.

644.

Lőcse, 1643.*H. VI. 52.4*

Pascha Lachrimosum / Inclutae Urbi / Epperiensi omfinosum. To gest: Kázaný Božýho Slova na den Welikonoenj, ku potěssenj zarmauceným / pohořelým Panům Městianům a ostatkům mocy Božj | w Městě témž Pressowě Swobodném a Kralowském ochraněnym k napomenutj | po hroznem a welice diwném Ohni | kterýž na den Welikého Pátku Léta tohoto 1643. / mezy 6. a 7. hodinau w zessel | Murum Města | Basstamy / Braně při Kosteje Slowenském weliké sskody včini | nepočjtage 40. Domu pohořelých w Městě | Domy a Dwory / některé | y Ohrady okolo Zahrad | na Předměstí / popálil. / Kázané od / M. Jakuba Jakobaea | w témž Městě Slova Božího a Swatosti Páně Krystowých w Národu Slowenském služebnika. / Ozeass 13. Kap. v. 9. 10. Hřich twůg na zkázu tě přiwedl o Izraheli | ale we mně | we mně | gest pomoc twá | nebo gá Král / twůg sem | powjda Pán Bůh. / Wytisštěné w Lewoči | v Wawřince / Brewera.

4° A—C = 12 sztlan lev. 24 14 1/2 x 108

Ajánlja Ketzer Jánosnak és fiainak, Ketzer Istvánnak, Ferencnek és Jánosnak. C iiii lapon 56 névből álló sor.

Szabó nem látta. Klein, Nachrichten. II. 256. l. alapján II. 624. sz. alatt írja le röviden.

645.

Hely nélkül, 1659.*B. VI. 6.18.*

Honori et Felicitati amabilissimorum Neogamorum, Sponsi... DAVIDIS SPIELENBERGERI, Medicinae Doctoris experientissimi; sponsae... SUSANNAE REGINAE... Georgii ULRICI Rheuteri ... relictæ Virginis Filiae ipsa die Nuptiarum Sacra 21. Septembris Anni 1659 omine fausto Vota sua D. D. Fautor, et Amici Schemnicienses.

4-rét. A ív = 4 levél.

Az üdvözlő verseket írták: Windisch János selmeci lelkész és szénior, Perack Bálint selmeci rektor, Ihenel Dániel selmeci konrektor, Klein János selmeci kántor, Czickaesus (Czikai?) Fülöp és Paneratus János selmeci gimn. tanárok és Geitner Menyhért selmeci iskolai alumnus.

646.

Kassa, 1660.*B. VI. 6.20*

CONJUGII FOEDUS ... D. MELCHIORI KLIES, Ecclesiae Cassoviensis Germanicae Evangelicae Lutheranae concionatori, secundum Sponso et... DN. TUGENTLIEB, Viri Reverendi Christophori Pauli Possii Pastoris Quondam in Gölnitz, relictæ viduae, Sponsae, Honoris et Amoris ergo

scriptum à Collegis, Amicis et Fautoribus Anno 1660. d. 7 Jun. Cassoviae apud Marcum Severinum.

4-rét. A ív + egy levél = 5 levél.

A latin és német üdvözlő verseket írták: Biner Hilarius Ernő kassai német evangélikus lelkész és iskolai felügyelő, Kyp Ádám M. kassai magyar evgl. lelkész, Fischer György kassai tót-német evgl. lelkész, Raduch György kassai gimnáziumi rektor, Budiacs István kassai gimn. konrektor, Droschel Ádám kassai kántor és Klisch Bálint kassai gimn. alumnus.

647.

Kassa, 1661.

H. III. A. 214

I. N. I. | LYCEVM | Eperiense | DRAMATICUM, | In quo, | tragicus nonnullorum interitus, | ad cautionem, | & flagrans quorundam in literas, ardor, | ad Imitationem, | JUVENTUTI FRAGARIAE, | cum primis veró Poetis | proponitur, | adornatum | à | M. ISAACO ZABANIO | Anno, | qVo DraMa LyCeI agebatVr. | CASSOVIAE, | Apud MARCUM SEVERINUM.

8-rét. A—D (csonka) = 28 számozatlan, órszavas levél.

A színjáték a III. felvonás 7. jeleneténél szakad meg. A nyomtatványt megelőzi egy kéziratban levő költészettan és követi egy *Proemium De Constitutione Pneumaticae*, tehát a metafizika egyik fejezete, mindkettő latin nyelven.

648.

Kassa, 1667.

H. VI. 52.19

Moesti Parentis Filiorumque tristissimorum Suspiria et Vota, quæis Prae-clarissimum, pientissimum, doctissimumq; Virum Dn. M. Johan: Bayer. de Lyceo Eperiensi celeberrimo optimè meritum Rectorem, Nunc autem Vocatum legitimè, jamque mox inaugurandum Regiae Liberaeque Montanae Civitatis Novisolensis Verbi Divini Ministrum; Generum & Affinem desideratissimum, plorantes comitantur. Anno M DC LXVII. die ... Jun. Cassoviae, Typis Davidis Türsch.

4-rét. A ív = 4 számozatlan levél.

A búcsúzó verseket írták Sartorius János eperjesi lelkész és főfelügyelő, Ziegler János Ádám, Sartorius mostoha fia, ifj. Sartorius János és Sartorius Sámuel.

Szabó nem látta. V. ö. R. M. K. II. 1095.

649

Kassa, 1668.

B. VI. 6.33a

Eulogemata, Felicitandis ab Alto Nuptiis, Quas... Dn. M. SAMUEL SCHRÖTERUS, Ecclesiae Aug Conf. Cassov. Archi-Diaconus, et Venerab. Contubernij Liberar. Regiar. Civi-

tatum Notarius, Sponsus et... SUSANNA... Dn. GEORGII KEISMARKERI, Judicis Varaliensium primarij, et XIII. Regal. in Scep. Comitatis optimè meriti, relicta Filia, Nunc... Dn. JACOBI GUENTHERS etc... sponsa... Cassoviae celebrabant, Noncupata à Sponsi Collegis et Amicis. — Cassoviae, Typis Viduae Türsch, Anno Christi 1668.

4-rét. A ív = 4 számozatlan levél.

Az üdvözlő verseket írták: Liefman Mihály M. kassai német evgl. lelkész és iskolafelügyelő, szuperintendens, Kys Ádám M. kassai magyar evgl. lelkész, iskolafelügyelő, Pittó Ádám kassai magyar evgl. másodlelkész, Koeszéggy, alias Gaspar István kassai magyar mysta, Fischer György kassai tót evgl. lelkész, Raduchius György kassai gimn. igazgató, Fabricius János kassai gimn. tanár és Róth Menyhért konrektor.

650

Bártfa, 1669.

H. IV. A. 318

O. D. B. V | RUDIMENTA RHETORICAE | ex | Partitionibus & Institutionibus | GERHARDI JOHANNIS VOSSI, | singulari studio & operâ | M. SEBASTIANI MITTER | NACHT, | veluti caesuratim, extracta; | nunc veró | Pro faciliori praeceptorum perceptione | in Quaestiones mutata, nonnullisque in | locis | à | M. JOHANNE | Schwarzio Wittenb: Lycei, | quod in Reg: Lib. Civit: Superioris | Hung: Barthpâ est, Rectore, | aucta et in usum | illius Juventutis Studiosa | excusa, | Typis et Sumptibus Amplissimi | et Nobiliss: Senatûs ibidem. | Anno C. 1669.

12-rét. A—E = 4 levélnyi cím és ajánlás + 112 számozott, örszavas lap.

Bártfa bírójának és szenátorainak ajánlja Schwarz János.
V. ö. R. M. K. II. 1832!

651.

Lőcse, 1669.

B. VI. 4.65

Festa Idaliae, | Non minori Honore Quam splendore | Christiano tamen more. | A, Lectissimo Neosponsorum Pari | NOBILISSIMO ATQUE CLARISSIMO | D. SAMUELE BREWERO | I. U. Candidato, & Typographo Celeberrimo, | ut & | Nobilissima, pudicissima Virtutibus ac Pietate Cultissima | VIRGINE | SOPHIA | GENEROSI & NOBILISSIMI | DNI JOHANNIS DOMZIG | Civis & Negotiatoris Leutschov. piae mem. | dilecta filia. | Acta et Celebrata ab Amicis praesentibus | Tripudio & Laetitâ convenienti exornata; | Ab absentibus ijsq; Cassov. | Aclamatione Motivâ condecorata. | Leutschoviae, die 27. Mensis et anni | Quo CVrrVs SoLI IngreDItVr geMInos. | TYPIS supra dicti SPONSI.

2-rét. 4 órszavas levél.

A köszöntő versek szerzői Liefman Mihály kassai esperes lelkész, Kys Ádám kassai lelkész, Brewer János, Kassa város fizikusa és Róth Menyhért kassai gimn. konrektor.

652.

Lőcse, 1670.

B. VI. 4.3

CHARACTER | Mentis | Bonae ac Pronae | *in* | EXCEL-
LENTEM AC PRAECLARISSIMUM | VIRUM | DN. JACO-
BUM RÖSERUM | S. S. THEOLOGIAE CANDIDATUM ME-
RITISSIMUM | PHILOSOPHIAE MAGISTRUM | & istius
FACULTATIS in ACADEMIA | WITTEBERGENSI | Ad-
junctum Dignissimum, | *in Illustri Statuum Evangelicorum*
Hungariae Athenae | Eloquentiae ac Historiarum | hactenus
Professorem Publicum | dexterrimum, | *Hodie* | IN LIB. REGQ;
LEUTSCHOVIA | GYMNASII RECTOREM & PROFESSO-
REM PUBLICUM | introductum, confirmatumq; | levi stilo,
brevi filo | descriptus ac expressus, ... [9 sor] exhibitus | ab |
Inauguratore ordinario | M. CHRISTIANO Seelmann, COB.
FR. | PASTORE | ECCLES, GYMNASII & SCHOLARUM | In-
spectore Supremo. | *Anno Se DeIt popVLVs MeVs in | habi-*
tatlone paCIs. Esa XXXII. v. 18. | ex Vers. Osiandr. | TYPIS
BREWERIANIS.

2-rét. 2 levél.

653.

Hely nélkül, 1671.

B. VI. 4.120

I. N. J. | DeVs eX aLto nobIsCVM! | ILLUSTRIS-
SIME ET EXCELSISSIME PRINCEPS ac DOMINE | DN. STA-
NISLAE HERACLIE | COMES IN WISNICZ & JAROSLAV |
LUBOMIERSKY | S. R. I. PRINCEPS, REGNI POLON. SUB-
DAPIFER | ARCIS LUBLYO & XIII. OPPID. IN SCEP. SUP.
HUNG. | Capitaneae Supreme &c | DOMINE NOBIS NATU-
RALITER CLEMENTISSIME. [A második levél végén:] SE-
NIOR, ORATOR, COMES, CONSENIORES, PASTORES |
JUDICES, SENATORES et Communitates XIII. Oppidorum |
Mense Augusto. A. O. R. CI) I)C LXXI.

2-rét. 2 levél órszavakkal.

V. ö. Sztripszky II. 2601!

654.

Lőcse, 1673.

B. VI. 4.83

Feliciter! Feliciter! | Triumphum, | inter Luctus & Luctas |
Triumphum, | ... [3 sor] in alternitatis filialis devotionis votis, |
ob | Onomastici Sideris, Sidere Quovis beato cultioris, . . [2 sor]

Serenantem Serenitatem | VIRI | ad Plenum | THEOLOGI
LEUTSCHOWIENSIS FAMIGERATISSIMI, DNI M. CHRIS-
TIANI SEELMANNI, | PASTORIS VIGILANTISS. GYMNA-
SIIQUE INSPECTORIS SUPREMI, | Parentis sui fibritus
Amandi. | ... [2 sor] ejus Major natu Filius | PETRUS THEO-
DORUS SEELMANNUS, LL. AA. Stud. | Sub Personâ Mer-
curii ipso Onomasteriorum Die, | h. e. XVI. Mensis Martii, Anni
R. S. M. DC. LXXIII. | cum dilectâ suorum Symmachorum
catervâ, | Soceato Oratore acturus, | ... [2 sor] veluti Choragus
provocat: [Következik a szereplők hosszú sorának és szerepük-
nek a felsorolása].

2-rét. 2 levél örszóval. A két külső lap üres. A betűk
alakja után ítélve Lőcsén, Brewernél nyomták.

655.

Hely nélkül, 1677.

H. VI. 52.2

I. N. J. Religionsgespräch | Johann. Theodati Simpliciani,
alias Klibnitz | sive Biltzing | und Gottlieb Christiani, Nie
Simpliciani: sondern beständigen Lutherani gehalten auff der
Reise nach Emmaus | Luc. 24. Im Jahr Christi 1677. Du Herr
bist mein Schild! Psal. 3, 8.

4-rét. A—G = 56 számozott lap.

V. ö. R. M. K. II. 1386-tal, melyre válaszként jelent meg.

656.

Lőcse, 1684.

H. III. A. 82

COMPEN | DIUM LATINAE | GRAMMATICAE | pro
DISCENTIBUS | SCRIPTUM. | *Et nunc post accuratas, Acade-
miarum et Schola- | rum Illustrium, Censuras, postremo multis
in lo | cis auctum, recognitum, et idiomate | BOHEMICO | red-
ditum, | atque sublatis omnibus mendis Typographicis | editum |
à M. JOHANNE RHENIO. | Accessit Nomenclator Gram- |
maticus per omnes Partes | completus. | LEUTSCHOVIAE |
TYPIS SAMUELIS BREWER | M. DC. LXXXIII.*

8-rét. A—Kk = 10 számozatlan levélnyi cím és ajánlás +
505 számozott és végül egy számozatlan utolsó lap. Mindenütt
örszavak.

Ez a cseh szabályfordításokkal és példákkal gazdagon el-
látott kiadás eddig nem volt ismeretes. Latin nyelvű eredetijét
többször kiadták hazánkban, így 1650-ben (R. M. K. II. 732),
1671-ben (R. M. K. II. 1278) és év nélkül a XVII. században
(R. M. K. II. 2039), mind a hármát Lőcsén.

Az imént leírt példány címlapján tintával írva ez a be-
jegyzés áll: *Ab amico suo Stewonka | dono accipit Wratislaviae
| A^o 1754. Petrus Madács Hung.* A címlével üres hátsó oldalán

végül ez olvasható: *Hungarorum Bibliothecae Witteb.* | *relinquit. Petr. Madács. Hung.* | *Med. Dr. 1770.* | *die 7. Octobr.*

E nyelvtan lipcei, 1655. évi kiadása III. A. 167 alatt van meg a hallei magyar könyvtárban, mégpedig Kassai Michaelis György számos bejegyzésével.

657.

Lőcse, 1685.

B. VI. 4.91

P | P * P | SAMUEL | *Prophetarum Primus,* | *Principum Prudentissimus.* | *Praeceptorum Praestantissimus.* | *Quem* | *rudiori crenâ delineatum,* in *Vitae normam,* | *patientiae formam* | GENEROSO, Nobilissimo | Atq; Amplissimo | DN. SAMUELI | BREWERO, | *Liberæ Regiæq; Civitatis Leutschovien- | viensis,* JUDICI Spectatissimo, & c. | Patrono & Benefactori suo aestimatissimo | in ipso diei *Natalis* exortu, | 26. Augusti. ANNI M.DC.LXXXV. | *ad debiti amoris et honoris | significationem.* | Pacem | Perennem CHRISTO Precatus, | praesentavit, Cultor | Devotissimus. | LEUTSCHOVIAE, *Typis BREWERIANIS.*

2-rét. 2 levél.

658.

Lőcse, 1688.

B. VI. 6.35 340

Calculi consolatorii metris haut ametris concise dilucidati, Parentibus Infucate Christianis, Viro admodum Reverendo, Praeclarissimo, Doctissimoque, Vivido Vitae Christianae Exemplari, D. JOHANNI -GEORGIO GRAF Mystagogo Ecclesiae Aurimontanae fidelissimo, Inspectori Paroeciarum vicinarum vigilantissimo, Scholarchae Seolae civicae frequentissimo, Patrono Docentium atq; Discipulorum prae caeteris colendo, nec non Matronarum Virtutumque Flosculo DN. JUDITHAE HANDLIANAЕ, Mulierculae ut solertissimae, ita non minus pia natuli JOHAN-GEORGII è mortalitate ad immortalitatem, ex infelicitate ad felicitatem discessum dolenter ferentibus, Cùm exangue ejus corpusculum in arcis aede solemniter Octavo Novembris, horis à prima pomeridianis, Anno *τῆς χριστογονίας* supra sesquimillesimum centesimum sexagesimò octavo sepeliretur, oblatus Ab Alumnis primae et secundae Curiae Scholae Crembniciensis. Leutschoviae, Typis Samuelis Brevver.

4-rét. A—B₂ = 6 számozatlan levél.

Emléksorokat írtak következő tanulótársai: Johannes Bahil Badinensis, Johannes Jzip Hajensis, Johannes Medvetzki Scepusio Olass., Elias Telcoinus, Megacomienensis, Samuel Coleda Holicensis, Tobias Jacobi Schemnitiensis, Andreas Schmal Netzpalitanus, Samuel Albini Poseniensis, Henricus Zucher, Silesius, Jacobus Szambocreti Brisnensis, Nicolaus Macovius

Heiniciensis, Gottfried Ferber Crebniciensis, Samuel Fascho Uyheliensis, Ferdinandus Fresseisen Crebnicensis, Joh. Jacobus Sartoris Crebnicien., Nicolaus Roenefeld, Crebniciensis, Thomas Schreiber Modrensis, Christianus Rotarides Cossensis, Andreas Utrata Dobô Saárosien., Michael Bulowski, Turocenus, Georgius Schmidt, Neo Stubnensis, Michaël Wagner Basingensis, Georgius Grossmanus Ostaniensis, Martinus Sartoris Galgociensis, Matthias Keyser Schemniciensis, Tobias Stephani Schemniciensis, Joannes Georgius Stephani Crebniciensis, Michaël Sinapius Szacolcensis, Johannes Ferber Crebnicensis, Michaël Ferber Crebnicensis, Andreas Benedicti Rosaeburgensis, Elias Schallmannus Crebniciensis, Johannes Messerschmied Crebnitz, Samuel Rasi Totpronensis, Esaias Vicianowitz Batoviensis, Elias Foltan Prividiensis, Georgius Szambokreti de eâdem, Johannes Hermannus Roth, Crebn., Johannes Schumbergius, Frivaldensis, Jonas Gelenius Predmiriensis.

659.

Zsolna, 1691.*B. VI. 4.115*

APOSTROPHE | OVERULA, | Supplici sed Simplici metro, | **AD | PATRES PATRIAE INTEGERRIMOS** | Ejusque Defensores Strenuos, | **LITERARUM & LITERATORUM AMATO-** | res amantissimos, | **EVERGETAS & MAECENATES PROBATISSIMOS,** | **FAUTORES & PATRONES MUNIFICENTISSIMOS,** | sicut & **PUPILLORUM & ORPHANORUM TUTORES** | AEquissimos, | Sigillatim | **INCLYTUM COMITATUM | TRENCHINIENSEM.** | directa | per **NICOLAUM PRIVIGYEI,** Prividiâ Pannonium. | Sub Symbolo: | Nato Pio Providebit **PATER.** | **ANNO** | 16.. | **QVI nVMero CanCrIfaVstè ornat Vt eCCe: Ita CVn CtI** | ..91 | **VIVite Longè.** | **SOLNAE** | Excudit **JOHANNES DADAN.**

2-rét. 2 levél, örszavakkal. Magyar címert koronával ábrázoló záróvinyetta.

660.

Lőcse, 1695.*H. VI. 61*

Exercitationes Oratoriae Svadae Cassoviensis etc.

Hozzányomtatva Görgei Imre nemes ifjúnak, a nemesek konviktusa szónokának a gróf Csáki család több tagját dicsőítő beszédei.

V. ö. Magyar Könyvszemle, XVI. 272 lap, hol leíratik.

661.

Nagyszombat, 1696.*B. VIII. B. 58*

Kratka abckavica i kratak kerstianski katolicsanski nauk

Petra-Kanisia. Sloxen u slavinski jesik, pritiskan po milosti kardinala Kolonicha.

U Ternavi, 1696: typom Acad.

8-rét. 41 oldal.

V. ö. R. M. K. II. 1844.

662.

Lőcse, 1698.

B. VI. 4.84

Dapes nuptiales | VIRO PRAE-cellenter CLARO, | DN. M. JOHANNI | BURIO, | Rectori Scholae Neosoliensis Evangelicae | fidelissimo & c. ut SPONSO, | *et lectissimae ac pudicissimae Virgini* | ANNAE MARIAE | Prudentis ac Circumspecti VIRI | DNI. GEORGII KAZAR, | Civis q. Neosoliensis Filiae, | ut SPONSAE, | Dnis. verò PATRIBUS, PATRONIS, AMICIS | & Fratribus colensis amandis & | ut CONVIVIS, | in FERIIS NUPTIALIBUS | Anno. 1698. die 22. April. | Neosolii Celebratis, ab Amico | Ex Paupere penu | ad Ruminandum | *Animo Sincero propositae!* | Impressum LEUTSCHOVIAE, Typis Samuelis Brever.

2-rét. 2 levél őrszavakkal.

Az 5. számú vers fölött ott állnak a hozzátartozó hangjegyek is.

663.

Lőcse, 1699.

B. VI. 4.68

Tripudium Nuptiale, | SACRO, SERENISSIMI REGIS | & Domini Terrestris nostri | JOSEPHII, | HYMENAEIO, | cum homagiis devotione | è genu humillimè dedicatum, | *per* | perpetuò fidelem & humillimum | Subditum ac Vasallum | Eliam Wanyeczi Jud: Cur: Reg: | Jurat. Secretari. | Anno 1699. LEUTSCHOVIAE.

2-rét. 4 levél őrszavakkal. Az első levél hátlapján ajánlás. Az utolsó lap üres.

664.

Hely nélkül, 1708.

B. VI. 6.93

Brevis Poetico-Oratorius Actus, E textu Ferae I. Pentecost. Joh. 14. v. 23—26, 27. et Act. 2. v. 17. in gratiam Nobilissimae Juventutis, quae hucusq; utroq; genere dicendi, et Poëseos, et Eloquentiae, suas in Illust. Colleg. Eper. Stat. Evang. Hung. exercuit vires, erutus, Productus per M. JOANNEM BURISIUM, ejusdem Illustr. Coll. Poës. Eloquent. et Histor. Professor. P. Anno Aerae Christianae 1708. Mense Majo.

4-rét. 2 számozatlan levél.

Iskolai előadás műsorát és szereplőinek nevét közli.

10. fejt. Magyar szerző írta nem magyar nyelvű külföldiek.

(10. Kap. Im Auslande gedruckte nicht ungarische Werke von ungarländischen Verfassern.)

665.

Lipcse, 1576.

H. I. D. 123

ENCHIRIDION | PASTORALE, | IN QUO PRIVATA | Confessio, vera corporis & sanguinis in Coena Praesen- | tia, publicusq; circa com- | munionem sacram | congressus de- | fenditur, | A | M. MATHIA EBER- | hardo Ecclesiae Schem- | niciensis, Pastore. | Psalm: XXV. | Integritas & rectitudo custo- | dient me. | LIPSIAE | Excudebat Joannes Rhamba | Anno, 1576.

8-rét, A—B = 16 számozatlan levél, őrszavak.

Az első borítéklapon a szerző ajánlása tintával: *Egregio et nobili viro Domino Erhardo Themiger (?) Cæsareæ Maiestatis Camerae Cremniensis et Schemnicensis librario generali d. d. auctor.*

A címlapon és a hátsó könyvfedél előtti borítólapon még két kézírásos bejegyzés áll a XVI. század 80-as éveiből. A szövegben is sok a tintával írt bejegyzés.

666.

Erfurt, 1584.

H. I. B. 84

DE FESTIS | ET PRAECIPUIS ANNI | PARTIBUS LIBER NON SOLUM | nomina & historias, sed usum etiam Di- | erum festorum in vita Christiana & Exercitationibus scho- | lasticis indicant. | AUTORE MATTHAEO | DRESSERO [Vizet meritó samáriai asszonyt és az Üdvözítőt ábrázoló vinyetta] In fine adiectum est Scriptum de | nova professione utriusque linguae & hi- | storiarum in Academia Lipsica: & Ora- | tio de usu Historiarum. | ANNO M.D.LXXXIIII. [Az utolsó lap alján:] ERPHORDIAE. | Excudebat Esias Mechler, Ad deauratam Crucem ante pontem | Mercatorum. | Anno M.D.LXXXIIII.

8-rét. A—Q₃ = 131 számozatlan őrszavas levél.

A hallei magyar könyvtári példány csonka. Hiányzik az egész I-ív Márton-napja magyarázatával és Luther rövid életrajzával.

Dresser művét Mágóchi Andrásnak, Regéc és Torna urának ajánlotta (A₂—A₈). Megemlékezik itt Magyarország keresztény állammá válásáról. Magasztalja Mágóchi Andrást, ki, mint írja, fivérének, Gáspárnak nyomdokába lépve, elősegíti a tehetséges ifjak kiképzését. Az utóbbiakból felsorolja Dresser a következőket: Georgius Caesar, Balthasar Zentmihalinus, Matthaeus Thoronaeus, Michael Debrecinus, Matthias Thury,

Thomas Zegedinus, Joannes Berexasij, Bartholomaeus Nagthalliai, stb.

Az A₈verso-B₄recto lapokon Debreceni Mihály intéz előjáró beszédet az olvasóhoz.

Az O₅ verso laptól kezdve Mágóchi Andrást és Dresser imént leírt művét dicsítő latin költeményeket találunk. Mágóchi tiszteletére írták verseiket Johannes Julius Pannonius, Johonnes Siderius, Szikszai, Georgius Rati, Caposius alumnus, Thomas Fabricius Tholnensis. Dresser könyvét dicsőítik Isaac Feguernekinus, Stephanus Geoncius, Ungarus, Paulus Albus Berexasius, Ungarus, Michael Naduduarius.

Megvan e művek két másik kiadása a hallei egyetemi könyvtárban is, így egy 1584. évi vittenbergai kiadás Ic 2038 alatt és egy ugyanazon évi hely nélküli nyomtatás Ia 1686 alatt.

Ismeretesek még a műnek 1588-i vittenbergai és 1590-i lipesei kiadásai is.

667.

Heidelberga, 1594.

H. VI. 45 (végtől harmadik.)

Exegema Philosophicum Trium Praecipuorum Et Gravissimorum Theorematum. Quorum I. De Unione Animae rationalis cum corpore Organico. II. De Localitate cuiusque substantiae Creatae. III. De Inhaerentia accidentis in subiecto. Ad varios hinc inde vagantes errores dignoscendos & dijudicandos; Libero philosophantium iudicio et censurae subiectum: In illustri ac perantiqua Acad. Heidelbergensi. à M. Clemente Timplero Stolpensi Misnico. Respondente Martino Stoerel Bistriciensis Transylvano. Heidelbergae, Apud Josuam Harnisch. M.D.XCIIII.

4-rét. A—C = 12 számozatlan levél. Az utolsó üres.

Érdekes tartalmú disputatio, melynek csak felelője magyarországi.

668.

Bécs, 1607.

B. VI. 6.2

Quod felix et faustum sit generoso domino STEPHANO PEREKEDII in CHUN et GUTHOR, Nicolai filio Sponso ornatissimo, etc. et lectissimae virgini ROSINAE PECKICAE Leopoldi filiae Sponsae, etc. suasissimae. Posonii nuptiarum solemnitate quarta die Februarij Anno 1607. celebrantibus. Musae precantur et F.H.S.C.M.C.H.M.R. Viennae Austriae, Typis Ludouici Bonnoberger, in Bursa Agni, Anno MDCVII.

4-rét. A—C = 12 számozatlan levél.

669.

Bécs (?), 1613.

B. VI. 6.3

HORTUS Poeticus. Solemnitati nuptiarum Nobilis, Cla-

rissimi Excellentissimique Viri, Dn: JOANNIS GEORGII à BUCOW Brandenburgici Saxonis de Monchor, Philosophiae, Juris Utriusq; ac Medicinae Doctoris, etc. Sponsi, quas primas cum magno omnium gaudio literisq; excultorum ap... usu, cum Nobili ac pudicissima Matrona MARTHA ZILLINGERIN praestantis quondam D. Martini Schoedl Senatoris Posoniensis relicta Vidua, Sponsa, etc. celebrabit. Honoris et amoris ergo excultus et a Florida Horti Musa Reverenter Consecratus Hodie. 3. Non: May An: M.DC.XIII.

4-rét. A—C₃ = 11 számozatlan levél. Csonka. Valószínűleg C₄ levél hiányzik.

Betűi hasonlítanak a 661. sorszám alatt leírt, Bécsben, Bonnoberger Lajosnál nyomott lakodalmi köszöntő betűihez.

670.

Amsterdam, 1626.

H. VI. 52.9

Idea Mutationum Bohemo-Evangelicarum Ecclesiarum, In Florentissimo Regno Bohemiae à Traditionibus Humanis Pragae Reformatarum, à Christianae Fidei in eodem Regno jactis fundamentis, usq; ad moderna tempora ex Annalibus & Historijs, breviter, & simpliciter decerpta: atq; Studio et opera M. Jacobi JACOBAEI Guttenbergeni, Olim Ad D. Michaelis Arch Angeli Palaeo-Pragae Pastoris, jam veró ita Christo disponente illius Exulis, conscripta, & anno exilij tertio evulgata. Johannis 20. V. 29. BeatI qVI non VIDerVnt & CREDIDerVnt. Lectori Sincero [6 sor vers] Amsterodami, Typis Lippoldianis.

4-rét. A—G = 28 levél, ebből az első öt lap, mely a címet és a száműzöttnek gróf Illésházi Gáspárhoz intézett könyör-gését tartalmazza, számozatlan, a többi 51 lap pedig számozott.

671.

Boroszló, 1646.

B. VI. 6.9

Συγγράματα, Σωτήρια, Ευχαί, quibus Viro Admodum Reverendo Clarissimoq;, Dn. M. BALTHASARI ROHR-MANNO, Strela-Silesio, in Metropoli Superioris Hungariae Cassoviâ, Ecclessiae Germanicae Pastori Primario, et Scholae Inspectori Dignissimo, ... Vitam, Salutem, Felicitatemq; ... commendant ... in Germania relictI Fautores, Amici, Clientes. Vratislaviae, Typis Georgi Baumanni, (1646).

4-rét. A—E₂ = 18 számozatlan levél.

Verssel üdvözli Rohrmannt Schönleben Mihály eperjesi fi is.

672.

Vittenberga, 1652.

H. VI. 37

Disputatio Metaphysica, De Causis In Genere Et In

Specie Quam sub Summi Numinis Auspicio Et Viri Praeclarissimi M. Samuelis Pomarii, Philosophicae Facultatis Adjuncti dignissimi Praeceptoris ac Fautoris sui devenerandi Praesidio Proponet publicè Joachimus Litzman | Ruppin. March. A. & R. In Auditorio Philosophorum. Ad diem Maji. Wittebergae Excudebat Johannes Hake. M.DC.LII.

4-rét. A—B = 8 levél.

673.

Vittenberga, 1653 és 55 közt.

H. VI. 61

Collegii Theologici Disputatio XIV. De Ecclesia Thesis I. [Lapszálen:] Respondente Christoph. Löhnero Neosol. Hungaro.

4-rét. 105—112. lap.

A nyomás helye Vittenberga, éve pedig 1653 és 1655 közt lehet, mert Löhner 1651. szept. 27-én íratkozott be a vittenbergai egyetemre (Magyar Protestáns Egyháztörténeti Adattár, XIV. 125) és 1653-ban és 1655-ben R. M. K. III. 1861. és 1950. számú művek jelentek meg neve alatt.

674.

Vittenberga, 1659.

H. VI. 75

M. Johannis Bayeri Eperiessino-Hungari Colleg. Philos. Witteberg. Adjuncti. DECISIONES METAPHYSICARUM DISCEPTATIONUM In Florentissima Ad Albim Academia Publicis Duodecim Disputationibus Ventilatae et Expositae. Wittebergae Typis Johannis Borckardi. Anno MDCLIX.

4-rét. A ív = 4 számozatlan levél.

A szerző R. M. K. III. 2029—34 és 2073—2078 alatt leírt disputációit vezeti be ezzel a nyomtatvánnyal és az egész sorozatot Eperjes bírójának és szenátorainak ajánlja. A két utolsó levélben a szerzőhöz intézett két üdvözlő vers foglal helyet.

675.

Vittenberga, 1668.

B. VI. 2.11

CIPPUS | Supremo Honori & immortalis Nomini | VIRI JUVENIS | *Praeeximii Praestantissimi Doctissimique* | DN. NICOLAI SARFOY, | Sempronio Hungari, SS. Theol. Cultoris Indefessi ac | Reip. Patriae Alumni, | VIRI | *Plurimum Reverendi Clarissimique* | DN. NICOLAI SARFOY, | Ecclesiae Hungar. Evangelicae, quae, CHRISTO Sempronii Hung. Colligitur quondam | Pastoris fidelissimi & Consistorii Cis-Danubiani Notarii | meritissimi. b. m. | Et | *Omnigenâ Virtute Conspicuae Ornatissimaeque* | FOEMINAE JUDITHAE, | Filii charissimi desideratissimiq; | Post expletos Mortalitatís huius dies, | Immature quidem, sed Beato placidoq; Obitu | In Coeles-

tem ex hâc Terrenâ Academiam evocati, | *Magno moestissimae*
Matris Bonorumq; omnium dolore Die XXVII. Febr. ANNO
M.DC.LXVIII. | Testandi affectus & condolentiae ergò |
 ERECTUS | A | MUSA ARCHITECTA | CONTERRANEO-
 RUM. | WITTEBERGAE | In Officina Finceliana excudebat
 Michael Meyer, | Anno CI) I)CLXVIII.

2-rét. 2 levél. Órszó.

676.

Ágosta, 1671.

B. II. 261c.

M. Antoni Reifers, von | Augsbürg, bißher geweßten | Ewan-
 gelischen Predigers zu Preßburg | in Ungarn, und deß Ehrwürdigen
 Con | tubernii in selbiger Graff= | schafft *Decani*, Letzter | Ab-
 schieds = Brieff, | An | Die hinderlassne | Evangelische Gemein | und
 Burgerschaft | daselbs | Anno 1671.

12-rét. A—F = 141 számozott és 3 számozatlan, üres lap.

A 141. lapon ez a keltezés áll: Gegeben in Augsbürg, 1671.
 den 29. Augustmonats...

677.

Boroszló, 1672.

B. VI. 4.133

I. N. D. F. | CULTURA | ERYNGII GERMANICI |
 HUNGARICA | SECUNDIS VOTIS | VIRO | NOBILI. RE-
 VERENDO ADMODUM, AMPLISSIMO | CLARISSIMOQUE,
 | DN. M. JOHANNI | BAYERO, | SS. THEOLOGIAE CAN-
 DIDATO. | et INCLUTI COLLEGII PHILOSOPHICI in Sere-
 nissima Saxo- | num Academiâ quondam ADJUNCTO, dehinc
 Laudatissimi Gymnasii Patrii | Civitatis Eperiensis RECTORI,
 ac postmodum Liberæ Regiæque Civitatis Montanæ | Neusoli-
 ensis PASTORI, hodie verò Liberæ Regiæque Civitatis Varali-
 ensis in Comi | tatu Scepusiensi PASTORI, Ludique ibidem
 LITTERARII INSPECTORI, nec non | Venerabilis Contubernii
 XXIV. Regalium Ecclesiarum Assessori | PRIMARIO, Vigi-
 lantissimo, | Solertissimoque, | SPONSO, | Cum | CLARISSIMA
 FLORENTISSIMAQUE | VIRGINE, | MARIA | NATALIBUS
 POMARIA, VIRI | *Maxime Reverendi, Amplissimi, Excellen-*
tissimi, | DN. SAMUELIS POMARII, | DOCTORIS THEOLO-
 GI Celeberrimi, | AMPLISSIMAE FACULTATIS PHILO-
 SOPHICAE in Illustri Alumnâ Wittebergensium | olim ali-
 quando ADJUNCTI, | itemq; tum Ecclesiasticis DIACONATUS
 Coloniae cis Sævum primùm, | pòst deinde Soltquellæ
 Palaeomarchitarum SUPERINTENDENTURAE, denique |
 Magdeburgæ PASTORATUS Officiis Exercitissimi, dex-
 terrimumque in modum | ac solertissimè functi, | Nunc autem
 temporis in Illustri Eperiensensium Gymnasio Inclutorum Sta-
 tuum Regni Hungariæ Evangelicorum SS. THEOLOGIAE AC

LINGUARUM ORIEN- | TALIIUM PROFESSORIS PUBLICI
 PRIMARII, dictique Athenaei MODERATORIS & DIRECTO-
 RIS | SUPREMI optime undiquaque Meritissimi, | Gravissimi, |
 FILIA | ut natu maximâ, ita multo svavissimâ, [folytatva a hát-
 lapról:] *MAGNIFICI, NOBILISSIMI, CONSULTISSIMI,* |
SUMMIQUE | *VIRI* | DN. JEREMIAE REUSNERI, J. C. | AN-
 TECESSORIS in Electorali Wittebergensi | quondam Consum-
 matissimi, | Electoris Octoviri Saxoniae CONSILIARII Splendi-
 dissimi, | Facultatis suae ORDINARII ac SENIORIS | Veneran-
 di, | Curiae item Electoralis, Consistorii Ecclesiastici & Scabina-
 tus | ASSESSORIS Laudatissimi, | *ex Filiarum natu mediâ Su-
 perstitum* | *Dorothea*, | NEPTE Lepidissimâ | SPONSA, | Eperies-
 sini | *ad D.XXII. Februarii*, | Postridie Dominici de Quadruplici
 Sementis Divinae Agro, | Anni labentis CI) DC LXXII. |
 Panegyri inter Christianos solenni | Feliciter | CELEBRANDIS
 | non sine infinitis omnibus ad votum omnium INITIANDA, |
 festis & faustis Acclamationibus | Affectui clarando benevolen-
 tissimo | decantata | à | Fautoribus & Amicis Vratislaviensibus |
 Felicitatis Incrementa ex animo gratulatis.

4-rét. A hallei magyar könyvtárban található példány a
 második levéllel megszakad. A Magyar Nemzeti Múzeum Szé-
 chenyi Könyvtárában levő példány alapján az adatok így egé-
 szíthetők ki: A—B íveken nyolc számozatlan, órszavas levélből
 áll. Kolofonja így hangzik: Vratislavae, Charactere Officinae
 Baumannianae excripsit huiusdem Procurator, Johannes
 Christophorus Jacobi.

Az alkalmi versírók közt van Pomarius Kristóf boroszlói
 gimnáziumi konrektor és Kralowitz György Vilmos pozsonyi fi.

678.

Boroszló, 1672.

B. VI. 4.38

Laetare, incluta Varhelia, applaude. | Quem hactenus aliis
 commendavit, | Ecclesiae & Scholae Tuae | Pastor et Inspector
 honoratissimus, DN. M. JOHANNES BAYERUS, | impraesens
 Ipse conscendit Thalamum, | Pietate & Elegantiâ Conspicuum
 Virginem, | MARIAM, Natalibus POMARIAM, | bono Titulo,
 utinam pari etiam Omine! | Matrimonio sibi jungens. | [Kö-
 szöntő versek következnek, többek közt Kralowitz György Vil-
 mos pozsonyi fié héberül. A nyomtatvány végén:] *VRATI-
 SLAVIAE* Charactere OFFICINAE BAUMANNIANAE ex-
 scripsit hujusdem Procurator, JOHANNES CHRISTOPHO-
 RUS JACOBI.

2-rét. 2 levél.

A nyomás évére nézve: a 673. sorszámú nyomtatvány ta-
 núsága szerint a szóbanforgó házasságot 1672. február 22-én kö-
 ötték Eperjesen.

679.

Boroszló, 1672.*B. VI. 4.186*

Cum | *Summè Reverend. Amplissim. et Excellentiss.* |
 DOMINUS | D. SAMUEL POMARIUS, | In GYMN. EPPERI-
 ENSI P. P. | Ejusdemq; Moderator & Director supremus, |
 Filiam natu maximam, | *Lectissimi floris Virginem*, | **MARIAM**
 | *Viro Nobili, Plur. Rever. Clariss. Ampliss.* | D. M. JOHANNI
 BAYERO, | S. S. Theol. Candid. | Pastori Varaliensi, Ludi item
 Litterarii Inspectori, | & venerabilis Contubernii XXIV.
 Regalium Ecclesia- | rum Adessori Primario, | Die 22. Febr.
 1672. Epperiessini | in matrimonium collocaret, | Subsequenti
 Trochaeo | Vratislaviae | gratulatum ibat | HENRICUS MÜHL-
 PFORT. | WRATISLAVIAE, | In Haeredum BAUMANNI-
 ANORUM Typographia | exscribebat JOH. CRISTOPHORUS
 JACOBI.

2-rét. 2 lap.

680.

Frankfurt, 1674.*B. II. 261 da*

DAN. GUILLELMI | **MOLLERI** | HORARIA | **MEDI-**
TATIO, | *Quaestionis hujus:* | Num S. Pauli Cap. I. ad | Rom.
 sine Profanorum | Autorum, maxime PE- | TRONII, cogniti-
 one, | intelligi queat? | *Ad* | **AMICUM**. | *FRANCOFURTI* | *ad*
Moenum | Apud DANIELEM FIEVET. | M.DC.LXXIII.

12-rét. A—B = 43 számozott és egy üres lap. Az A₂ levelet
 előszó tölti ki.

Hellebrant, ki a nyomtatványt nem látta, Klein, i. m. I.
 k. 305. l. alapján rövid címét felvette a R. M. K. III. 2660. száma-
 ként.

681.

Frankfurt, 1674.*B. II. 261 d*

Dan. Guilielmi | **MOLLERI** | **OPUSCULORUM** | **Ethici**
 & Problema- | tico-Critici, Binio. | *FRANCOFURTI* | *ad Moe-*
num. | Sumptib. Johannis Meyeri, | Bibliop. | Anno
 M.DC.LXXIV.

12-rét. Csak a címlapja van meg.

Hellebrant nem látta a nyomtatványt, de Klein, i. m. I. k.
 305. l. után felvette rövid címét R. M. K. III. 2662. szám alatt.

682.

Vittenberga, 1674.*B. II. 261 b.*

D. AMBROSII In | **AUXENTIUM** | *De* | **Basilicis tra-**
den- | *dis invehentis, suosq; ad* | Constantiam exhor | tantis |
ORATIO, | *Nec Non* | *Ad Marcellinam Sororem* | **EPISTOLA:** |
Observationibus Ecclesiasti- | *cis & Parallelis illustrata:* | *ab* |

H. V. S. L. I. E. E. S. V. P. | Antiquitatis & Orthodoxiae | Studioso. | Wittebergae, | Sumptibus Haered. D. *Tobiae Mevii* | & ELERDI Schumacheri, | Typis MATTHAEI HENCKELII, Acad. Typ. | Anno M.DC.LXXIV.

12-rét. A—G₆ = 151 számozott lap, címlap üres hátlappal és a végén 3 üres lap.

Az első 12 lapon a prológus, a 104—150. lapon jegyzetek a 151. lapon egy epigramma foglal helyet.

Az álnév mögé rejtőző magyar protestáns szerző léptenyomon hivatkozik Reinmundus Rimandus (Moller Dániel Vilmos) „Pressburger Schul- und Kirchenverlust“ c. művére (R. M. K. III. 2640). A mű magyar protestáns egyháztörténeti érdekességű.

683.

Lipcese, 1675.

B. VI. 4.157

DECANUS, SENIOR | ET COETERI PROFESSO- | RES THEOLOGICAE FACULTATIS | IN ACADEMIA WITTEBERGENSI | LECTORI BENEVOLO | S. D. [A nyomat végén:] *LIPSIAE*. | Typis Joh. Wilhelmi Krügeri.

2-rét. 2 levél.

Amint a szövegből kitetszik, a vittenbergai teológiai kar adta ajánlólevélül Lani Györgynek 1675. okt. 23-án. Az exuláns Lani segélyért fordult az evgl. gyülekezetekhez.

684.

Vittenberga, 1675.

B. VI. 1.311

Huc fletus, huc lamenta, | SPECTATOR, | referentur postes, | flebilis panditur Tragoedia, | heu quondam! | *NOBILIS, PIENTISSIMAE. INTAMINATAEQUE VIRTUTIS AC MORUM* | *EUPHROSINAE* WARSZ, | quae dum *VIRUM*... [2 sor] Dn. *STEPHANUM PILARICKIUM* Sen. | ... [3 sor] in Exilio sectatur, | in Exilio deserit, | fatali enim ac lethali morbo correpta, nocte Diei 12. IX br. | ut in coelo triumphum ageret, devicta occubuit, summo Die 17. IX br. | postquam Annos L. vixisset, ... [2 sor] M.DC.LXXV. | ... [12 sor] Georgius Gassitzius, Hung. | Sangvine conscripta, subscribit lacrymis ... [2 sor] *WITTEBERGAE* Typis JOHANNIS SIGISMUNDI Ziegenbeins

2-rét. 2 levél.

685.

Brieg, 1676.

B. VI. 4.106

Als | Der Wol=Chrwuerdige, Vor=Achtbare | und Wol=Gelahrte | *Hr. Matthias Borsch*, | Vornehmer Wald=Wuerger in der Koenigl. Frehen | Berg=Stadt Schemnitz, und bey der Cathedral- | Kirchen zu Neusol in Ungern gewesener | *Archi-Diaconus*, | Mit der |

Ehlen Hoch=Chr=und Tugend=reichen | Jungfrauen | Louise Dorothea,
 | Deß Wol=Ehden, Groß=Achtbaren und Hoch=Benambten | **Hn. Mar-**
tin Gerhards, | Fuerstl. Liegnitz=Brieg=und Wohlauischen | wol=
meritierten Secretarii, | Aeltesten Jungfrau Tochter, | Den 28. Tag
 deß Monats *Aprilis*, Anno 1676. | In der Kaiser=und Koeniglichen
 Stadt Brieg, | Durch Priesterliche Hand verehelichet | wurde | Wolte
 mit nachgesetzten schlechten Zeilen seinen | Glueck=Wuntsch ablegen, |
Ein guter Freund. | Gedruckt in Brieg | durch Johann Christoph Jacob.
 2-rét. 2 levél őrszavakkal.

686.

Brieg, 1676.

B. VI. 4.107

THALASSIO VOTIVUS, | Ardentibus Eximiae Bigae
 Corculis, | utpote | REVERENDO PLURIMUM, CLARISSIMO
 | & AMPLISSIMO VIRO | **DN. MATTHIAE PORSCHIO**, & c. |
 URBURARIO SCHEMNICIENSI & ARCHIDIACONO | q.
 Novisoliensi in Hungaria dignissimo, | SPONSO, | Simul ac |
 NOBILISSIMAE, SEXUSVE SUI DOTIBUS | ORNATISSI-
 MAE VIRGINI, | **LUDOVICAE DOROTHEAE** | GERHARDI-
 ANAE, | SPONSAE, | NOBILISSIMI, AMPLISSIMI ET
 SPECTATISSIMI VIRI | **DN. MARTINI GERHARD**, & c. | V.
 Serenissimis PRINCIPIBUS, à PIASTO oriundis, DUCIBUS |
 in SILESIA Ligio-Brigensibus & Wolaviensibus, *dum viverent*,
 | à Secretis fidissimi, | FILIAE, | DECANTATUS | *Brigae Die*
XXIIX. April. A. C. CI D I D C LXXVI. | Annuente Thalomi
 Gaudiis & perennem Felicitatem augurante, | Amicâ Musâ. |
 BRIGAE, | Typis JOHANNIS CHRISTOPHORI JACOBI.

2-rét. 4 levél.

A köszöntő rigmusokat Remeni Dániel zólyomi lelkész,
 Budaeus, közönségesebben Budinsky György eservenici lelkész
 és Porsch Mátyás fiai írták.

687.

Vittenberga, 1677.

B. VI. 184a.38

INFULAE | DOCTORALI PHILOSOPHICAE, | REC-
 TORE MAGNIFICO, ... [4 sor] WERNERO THEODORO |
 MARTINI... [6 sor] à DECANO SPECTABILI, ... [4 sor]
 CONSTANTINO REGINA ... [2 sor] *PERQUAM EXIMIO AC*
CLARISSIME ERUDITO | **DN. ESAIAE PILARIKIO**, | S.
 Andren. Hung. Elect. Alumn. | A. O. R. M. DC. XXVII. D. XCI.
Octobr. | in Inclyta Panegyri Academica | impositae, | *Fausta*
quaeque comprecantur, PATRONI, PRAECEPTORES, FAU-
 TORES. AC AMICI. | *WITTEBERGAE*, Excudebat MATTHA-
 EUS HENCKELIUS. Acad. Typogr.

2-rét. 2 levél őrszavakkal.

Az egyik felköszöntő rigmust Guhr Kélemen szerezte,
 Clöden helységnek magyarországi származású lelkésze.

688.

Drezda, 1678.

B. VI. 4.130

I. N. J. | LAUREAM Magisterialem ac Poeticam | VIRO | *Pereximio atque Praeclarissimo* | DOMINO | PAULO MICHAELIS | Liptoviensi Hungaro, | *In illustri olim Eperiensi Collegio primò Poëseos, post | Eloquentiae ac Historiarum P. P. jam verò diuturno | Christi Exuli,* | Anno | DoMINE sCVto tVae VoLVntatIs tVos ornabIs, | *Ex Psalmo 5.* | Die Aprilis 29. collatam, | gratulantur | FAUTORES & AMICI, | *Cruciani Dresdensis* | COLLEGAE. | DRESDAE, | Typis viduae & heredum Melchioris Bergenii, | Seren. Electoris Saxoniae Typographi.
2-rét. 2 levél.

689.

Lipcese, 1678.

B. VI. 2.198

TROPAEUM, | FAMAE POST MORTEM PEREN-
NATURAE | NOBILISSIMI, STRENUI, ET IN REBUS BEL-
LICIS CLARISSIMI VIRI | DN. CLEMENTIS TITII, | Sub
Potentissimo Saxoniae Scuto Praesidiariae Militiae in celeberrimo Castro Pleis- | SENBURG Locum hactenus Tenentis, | Jam verò moestâ Exercitui, sibi faustâ catastrophe, post tot vigilias, sudores, pericula, & victorias | aeterna, Fide triumphantium, Capitolia occupantis, & honorificentissimè Lipsiae tumulati | AN. M.DC. LXXVIII. die 2. Jun. | A | M. PAULO MICHAELIS, P. L. Caes. Ex-Prof. Christi Exule | erectum. [41 sor szöveg] LIPSIAE, Typis Viduae JOH. WITTIGAU.
2-rét. Egy levél egy oldalán.

690.

Vittenberga, 1678.

B. VI. 6.57-59]

Christliche Todes-Gedanken über Den unverhofften doch seligen Ableben Eines Holdseligen und sehr frommen Töchterleins, Nahmens ANNA CHRISTINA, Des Edlen, Besten, Groß-Achtbarn, Wohlgelehrten, Hoch- und Wohlweisen Hn. Matthias Christophori, S. U. C. Churfl. Sächs. wolbestaltten Festungs-Bauschreibers, wie auch C. C. und Hochw. Rathß dieser Stadt Caemmerer, des Gottes-Rastens Vorsteher und Scholarch etc. Und Der Edlen, Sitt-Chr- und Tugend-Befraenzten Frauen Maria Magdalena, Geböhren Kaltin, Jüngsten Herzgeliebtesten Töchterleins, Welches Den 23. Sept. des 1678. Jahres mit Christ-üblichen Ceremonien bey Volkreicher Versammlung zur Erden bestattet, Entdeckt Von Gutherzigen Gönnern und Freunden. Wittenberg, Druckts Matthaeus Henckel, Univers. Buchh.

4-rét. A—B₂ = 6 számozatlan levél.

Részvétet kifejező verset írtak Waranay András besztercebányai fi, Gassitzius György és Hauck Dávid löcsei fi.

691.

Vittenberga, 1678.*H. VI. 37*

Q. D. B. V. Exercitatio Academica De *ΘΕΟΓΝΩΣΙΑ* Naturali Quam Deo Duce In Electorali ad Albim Athenaeo Sub Praesidio Viri Praeclarissimi atque Doctissimi Dn. M. Valentini Greissing Coronensis Transylvani, ac Sereniss. Elect. Sax. Alumni Placidae *φιλοσοφώντων* disquisitioni subicit Auctor & Respondens M. Christianus Fridericus Braunius, Mügelensis Misnicus, Serenis. Elect. Sax. Alumnus. Ad Diem XII. Januar. An. Aer. V. C I D I DCLXXVIII. Wittebergae, Typis Joh. Sigismundi Ziegenbeins.

4-rét. A—B = 8 levél.

A brassói Greissing Bálint esupán elnökölt az akadémiai gyakorlaton.

692.

Vittenberga, 1678.*H. VI. 59*

Jova Juva! Dissertatio Philosophica Ex Theologia Naturali De Aeternitate, Quam Deo Aeterno Duce, ex benevolo Ampliss. Facult. Philosoph. indultu In Electorali Ad Albim Leucorea, Sub Praesidio Viri Praeclarissimi, Humanissimi, Pariter Atque Doctissimi Dn. M. Pauli Platani, Muotová-Hungari, Fautoris atque Amici honorandi, Praeceptoris itemq; aestumatissimi, Publicae Eruditorum Disquisitioni sistit Auctor & Respondens Michael Sartorius, Gubenensis Lusatus, Ad Diem XXVII, Martii, A. O. R. M.DC. LXXVIII. In Auditorio Veteris Collegii, Horis antemeridianis. Wittebergae, Typis Joh. Borchardi excudebat Simon Lieberhirt.

4-rét. A—B ívek = 8 számozatlan levél.

693.

Vittenberga, 1678.*B. VI. 6.64*

Liebes Pfand! von Deutscher Hand | aus Ungerland. aufgesetzt und versehen als unter dem Hochlöblichen Rectorat des Magnifici | Hn. Balthasar Stolbergs, Graec. Lit. Hochberühmten Prof. Publ. von dem Hoch Ehrwürdigen Groß=Achtbaren Hoch= und Wohlgelahrten Hn. Johann Christophoro Fugmann, Hochansehnlichem Canonico zu St. Nicolai im Ertz-Stift Magdeburg | und wohlmeritiertem Professor der Philosophischen Facultät, jetziger Zeit Hochansehnlichem Decano der Wohl-Ehrenfeste Vor-Achtbare und Wohlgelahrte Herr Johannes Sartorius von Cpperiez auß Ober-Ungarn der Welt Weißheit Doctor Im Jahr Christi MDCCLXXVIII den XV. Oct. Mit Ruhm erkläret wurd. von M. Petro Theodoro Seelmann. Wittenberg, Mit Joh. Borchards, Univ. Buchdr. Schriften druckt Simon Lieberhirt.

4-rét. 2 számozatlan levél.*

* A címen itt-ott, sokszor ugyanegy szón belül, kurzív váltja fel a frakturt, ami sem ebből a leírásból, sem néhány más fraktur alapszedésű alkalmi nyomtatvány leírásánál nem tűnik elő.

694.

Bécs, 1679.*H. I. D. 130*

[A cím előtt egy lapnyi, az Esterházy-címert ábrázoló rézmetszet] Gratiâ plena, | *ET SUPER OMNES* | *BENEDICTA* | **VIRGO MARIA** | **FRAUKIRCHENSIS**, | *Sub auspiciis* | Illustrissimi ac Excellentissimi Do- | mini Comitis | **PAULI ESTERHAZY** | **DE GALANTHA**, | Perpetui de Frakno, Sacri Roma- | ni Imperij Equitis, Comitatus Sopro- | niensis supremi Comitis, Partium Regni | Hungariae Antemontanarum & Con- | finio- | rum Uyvarino oppositorum supremi Ge- | neralis, Sacrae Caesareae Regiaeque Majesta- | tis Consiliarij Camerarij, & per Hun- | gariam Curiae Regiae Magi- | stri, & c. | *In lucem edita Anno 1679.* | **VIENAE AUSTRIAE**, | Apud Leopoldum Voigt, Universi- | tatis Typographum.

12-rét. A—E ívek = 6 levélnyi cím, ajánlás és előszó + Szűz Máriát ábrázoló rézkarc, beragasztva + 99 számozott és egy számozatlan lap. Mindenütt őrszavak.

Frauenkirchen a Fertő-tó mellett fekszik, kissé keletre.

695.

Lipcse, 1679.*B. VI. 4.203*

Non sola Gröninga mutum habuit | *cantorem* | Te | *Clarissime Juvenis*, | **CHRISTIANE WAGNERE**, | intelligo | ... Divina faxit Clementia, | hoDIè trIgesIMa IanVarI CreatVs, In VIgILans tVIs, | ut porro diutissimè ter magis appareas illustris, | **MAGISTER!** | ... Sic ex magnis, majora ominari vo- | luit, | **GABRIEL SCULTETI**, Hungarus. | *LIPSIAE*, Typis Viduae *JOH. WITTIGAU*.

Nagy 2-rét. Egy levélnek egy oldalára nyomva.

A szerző Wagner Keresztélyt köszönti magiszterre avat-
tatása alkalmából.

696.

Vittenberga, 1680.*B. VI. 184a.40*

Der bittern Schul=Arbeit Verfüßung, | als . . . Herr M. Jere-
mias Pilarick, | bey der Wittenbergischen Stadt=Schule . . . | *Collega Sextus*, | mit . . . Anna Barbara, | . . . Johann Zechmeisters . . .
Tochter, | Dem 5. Julti . . . 1680 . . . sein Hochzeitliches Ehren=Verk
. . . volzoge . . . vorgesteller | . . . von | **Seinen Collegen**, | Gedruckt in
Wittenberg mit Schrödterischen Schriften.

2-rét. Egy levélnek egy oldalára nyomva.

697.

Vittenberga, 1680.*B. VI. 4.61*

HYMENAEIS AUSPICATIS, | **VIRI** | **CLARISSIMI**
atq; **ERUDITISSIMI** | **DN. M. JEREMIAE** | **PILARICKII**, |

Scholae Senatoriae Wittenbergensis Collegae VI. sedulissimi, | SPONSI, | ut & | LECTISSIMAE PUDICISSIMAEQUE | VIRGINIS | ANNAE BARBARAE, | Zechmesteriae, | SPONSAE, | qvos WITTEBERGAE | A.E.C.M.DC.LXXX. III. NON. JUL. | celebrarunt, | *acclamabant* | FELICITER | DNN. PROFESSORES, PATRONI | AC AMICI. | *Literis* MATTHAEI HENCKELII, *Acad. Typographi.*

2-rét. 2 levél.

698.

Vittenberga, 1680.

B. VI. 4.60

SORTITIONE DIVINA, | CLERUMINIBUSQVE SUPERIS, | SPONSO, | CL. ATQVE HUMANITER DOCTO | DN. M. JEREMIAE | PILARICK, | HUNGARO, | WITTEBERGAE APUD SAXONES | IN SCHOLA SENATORIA COLLEGAE | SEXTO, | *IN CUJUS MANUM, | TANQVAM PSYCHE IN DEXTRAM CUPIDINIS, | AUSPICATO CONVENIT* | VIRGO | *VIRTUTIS EXIMAE* | ANNA BARBARA | NATALIBUS ZECHMEISTERIA, | *ANNO EPOCHAE CHRISTI SERVATORIS | SUPRA MILLESIMUM SEXCENTESIMUM | OCTUAGESIMO, | TERTIO NONAS QUINTILEIS.* | FAELICITER! | SEMPER ET UBIQUE | DISCUPIUNT | FRATRES AC AMICI. | *HIPPOTHEON:* | Bona Viri possessio Uxor benevola. | WITTEBERGAE, | *Literis* MATTHAEI HENCKELII, *Acad. Typogr.*

2-rét. 2 levél. Órszavak.

A köszönő versek szerzői: Gassitzius György, Pilarick Ézsajás, Frólich János váralljai fi és Maschgó János Jakab tanuló.

699.

Hely nélkül, 1681.

B. VI. 4.98

CURIOSE ADESTO SPECTATOR ! | ET | LEVITER ADUMBRATAM CERNE ICONEM, | NON EX ARTE, SED ARCTA DEPROMTAM | SUPELLECTILE, | qua decorandus sese offert | *SERENISSIMUS PRINCEPS, ATQUE DOMINUS* | CAROLUS VIL- | HELMUS, | PRINCEPS ANHALTINO- | RUM, COMES ASCANIAE, DOMINUS | SERVETAE, BERENBURGI, JE- | VRAE ET KNIPHUSII : & c. & c. | ... [Másképp oldalszöveg, a címtől elválaszthatatlan ajánlás következik, majd egy latin költemény és ennek rövidebb német fordítása rigmusokban. A szerző csak a 2. levél végén nevezi meg magát:] *Ihr Hoch Fürstl. Durchl. | Unterthaenigster Diener Dan. Rorer, Cantor in Coßwigt.*

2-rét, 2 levél.

Az ajánlás szövegében, az első levél vége felé, 1681. október 16. dátum áll.

700.

Bécs, 1862.*B. II. 274*

Comitologia Hungarica Sempronensis. Hoc est, regia inauguratio Imperatricis Eleonorae Magdalenae Teresiae cum succincta recensione eorum, quae Sempronii Comitiorum tempore usque ad a. 1681 acta ... sunt, scripsit Joannes Probst.

4-r. Vindobonae 1682. 156 lap.

Dr. Reinhold felvételezése. V. ö. Apponyi,* 2128.

701.

Lipcse, 1682.*B. VI. 4.182*

COLOSSUS HONORIS, | *Quem* | VIRO- JUVENI | *Peregrinatio atque Clare Docto* | DN. JOHANNI FERBERO, | Crennicio-Hungarô, | ad summos in Philosophia dignitatis gradus feliciter | ERECTO, | *d. XXVI. Januar. A. O. R. CIO DCC LXXXII.* | applausibus suis festivum | *erexerunt* | PATRONI, PRAECEPTORES, | AMICI. | *LIPSIAE,* | Typis CHRISTOPHORI GÜNTHERI.

2-rét. 2 levél.

Az üdvözlő versek írói közt magyar Dubowsky Márton egyetemi hallgató Zsolnáról.

702.

Vittenberga, 1682.*B. VI. 4.125*

ECHO CANORA, | sive | Applausus Magisteriales, ... THOMAE DENTULINO, | Drietomâ Hungaro, Medicinae Stud. ac Seren. Electoris | Saxoniae alumno commendatissimo, | elevati & in solatium moestissimi Parentis | dicati | à | PATRONIS, PROMOTORIBUS, | PRAECEPTORIBUS, AMICIS & POPULARIBUS. | *A. Chr. MDC.LXXXII. die 16. Octobris.* | Wittenbergae | Typis JOH. BORCKARDI, Acad. Typogr.

2-rét. 2 levél órszavakkal.

A második levél végén álló „Robore“ órszó mutatja, hogy a nyomtatvány csonka. A meglevő két levélen külföldiek köszöntő versei olvashatók.

703.

Vittenberga, 1682.*B. VI. 184 a. 39*

Erfreulicher Wiederhall | *Als . . . M. ESAIAS PILARICK,* | . . . Mit Jgf. Anna Catharina | *Selbtin . . . Den 14. Februarii des 1682sten Heil=Jahrs* | in obgedachter Alt-Stadt Brandenburg | *sein Christliches Ehe= und Ehren=Werd* | *vollzogen* |

* Hungarica. Magyar vonatkozású külföldi nyomtatványok. Gyűjtötte és leírta Gróf Apponyi Sándor. I. XV—XVI. sz. Bp. 1900., II. XVII—XVIII. sz. 1720-ig. Bp. 1902., III. (Neue Sammlung.) München, 1925. IV. u. o. 1927.

Auß sonderbarer AFFECTION dem Hochzeit=Fest | gewidmet und
überschicket | von dem | Wittenbergischen Schul=COLLEGIO. | Drucks
Christian Schrödter | der Univ. Buchdr.
2-rét. 2 levél.

704.

Guben, 1683.*B. VI. 4.127*

Ara gratitudinis ad quam prospera ... apprecati Danieli
Parschitio rect. Sorav., cum Ungariam repeteret, ... se offerunt
discipuli.

Gubenae (1683): Gruber 2 levél, 2-rét.

Dr. Reinhold felvételezése.

705.

Lipese, 1683.*H. VI. 37*

Disputatio Ethico-Politica De Nobilitate, Quam Indultu
ac Autoritate Amplissimi Collegii Philosophici in Academia
Lipsiensi, Sub Praesidio Viri Perquam reverendi et clarissimi
Dn. M. Georgii Lani, S. S. Theol. Baccal. Quondam Gymnasii
Carponens. in Hungaria Rectoris, nunc τῆς ἀληθείας ἐνεκα
Exulis, Sobrie Philosophantium Limae subicit David Chris-
tianus Dimpelius, Spörens. Misnicus, Philosoph. Baccalaur.
Autor et Respondens. Die I. Decembr. Anno M.DC.LXXXIII.
Lipsiae, Typis Christiani Götzi.

4-rét. A—C = 12 számozatlan levél.

Lani György csupán elnökölt az akadémiai gyakorlaton.

706.

Wittenberga, 1684.

Nuptias J. C. Langii, scholae Poson. moderatoris, cum
Catharina, Matthiae Langii f., prosequabantur patroni ac
fautores.

Wittenberg (1684): Henckel. 2 levél. 2-rét.

Dr. Reinhold rövid felvételezése.

707.

Drezda, 1685.*B. VI. 4.90*

ΤΗΝ ΔΙΗΝΕΚΗ ΕΥΕΣΤΩ | Lectissimo SPONSORUM
Pari, | VIRO | CLARISSIMO ATQUE DOCTISSIMO | DO-
MINO | JONAE GALENIO, | Scholae Palaeo-Dresdensis
RECTORI | optimē merenti; | nec non | VIRGINI | Sui Sexūs
Ornamento Egregio, | ROSINAE MARIAE, | VIRI | Perquam-
Rverendâ [sic!] Dignitate, juxta | ac Eruditione Clarissimi |
DN. M. ANDREAE MANITII, | Ecclesiae Gehdanae Proto-
mystae & Pasto- | ris vigilantissimi, meritissimi, | FILIAE |
Natu-Quartae | Die Nuptiali Solennitati sacro | XVII. No-

vembris | M.DC.LXXXV. | *devotis exorant votis* | Patrones, Fautores & Amici. | DRESDAE, LITTERIS, CHRISTOPHORI BAUMANNI.

2-rét. 4 órszavas levél.

A második és a harmadik levél tévesen a gyűjtőkötet 92. darabja után van kötve.

Két köszöntő verset Galli Pál volt szentgyörgyi, akkor drezdai exuláns lelkész írt.

708.

Lipcse, 1685.

H. VI. 37

Ex Philosophia Morali depromptam Ideam Veritatis, Eique oppositi Mendacii, Indultu Amplissimae Facultatis Philosophicae, Athenis Philureis, Praeside Viro Reverendo Et Praeclarissimo, Dno. M. Georgio Lani, SS. Theol. Baccal. & Scholae Senatoriae Collegâ Tertio, Dno. Praeceptore & Fautore suo aetatem colendo, Publicè contemplandam et Placidè ventilandam proponit Autor Respondens Gottlob Crusius Ruckmarsdorf-Misn. Elect. Alumnus. Die 29. August. Anno M.DC.XXCV. Lipsiae, Literis Justini Brandi.

4-rét. A—D = 32 számozott lap.

709.

Vittenberga, 1685.

B. VI. 7.1

NOVI ANNI | SALUTEM | VOTIS OPTO | Literis Dico | Jo. Frid. Scharfius.

4-rét. 4 számozatlan levél.

Hely, év és nyomda megjelölés nélkül. Az első két adat a szövegből könnyen megállapítható.

A felköszöntöttek ezek: Mayer J. Frigyes egyetemi rektor, Calovius Ábrahám püspök, Walther Mihály, Peisker János főtanító, a szerzőnek a „Deutschgesinnte Genossenschaft“ kebelében tagtársa és Winter Dávid konrektor.

710.

Zittau, 1685.

H. V. 63.5

Anmuthige | Herzens Gedanken | und | Erfreuliche | Gemueths= Bewegungen. | Theils aus dem Lichte der Na | tur, theils aus dem Wunder=vollen | Buche der Heil. und Goettlichen Schrift | zusammen verfasst | Zu | Des Lesers geziemenden Ergoetzung. | Under Theil. | Durch | M. JOH. GEORG. Engler, B. L. | itziger Zeit der Evangelischen Teut= | schen Gemeine zu Mohor in Nieder=Un | garn verordneten Prediger. | In Zittau | druckt Michael Hartmann, 1685.

8-rét. 1 ív, melyen a cím, az ajánlás, kettős előszó és Wunsche Éliás üdvözlő verse foglalnak helyet, továbbá a tartalomjegyzék, azután A—Gii ívek = 99 számozott és egy számozatlan lap. Órszavak.

Ajánlja Modor sz. kir. város következő tanácsurainak: Sixt Mihály, Zuschrotter Márton, Sontag Márton, Gyerskes János, Wielandt Farkas András, Martini Sándor és Schreiber János G.

711.

Vittenberga, 1686.

B. VI. 4.145

JASONES TRANSYLVANICI | *Viri Per-Eximii, Prae-*
stantissimi, Clarissimi

D. M. MARCUC FRONIUS	} Coronà	
D. JOHAN: MANCKESCH		
D. ANDREAS SCHARSIUS		} Medià
D. MARCUS KÖNIGER		} Cibiniò

Transylvani, | In Illustrissima Colchide totius Christiani Orbis
Du | cibus reconditae, & Divinae sapientiae Medeis Impigre,
& gloriosè | Superato Dracone vigili | Purissimo aureo vellere
Sanctissimae coelestis aulae | dotati, ditati, nobilitati. | *Et ex*
hoc | Virtutis, & veritatis manifestissimae Theatro splendido |
Potentissimae Saxonicae Nationis Oraculo Principali. | VITTE-
BERGA | Cunis Christi perpetuis, & Relligionis Fonte, | Re-
missi | in | TRANSYLVANIAM | A Patre Saxone, ad Filium
Saxonem | A Fonte Lutheri, ad Rivum Lutheri | *Quorum* | No-
men, Virtus, exoticis | Commendata Terris: Industria, in oculis
omnium conspicua mo- | res, nequaquam degeneres, sed nobiles;
Memoria, | ab omnibus in honore nominanda. | Ut omnium
Amicorum, Fautorum, Praeceptorum, Patriotarum | animis
altius insideret, nec unquam deleretur. | Civium Academicorum
pars, Successores Dacorum | PATRICII PERANHYLAEI |
Quibus solem, solum, salem natura communia voluit | Hunc |
THOLUM DACICUM | Erexerunt [sic!] Anno III. Quo
Aquila, Lunae radios repressit. Leo Elephantum | conculcavit.
Polus Christianis favit. Rex Regnum vindicavit. | Imperator
toti orbi armâ imperavit, & dedit. | Die XI. Mensis Junii. |
VITTEBERGAE. | *WITTENBERGAE*, Typis JOH. BOR-
CKARDI, Acad. Typogr.

2-rét. 2 órszavas levél.

A történelmi esemény, melyre a címben mint három évvel előbbire célzás történik, Bécs ostroma. Ebből a nyomás éve 1686-ban állapítható meg. Ugyanide mutat, hogy Fronius Márk 1686. febr. 3-án Vittenbergában honfitársának a disputációján elnökölt (R. M. K. III. 3416. és 3519), és Fronius, Manckesch, Scharsius és Königer ez év első felében mint versírók együtt szerepelnek R. M. K. III. 3415. sz. nyomtatban. V. ö. még R. M. K. III. 3417., 3418., 3421.

712.

Lipcse, 1687.

B. VI. 6.85 [89]

Statua, in Perennem Mnemosynen Virorum, ex Hungaria per diversas Passim mundi plagas, pro Nomine Christi et Veritate Evangelii Cum suis suspirando exulantium, et intra LXXIII ad LXXXVI inclusivè, Sedecimi aerae christianae seculi, vitam miseram et tristem cum placida beataque morte commutantium, cum annexa Paraenetica Pareclesi, erecta Operâ H. T. R. H. P. C. L. Lipsiae, Literis Johannes Georgii, 1687.

4-rét. A—C₂ = 10 számozatlan levél.

Az 1673 és 1686 közt elhunyt exulánsok hányódásainak verses leírása.

713.

Vittenberga, 1687.

B. 184a.1

Quum | Divinô Nutû | VIR | *Clarissimus Doctissimusque* | DN. | **M. GEORGIUS | MICHAELIS CASSAI**, | Hung. | S. S. Theol. Candidatus dignissimus, | Sereniss. ac Potentiss. ELECTOR. SAXON. Alumnus, | VIRGINEM | *Et Gente Et Mente Nobilissimam* | **ESTHERAM | DRECHSLERIAM**, | VIRI | *Spectatissimi, Consultissimque*, | DN. | **MATTHIAE DRECHSLERI**, | Consulis olim **CARPONENSIS**, | Jam verô | Post varia fata | Liberae Regiaeque Civitatis Montanae, | quae Düllna audit, | SYNDICI optime meriti, | **FILIAM**, | XV. Kal. Febr. An. AE. Chr. **CI) DCXXCVII**. | duceret, | Piis hisce adclamationibus | Honoratissimum DN. SPONSUM, | Syllthorum, prope Magdeburgium, ad celebrandas | *ibid.* Nuptias petiturum | comitabantur | **PATRONI, FAUTORES, AMICI**. | **WITTEBERGAE**, | Literis **MARTINI SCHULTZII**.

2-rét. Megvan 2 levél, mely „Par“ örszóval zárul, a nyomtatvány hallei példánya tehát csonka. A meglevő három lap versikéivel a vittenbergai egyetem néhány tanára fejezi ki szerencsekívánatait.

714.

Vittenberga, 1687.

B. VI. 184a.2

Der | In Heirathß=Sachen | Verborgene **GOTT** Auf dem | Am 18. JANUARI, ANNO 1687. | Angestellten hochzeitlichen Freuden-Feste | Des . . . **HN. M. GEORGII | MICHAELIS CASSAI**, | **HUNGARI, SS. THEOLOGIAE CANDIDATI**, | Und der | Edlen | Hoch=Chr= und Jugend=belobten | **JUNGEN | GEB. GEB. DRECHSLERIN** | Etlicher Maßen, | Vorgestellet und besungen | Von dem | Bedoppelt Suldreichen Richter [Schulz Tamás János névből nyerve] . . . Und etlichen andern | Vornehmen Gönnern und guten Freunden. | Wittenberg | Dructß Martin Schulße.

2-rét. 2 levél órszavakkal.

A versszerzők közt vannak Sculteri (sic!) Gábor és Lani Pál.

715.

Vittenberga, 1687.

B. VI. 77.34

Feliciter! | PAR VERE PAR, | acclamabat, | Cum | HUNGARUS HUNGARAM, | EXUL EXULEM, | ... [8 sor] GEORGIUS | MICHAELIS CASSAI, | Philosophiae Magister & SS. Theol. Candidatus, | Serenissimi ac. Potent. Elect. Saxon. Alumnus, | VIRGINEM, | [2 sor] ESTHERAM | ~~DN. GEORGIUS~~ | *hactenus* | ILLUSTRISSIMAE VIRGINI | JOHANNAE ELISABETHAE | Comiti à Schwarzbürg; Hohenstein & c. & c. | ab intimis servitiis; *nunc vero* | Syllthori, prope Magdeburgum, | apud *Plurimum Rev. Clarissimum et Eruditissimum* | DN. JEREMIAM PILARICK, Affinitate junctum, | Pastorem ibid. commorantem, | VIRI | AMPLISSIMI CONSULTISSIMI atque LITERATISSIMI | DN. MATTHIAE DRECHSLERI, ... [8 sor] *Filiam*, | *Die XIIII. Januarii, S. V. AC. CIO IXCXXCVII.* | *Conjugali* sibi jungeret *Federe*, | ingeminabat: | Feliciter! | *Sub sponsi latitans persona*, | MATTHIAS CHRISTOPHORI, Hungarus, Praetor Wittenbergensis, | concludebatque: | Feliciter! | WITTEBERGAE, Literis SCHULTZIANIS.

2-rét. 2 levél órszavakkal.

716.

Vittenberga, 1687.

B. VI. 1.312

Als der | wohl Ehrenveste, Groß Achtbare und Wohlgelehrte | Herr M. Jeremias | Pilarick, Hungarus, | Der Wittenbergischen Stadt=Schulen | treufleißiger und wohlverdienter | COLLEGA SEXTUS, | und die | Viel Ehr= und Tugendreiche Fr. Anna Barbara | Pilarickin | gebohrne Zechmeisterin, | Ihnd Hochbetruete Eltern, | Ihr wohlgeartetes und herzlichstes | Einiges Soehnlein | Johann Stephan Pilarick, | welcher den 21. Juni des 1685ten Jahres | auff diese Welt gebohren, den 5. Julii dieses 1687ten Jahres | seelig verschieden, und den 7. Julii darauff Christlich bey Goldreicher | Leichen Begleitung alhier auff den Pfarr=Kirchhoff beer= | diget worden, | schmerzlich betraehneten, | Wollten ihr Christliches Beylend, nebst Anwuenshung | kräftigen Trostes, hiermit eroeffnen | Nachgesetzte vornehme Goenner, Lieb= | werthe Lands=Lente und gute Freunde. | WITTEBERG, | Druckts Matthaens Hendel, Univers. Buchdr.

2-rét. 4 levél órszavakkal.

A gyászversek írói közt vannak Michaëlis György, Clement Ferdinánd besztercebányai fi és Azmann Sámuel selmeci fi.

717.

Vittenberga, 1687.*B. VI. 1.313*

Christliches Beyleid . . .

Wittenberg, (1687): Schrödter.

2-rét. 2 levél.

Gyászversek Pilarick Jeremiás vittenbergai gimn. tanár kisfiának, János Istvánnak temetése alkalmából. A szerzők közt nincs magyar.

718.

Vittenberga, 1687.*B. VI. 184a.3*

Schuldige | Freuden-Bezeugung, | Da . . . M. GEORGE
 MACHAELS CASAR Mit . . . Esther, . . . MATTHAE
 Drechsler . . . LUCHS, . . . Den 18. Januar, 1687. überreicht
 . . . Von George Friedrich Schröern . . . Wittenberg, druckt Martin
 Schulze.

2-rét, 2 örszavas levél.

719.

Berlin, 1688.*B. VI. 2.139*

Der verschwundene | Jugend= | Aber stets=währende Tugend=
 Strahl. | In dem frühzeitigen Absterben | Einer Mit Gottesfurcht und
 guten Sitten reichlich gezierten | Schul=Pflanze | Des Coellnischen
 Gymnasii, | Nahmentlich | Joh. Samuel Strahlen, | Des Wol=Ehr-
 würdigen und Wolgelahrten | Hn. Joh. Samuel Strahlen, | Treu-
 fleißigen Predigers und Inspectoris zu Seehausen | wie auch anderer
 umbliegenden Kirchen in der | Alten=Markt, | eingebornen und herz-
 geliebten Sohnes, | Welcher | Mit großem Verdween der Eltern, nach-
 dem Er drey Monat hieselbst, frequentieret, den 4/14. Octobr. 1688. im
 14. Jahr seines Alters Todes verbliehen | und darauff den 6/16 dito
 in der St. Peters Kirchen, beghesetzt worden: | Zur Bezeugung seiner
 Christlichen Condolentz | Auffgesetzt | von | Dessen Privat-Praecep-
 tore | CHRISTIANO ROTARIDES, | Gymn. Colon. Sub. R. |
 Cölln an der Spree, | Druckt Ulrich Liebpert | Churfürstl. Brand.
 Hof.=Buchdr.

2-rét. 4 számozatlan levél.

720.

Tübinga, év nélkül, 1688 körül.*B. VI. 6.28*

ΦΛΑΟΥΜΗΜΑ, | Anagrammatico-Acrostichico-Eteostico-
 Votivum: | dum | Suprema Laurus Philosophica, | IN PER-
 ANTIQUA EBERHARDIANA, | A BRABEUTA ET PROMO-
 TORE, | Viro Amplissimo, Excellentissimo, | DN. JOHANNE
 OSIANDRO, | Phil. & Graec. Lit. P. P. celeberrimo, | Pereximio
 atque Clarissimo, | DN. JOHANNI ZABANIO, | Primas inter

[86]

XVI. Laureae Competi | tores tenenti, | Die XI. Calend. Septembr. | confertur: | ex tenui Musarum arvo | libat *φιλέτω* suo: | MICHAEL GÜTSCHIUS SCHÄSBURGO- | Transylv. S. Th. Stud. Sereniss. DUC. WÜRTEMB. &c. &. Alum. Tüb. | Tubingae, Typis Martini Romeii.

4-rét. 2 levél.

A nyomás évének 1688 vehető, mert ebben az évben Zabanius Jánosnak disszertációja jelent meg Tübingában (R. M. K. III. 3516). Gütschius Mihály 1686. március 22-én iratkozott be Vittenbergában. (Magy. Prot. Egyháztört. Adattár, XIV. 141.)

721.

Vittenberga, 1689.

B. VI. 2.214

Justa | Beatis Manibus | JUVENIS | PRAESTANTISSIMI AC POLITISSIMI, | DN. CHRISTIANI | SOVVITSCHII, | SEMPRON. HUNGARI, | S. S. THEOL. ET PHIL. CULTORIS, | Cum, Ex Academia Wittebergensi | In coelestem Academiam | ad III. Non. Decembris, Anno gratiae C I) I C XXCIX. | in suavissimo iuventutis flore, | annô aetatis XIX. nondum exactô, | esset evocatus, | soluta | à POPULARIBUS. | WITTENBERGAE, | Typis MATTHAEI HENCKELII, Academ. Typogr.

2-rét. 2 levél órszavakkal.

722.

Vittenberga, 1690.

B. VI. 1.317

Quum... Jeremias Pilarick, Scholae Witt. coll. ... eiusque conjux Anna Barbara... filiolum Johannem Jeremiam... efferrent ...

Wittenberg (1690): Schultze. 2-rét. 2 levél.

Nincs magyar szerzője. Dr. Reinhold rövid felvételezése.

723.

Vittenberga, 1692.

B. VI. 1.182

PRO LAURO CUPRESSUS | VIRO | NOBILISSIMO, POLITISSIMO | ATQUE DOCTISSIMO | DN. MARCO | MANKESCH, | CORONA TRANSYLVANO, | S. S. Theol. & Phil. Stud. in Academia Wittebergensi | per triennium & amplius per quàm industrio & c. | VIRI | NOBILISSIMI, AMPLISSIMI, | DN. JOHANNIS MANKESCH, | REIPUBLICAE CORONENSIS (IN TRANSYLVANIA) | QUAESTORIS DIGNISSIMI, meritissimi, | Filio multò dilectissimo | Dum in itinere in Patriam suscepto morbô | Lipsiae correptus | Beatè Anno 1692. die 12. Maji hora 5. matutina Vitam cum morte | commutaret, exactis annis 22. Mens. 4. diebus 10. | *Humoque ibidem solenni ritu redderetur d. 10. Septemb.* | collata | à PA-

TRONIS, PRAECEPTORIBUS, | ATQUE AMICIS. | *WIT-
TENBERGAE*, | Praelo VIDUAE MATTHAEI HENCKELII,
Acad. Typogr.

2-rét. 4 levél őrszavakkal.

A gyászversek egyikét Michaelis György írta.

724.

Eisenach, 1693.

B. VI. 77.13

D. O. M. A. | Anagramma, | E FLORIBUS, | NOMINI
INDELEBILI INSCRIPTIS, | *ERUTUM*, | SERENISSIMI ET
CLEMENTISSIMI PRINCIPIS, | AC DOMINI, DOMINI, | **JO-
HANNIS GEORGII** | DUCIS SAXONIAE, JULIAE, CLIVIAE,
ET MONTIUM,... [10 sor] AD MAJOREM NOMINIS GLORIAM
SUSPENSUM, | XXVI. JULII, ANNO | AVGVSTO PRIN-
CIPI, JOHANNI GEORGIO, à DEO OMNIA FAVSTA &
LAETA, PIE VOVENS, & EXORANS! [A vers után:] *per*
| **Christophorum Parschitium**, | *antea Scholae Schemniciensis*
in Hungaria | *Rectorem nunc propter Nomen Salvatoris* | *pa-
tientissimum Exulem*. | ISENNACI, TYPIS BACHMANNIS.

Egyetlen ívrétnyi levélnek keresztben egyik oldalára nyomva.

725.

Hely nélkül, 1693.

B. VI. 77.14

D. O. M. A. | Corona Anagrammatica, | E FLORIBUS,
NOMINI INDELEBILI INSCRIPTIS, | REVERENDISSIMI,
ET SERENISSIMI, | PRINCIPIS, AC DOMINI, | **DN.
CHRISTIANI II.** | DEI GRATIA, DUCIS-SAXONIAE, JU-
LIACI, CLIVIAE, ... [8 sor] devotissimâ mente suspensa, |
Die 31. Octobris, Anno, | DVX aVgVstVs ChrIstIanVs, seMper
LaetetVr, In ORBE! [A vers után:] *per Christophorum Par-
schitium, antea Schol. Schemniciensis* | *Rectorem, nunc propter*
Nomen Salvatoris, Exulem. | ANNO CHRISTI MDCXCIII.

2-rét. Egy levél, hátlapja üres.

Mivel a 726. sorszámú nyomtatványon hasonló függőle-
gesen kettéválasztó díszes lécet találunk és mert a megfelelő
betűk is egyeznek, feltehetjük, hogy ezt a nyomtatványt is Vit-
tenbergában, Schultz Márton műhelyében nyomták. Egy pél-
dánya megvan a hallei egyetemi könyvtárban is Pon. Fk Xa
3143 alatt.

726.

Vittenberga, 1693.

B. VI. 77.12

D. O. M. A. | Corona Anagrammatica, | E FLORIBUS NO-
MINI INDELEBILI INSCRIPTIS | POTENTISSIMI ET SE-
RENISSIMI PRINCIPIS. | AC DOMINI, DOMINI, **JOHANNIS
GEORGII IV.** | DEI GRATIA, ELECTORIS SAXONIAE,

JULIACI, CLIVIAE, ... [10 sor] dicata, | *Die 3. Octob. Anno* | AVGVSTO ELeCtorI à Deo vero, oMnIa | faVsta, plè VoVens, & eXorans! [A vers után:] per Christophorum Parschitium, antea Schol. Schemnicensis | Rectorem, nunc propter Nomen Salvatoris Exulem. | *WITTENBERGAE, Typis Martini Schultzi.*

Egyetlen ívrétnyi levél egyik oldalára nyomva.

727.

Stockholm, 1694.

B. VI. 77.7

D.O.M.A. | *TRIFOLIUM ANAGRAMMATICUM* | *E FLO-*
RIBUS | INDELEBILI NOMINI INSCRIPTIS | INVICTISSIMI
POTETISSIMI [sic!] ET CLEMENTISSIMI DOMINI | **CAR-**
LI XI | DEI GRATIA SVECORUM GOTHORUM VANDALO-
RUMQUE | REGIS ET PRINCIPIS HEREDITARII ... [8 sor]
ENATUM ... [11 sor] DIE XXV. OCTOB. ANNO | AVGVSTO
REGI CAROLO A DEO TRIN-VNO | OMNIA FAVSTA PIE
VOVENS ET EXORANS! | *HOLMIAE* | Ex Officina B. NI-
COLAI Wankifwii, Typ: Reg. [Az első levél hátlapján ajánlás
áll és ez alatt nevezi meg magát a szerző:] Christophorus Par-
schitius, *Exul CHRISTI, Hungarus.*

2-rét. A—D = 8 levél őrszavakkal. Több szép fejléc, ini-
ciálé és vinyetta.

728.

Torgau, 1694.

B. VI. 184a.26

Die glückliche Ehe-Verbindung des Herrn Petri Pauli Fedno,
Con-Rectoris zu Torgau, mit Johannen Magdalenen, Martin Nau-
manns Tochter, d. 13. Febr. 1694. ...

Torgau: Hempe. 2-rét. 2 levél.

Dr. Reinhold rövid felvételezése alapján.

729.

Koppenhága, 1695.

B. VI. 77.8

D. O. M. A. | *TRIFOLIUM. ANAGRAMMATICUM.* | *E.*
FLORIBUS. | INDELEBILI. NOMINI. INSCRIPTIS. | *IN-*
VICTISSIMI. POTENTISSIMI. AC. CLEMENTISSIMI. DO-
MINI. | **CHRISTIANI** | **QUINTI.** | *DEI. GRATIA.* | *DANIAE.*
ET. NORVEGIAE. VANDALORUM. GOTHORUMQUE. RE-
GIS. HEREDITARII... [4 sor] enatum. ... [12 sor] Die 4. Ju-
nii, Anno, | AVGVSTO. REGI. CHRISTIANO. A. DEO. TRIN-
VNO. | OMNIA. LAETA. VOVENS. ATQVE. EXORANS. | *Im-*
primatur, JOH. BIRCHEROD. | *HAFNIAE,* typis JUSTINI
HÖG Universit. Typogr: [Az első levél hátlapján ajánlás áll és
ez alatt nevezi meg magát a szerző:] CHRISTOPHORUS PAR-
SCHITIUS, Exul Christi Hungarus.

4-rét. A—B = 8 számozatlan levél őrszavakkal.

730.

Odera-Frankfurt, 1696.*B. VI. 77.29*

SUUM CUIQUE, | Concordi Musarum Concertu, | Et
 Constanti Famae Applausu;... [7 sor] **FRIDERICI III.** | S. R.
 I. Archicamerarii & Electoris Brandenburgici... [7 sor] **SUAE**
SERENISSIMAE MAJESTATIS | *IPSA LUCE NATALI* |
 tricies novies feliciter renatâ, | Submississimam intimae De-
 votionis aram, | adumbratum et sacrum factum, | **IN ALMA**
VIADRINA | per *Devotissimum Clientem* | **Samuelem Kotzi,**
 Soln. Hung. | Med. Cult. | **FRANCOFURTI AD VIADRUM,** |
 Literis **CHRISTOPHORI ZEITLERI.**

2-rét. 2 levél őrszavakkal.

A nyomás évét az ugyanazon alkalomra készült 731. szá-
 mú nyomtatvány után határoztam meg.

731.

Odera-Frankfurt, 1696.*B. VI. 77.11*

D. O. M. A. | **SYMBOLUM** | Cum **ANAGRAMMATIS**
DUOBUS, | *SERENISSIMO ET POTENTISSIMO* | *PRINCIPI*
AC DOMINO | **DOMINO** | **FRIDERICO III.** | **SACRI ROMANI**
IMPERII ELE- | **CTORI ET ARCHICAMERARIO,**... [13 sor]
RUDI MINERVA ELABORATUM, | **ET IN TEMPLO**
AETERNITATIS SUSPENSUM | **PER CHRISTOPHORUM**
PARSCHITIUM, | **EXULEM CHRISTI HUNGARUM,** | Die
 XX. Junii, Anno, | **FRIDERICVS VERVS DVX BRANDENBVRG-**
ENSIS PLETATE | **FLOREAT IN TERRIS PERPETVO.** | **FRANCOFURTI AD**
VIADRUM, Literis **CHRISTOPHORI ZEITLERI.**

4-rét. 4 számozatlan, őrszavas levél.

732.

Vittenberga, 1697.*B. VI. 77.37*

Leucoris Alma, | Sancta Jehovae | Urbs benedicta, | Laeta
 virebit, | Tuta manebit. | Q. D. B. V. | Interpres | Laeti animi |
GRATULABUNDUS | Idemque | **VOTIVUS,** | Cum | **MAGNI-**
FICUS | **ACADEMIAE WITTENBERGENSIS** | **RECTOR,** |
JOHANNES GEORGIUS | **NEUMANNUS,** **THEOLOGUS OR-**
THODOXUS, | Cum universo | **PATRUM CONSCRIPTORUM** |
CHORO, | **CALENDAS JANUARIAS,** | **ANNI** | **SUPRA MIL-**
LESIMUM SEXCENTESIMUM | **NONAGESIMI SEPTIMI,** |
 Salvi, incolumes atque fortunati, attingerent, | à **M. GEORGIO**
MICHAELIS CASSAI, Hungaro, | S. S. Theologiae C. | ex de-
 bita observantia | adumbratus. | *Literis SCHULTZIANIS, Acad.*
Typogr.

2-rét. 2 levél őrszavakkal.

733.

Vittenberga, 1699.

B. VI. 4.123

Quum | *Rectore Academiae Vitembergensis Magnifico*, |
 VIRO | *Summe Reverendo* | DN. D. JOHAN. | DEUTSCH-
 MANN, | Theolog. Prof. Primario, Alumnor. Electoral. |
 Ephoro, & OO. Sanctor. Templi apud arcem siti, Praeposito
 Gravissimo, | DECANO | *Maxime Spectabili, Nobilissimo, Am-
 plissimo atque Excellentissimo* | DN. CHRISTIA- | NO
 Roehrensee | *Moralium Prof. Publ. longe Celeberrimo, Alu- |
 mnorum Electoralium Ephoro Gravissimo.* | VIR | *Clarissimus
 et Doctissimus* | DN. JOHANNES FISCHER, | *Hungarus, Phi-
 losophiae Magister* | V. Calend. Maji A.M.DC.XC.IX. | Solem-
 niter renunciaretur, | *Hoc ipsi virtutis praemium gratulati sunt*
 | PATRONI, PRAECEPTORES, FAUTORES ET AMICI. |
 VITEMBERGAE, Literis JOHANNIS HAKII.

2-rét. 2 levél.

A köszöntő verseket külföldiek és Michaelis György vég-
 zett hittanhallgató írták.

734.

Vittenberga, év nélkül, XVII. sz.

B. VI. 4.45

Neo-Doctori Philosophiae | *Fratri Svavissimo* | JERE-
 MIAE CHRISTIANO Seelmann | SS. Theologiae Studioso Soler-
 tissimo | *Maximè Reverendi Amplissimi et Excellentissimi* |
 VIRI | **CHRISTIANI SEELMANNI** | S. S. Theologiae Docto-
 ris Celeberrimi | THEOLOGI olim in Ungaria Superiori & in-
 feriori de Ecclesiis & Scholis | undiquaqua meritissimi | tandem
 Exilio damnoso exacto Ecclesiae Civitatis Mega-Salzensis |
 PASTORIS Primarii & Inspectoris fidelissimi, PARENTIS
 eheu! | desideratissimi FILIO haud degeneri | *in illustri ad
 Albim Universitate* RECTORE MAGNIFICO | VIRO Nobilis-
 simo Amplissimo atque Excellentissimo | DN. CHRISTIANO
 DONATI, | LOG. ac METAPHYS. PROF. PUBL. Famigeratis-
 simo | Decano Spectabili | VIRO Nobilissimo, Praecellentissimo
 atque Praeclarissimo | DN. JOH. BAPTISTA RÖSCHELIO, |
 Sempronio-Hungaro | *Amplissimi ordinis Philosophici Adcesso-
 re Dignissimo* | SERTUM MAGISTERIALE | capessenti |
Fausta quaeque precatur | GERMANUS-UNGARUS | *Suo
 Fratrum Sororumque Filiorum et Filiae Nomine* | M. Petrus
 Theodorus Seelmann | Sempron. Ungarus. p. t. Com-Pastor &
 In- | spector Scholae Civitatis Stasfurtiensis. | Typis CHRIS-
 TIANI FINCELII.

2-rét. 2 levél őrszavakkal.

A köszöntő rigmusok írói a Seelmann-család következő
 tagjai: Anna Katalin, Freihold J. Dávid wörmlitzi lelkész neje,
 Mária Zsuzsánna, Müller W. C. stassfurti rektor neje, Seel-

mann Keresztély Márton löcsei fi Zerbstről, Seelmann Anna Eufroszina, Seelmann Henrik Kristóf, Seelmann Henrik Balzer Hetstättről, Seelmann Keresztély Kristóf Stassfurtról, Seelmann Anna Eleonora Katalina Stassfurtról és Seelmann Péter Tódor stassfurti lelkész.

Seelmann Jeremiás Keresztély 1683. aug. 17-én íratkozott be Vittenbergában és 1684. okt. 15-én avatták magiszterré. Magy. Prot. Egyháztört. Adattár, XIV. 140.

735.

Hely és év nélkül, XVII. sz.

B. VI. 6.81a

[857]

Viro Magnifico summe reverendo, amplissimo atque excellentissimo, Domino, DN. SAMUELI POMARIO, Doctori Theologo Famigeratissimo, Ecclesiarum Lubecensium Superintendenti Gravissimo, meritissimo, Domino, Patrono, Praeceptoru et Studiorum Promotori Magno, pio observantiae cultu aetatem Venerando, omnimodam perennemque Salutem et prosperitatem! ... [20 sor] M. Georgius Michaelis, Hung. SS. Theol. Stud.

Egy negyedívrétű levél egyik oldalára nyomva.

736.

Lipcese, 1700.

B. VI. 184a.30

Als . . . Georgius Lani sich mit Anna Maria Geißlerin d. 7. Sept. 1700 ehelich verband . . .

Leipzig: Fleischer. 2-rét. 2 levél.

Dr. Reinhold rövid felvételezése.

737 és 738.

Vittenberga, 1700.

B. VI. 4.150 és B. VI. 179.33

Laurum Apollineam, | Rectore Academiae Magnifico, | VIRO Nobilissimo. Excellentiss. atque Experientissimo, | DN. | JOH. GOTHOFER. | BERGERO, | D. Therap. P. P. Ordin. Med. Seniore, & h. t. | Decano Spectatissimo, | a | BRABEUTA SPECTABILI, | VIRO | Maxime Reverendo, Amplissimo, Excellentissimoque, | DN. JOH. BAPTISTA | ROESCHELIO, | SS. Theol. D. & Phys. P. P. celeberrimo, | VIRO Juveni, | Nobilissimo [sic!] atque Praestantissimo | DN. CHRIST. EHRENF. ADAMI, P. L. C. & SS. Theologiae Philosophiaeque Cultori industrio, | pridie Calendas Majas, | Anni CIOIICC. (in Alma Leucorea,) Solenniter jure meritoque collatum, | gratulabantur, | Patroni, Fautores & Amici. Wittenbergae, | Characteribus CHRISTIANI GERDESII.

2-rét. 2 levél órszavakkal.

A külföldieken kívül versekkel köszöntötték az ünnepeltet Kermann Dániel, Michaelis György, Lang János Gottfried, Fabricius János és Regis György honfitársai.

739.

Lipcese, 1701.*B. VI. 184a.31*

Denkmahl . . . Hrn Georgio Lani, hiebevör Rectori Gymn. Carponensis, als er d. 24. Jan. 1701 entschlaffen . . . auffgerichtet . . .

Lipcese: Scholvien. 2-rét. 2 levél.

Dr. Reinhold rövid felvételezése.

740.

Thorn, 1703.*B. VI. 4.104*

VIRO. | *ADMODUM. REVERENDO. CL. DOCTISSIMO-QUE.* | DOMINO | **HENRICO. DZIKOVIO.** | AD. D. MARIAE. ECCLESIASTAE. | PRAECLARE. MERITO. | *A. CHRISTI. M.DCCIII. DOMINICA. XIX. POST. TRINITATIS.* | SUB. IPSAM. URBIS. THORUNII. DEDITIONEM. | ANIMAM. SUAM. S. NUMINI. PIE. REDDENTI. | *ET. D.XXII. POST. TRINITATIS.* | EXUVIAS. MATRI. TERRAE. CONCREDDENTI. | INTER. PLANCTUS. PRIVATOS. ET PUBLICOS. | DE. AETERNA. PACE. | IN. COELIS. JAM. IMPETRATA. | GRATULARI. VOL. | *GYMNASII THORUNENSIS.* | RECTOR. ET. PROFESSORES. PUBL. | EX OFFICINA THORUNENSI.

2-rét. 2 levél órszavakkal.

A gyászversek szerzői közt vannak Pater Pál és Rezik János magyarországiak is.

741.

Vittenberga, 1703.*B. VI. 4.50*

Joh. Frid. Scharfius Palatii comes, ... Phil. in Acad.

Vit. Senatus assessor universis ... salutem.

Jessensky Dánielnek koszorús költővé való kinevezése.

(Wittenberg, 1703), 2-rét. 2 levél.

Dr. Reinhold rövid felvételezése.

742.

Vittenberga, 1705 körül.*B. VI. 1.72*

ELEGIA | JUVENI ORNATISSIMO | ERUDITISSIMO-QUE, | Luctuosissimo obitu Matris | **ANNAEMA- | RIAE LANGIAE** | PERCULSISSIMO, | JOHANNI ANDREAE KNOBLAUCHIO, | ipso exequiarum die | ex hibita | a | studiosis domesticis. | BARTHOLOMAEO FILKENIO, | Schaesburgo-Transylvano. | JOHANNE HERMANNO, Cibi- | nio-Transylvano. | JOHANNE GEORGIO SCHULZIO, Numburg. Misn. | WITTENBERGAE, Typis MARTINI SCHULZII, Acad. Typogr.

2-rét. 2 levél órszavakkal.

A nyomás éve 1705 körül lehet, mert Filkenius 1701. szept.

8-án, Hermann ugyanezen év nov. 23-án, míg Schulze János György csak 1705. ápr. 22-én iratkozott be a vittenbergai akadémiára. Magy. Prot. Egyháztört. Adattár, XIV. 148—49.

743. és 744.

Halle, 1708.

B. VI. 319 és B. VI. 4.31

EPICEDIA | IN | BEATISSIMUM OBITUM | VIRI |
ADMODUM REVERENDI ET DOCTISSIMI | DOMINI |
JEREMIAE PILA- | **RIKII**, | OLIM CARPONENSIIUM IN
HUNGARIA, POSTEA | VERO, PERACTO SEXENNALI
EXILIO, SÜLDORPIENSIS | IN DUCATU MAGDEBURGICO
PASTORIS | FIDELISSIMI, | QUAE, | QUUM IPSIUS
EXUVIAE | DIE IV. ANTE IDUS JUNII ANNO MDCCVIII. |
TERRAE MANDARENTUR, | EX ACADEMIA HALLENSI
TRANSMISSA SUNT. | HALAE MAGDEBURGICAE, | Litte-
ris STEPHANI ORBANI, Acad. Typ.

2-rét. 2 levél örszavakkal.

745. és 746.

Halle, 1708.

B. VI. 1.320 és B. VI. 184a.42

Wehmuetige Klage, | Worinnen, | Als | Der Wehland | Wohl=
Chrwürdige und Wohlgelahrte | **HERR** | **Jeremias Pilarik** | Wohl=
berordneter und treugewesener Seel=Sorger, | bey der Gemeinde zu
Sueddorff, | Am 31. Maji dieses 1708. Jahres | Im **HERRN** selig
entschlieff, | Wolte (!) | Bey dem darauf gehaltenen | Reich=Begaeng-
niß, | war der 10. Junii, | Sein inniges Leyd zu erkennen geben | Des-
selben | Hinterlassener einiger Sohn | **M. DANIEL JULIUS PILA-**
RIK, | Bissheriger Pastor Adjunctus daselbst. | **HALLE**, | Druckts
Stephanus Orban, Univers. Buchdr.

2-rét. 2 levél örszavakkal.

747.

Magdeburg, 1708.

B. VI. 1.322

Als der | Wohl=Chrwürdige, Großachtbare und, Wohl-
gelahrte Herr, | **Hr. Jeremias Pilarik**, . . . Pfarrer . . . zu
Suellthor . . . den 31. Maj. dieses 1708. ten Jahres | im **HERRN** selig
entschlaffen . . . wollte . . . seine . . . Condolence . . . abtatten . . .
Christian Sprechelsen | Cant. und Organist | in Suellthor. | Gedruckt
in Magdeburg.

2-rét. 2 levél örszavakkal.

748.

Torgau, 1709.

B. VI. 184a.27

Rhythmicum | **TRINUM IMPERFECTUM**. | Durch welches,
Matrimoniale | **TRINUM PERFECTUM**, | Bey Dem | Wohl=
ansehnlichen | Gebhardt= | und | Meißelischen | Hochzeit=Feste. | Dem

Hoch=Edlen Herrn Bräutigam, | und | Der Hoch=Edlen Jungfer
Braut, | Schuldigst anwünschen wolte (!), | Ein verbundener Freund
und Diener, | Peter Paul Jetro, Con. R. S. T. [kézírással:] Anno
1709. den 29. October. | **LDAGUM** | Gedruft bey Johann Zacharias
Hempfen.

2-rét. 2 levél órszavakkal.

749.

Torgau, 1709.

H. IV. A. 192

**Synopsis | logices, | Examinantis, | In usum | Hac in arte
tyronum | Combinata, | à | PETRO PAULO FE- | KNONE, |
S. T. Con. R. | Typis JOHANN ZACH. HEMPI. | Anno 1709.**

12-rét. A—C₁₀ levél = 3 számozatlan + 65 számozott lap
órszavakkal.

Hemp nyomdája, mint a 742. szám alatt leírt nyomtat-
vány is mutatja, Torgauban működött.

Szabó nem látta. V. ö. R. M. K. III. 4697.

750. és 751.

Vittenberga, 1710.

B. VI. 4.34 és B. VI. 184a.43

**LAURUM VIRENTEM, Quam | in | ACADEMIA WIT-
TEBERGENSI, | RECTORE MAGNIFICENTISSIMO, | PRIN-
CIPE REGIO, | FRIDERICO AUGUSTO, ... Decanus ... DN.
Jo. Stephano Pilarikio, | Philosophie Cultori hactenus felici-
cissimo, | SERENISS. REG. ET ELECT. SAXON. | Alumno, |
in solenni Magistrorum | renunciatione | Prid. Cal. Maj. CIO
IDCCX. | porrigibat., gratulantur, PATRONI, PRAECEPTO-
RES, ATQUE | AMICI. | *VITEMBERGAE*, FORMIS CHRIS-
TIANI SCHROEDTERI, ACAD. TYPOGR.**

2-rét. 4 levél. A B. VI. 4.34. sz. nyomtatvány esonka, csak
két levele van meg.

Verset írtak többek közt Cassai Michális (Sic!) György
és Chladenius Márton.

752. és 753.

Vittenberga, 1710.

B. VI. 4.23 és B. VI. 4.156

**Q.D.G.A.F. | QUUM | AUSPICIIS | RECTORIS MAGNI-
FICENTISSIMI, | FRIDERICI AUGUSTI, | PRINCIPIS RE-
GII, ET ELECTORATUS SAXONICI HEREDIS, | ETC. ETC.
ETC. | ET PRORECTORE MAGNIFICO, | VIRO | *NOBILIS-
SIMO EXCELLENTISSIMO EXPERIENTISSIMOQUE*, | D.
JO. GODOFR. BERGERO, | POTENTISS. POLON. REGIS ET
ELECTORIS SAX. ARCHIATRO, | COLLEG. MED. SE-
NIORE, ET PROF. PRIM. | COLLEGII PHILOSOPHICI
DECANUS SPECTATISSIMUS, | NEC NON AMPLISSIMUS
VIR EXCELLENTISSIMUSQUE | DN. GEORG. GUILIEL-**

MUS | KIRCHMAIERUS, | GRAECARUM LITERARUM IN
 CELEBERRIMA PATRIA UNI- | VERSITATE PROF. PUBL.
 CELEBERRIMUS | VIRO-JUVENI, | *NOBILISSIMO DOC-*
TISSIMOQUE | DN. JO. STEPHANO PILARIKIO, | VITEM-
 BERGA SAXONI, | SUMMUM DOCTORIS PHILOSOPHIAE |
 TITULUM, | IN BRABEVTERIO MAGNO, | *ANNO CI)*
1000X. PRID. KAL. MAJI. | AUCTORITATE PUBLICA |
 DECREVISSET, | BONI OMINIS ATQUE NOMINIS CAUSA |
 PRISCUM ILLUD ROMANUM | FELICITER ADCLAMA-
 BATUR | AB | OPTIME CUIPENTIBUS. | *VITEMBERGAE*
SAXONUM | FORMIS CHRISTIANI SCHROEDTERI, ACA-
 DEM. TYPOGR.

2-rét. 2 levél.

A köszöntő versek írói közt vannak az ünnepelt atyja, Pilarick (sic!) Jeremiás vittenbergai osztálytanító, ki jegyzetben közli a Vittenbergában magiszterre avatott négy Pilarik névsorát, továbbá Pilarik Jeremiás Károly és Pilarik János Gottfried.

754.

Vittenberga, 1711.

B. VI. 4.69

ACERBUM FUNUS | VIRI JUVENIS | INSIGNI DOC-
 TRINAE COPIA POLITAQUE | MORUM MODESTIA CON-
 SPICUI | **JOANNIS BENEDEK** | ROSNAVIA HUNGARI |
 SS. THEOLOGIAE CONSECRANEI | AD D. V. NONARUM
 OCTOBRIUM ANNI ∞ DCCXI | FATALI CASU EXTINCTI |
 L. M. Q. | PROSEQUUNTUR | EIUSDEM CUM B. DEFUNCTO
 VICTUS | PARTICIPES | *VITEMBERGAE* EX OFFICINA
 CREUSIGIANA.

2-rét. 2 levél örszavakkal.

*Függelék: Néhány ismeretlen régi magyar könyv a hallei egyetemi
 könyvtárban. (Régi Magyar Könyvtár III.)*

*(Anhang: Notiz über einige, in der ungarischen Bibliographie nicht bekannte, alt-
 ungarische Drucke im Besitz der Universitätsbibliothek in Halle S.)*

Sem pontos címmásolatok készítésére, még kevésbé a hallei egyetemi könyvtári anyag rendszeres átnézésére nem volt időm. Jegyzeteim:

Cd 1032 alatt: *Proclus de sphaera ... cum Jo. Honteri de cosmographiae rudimentis. Bázél [1561].*

Na 84 alatt: *Wolfius és Jo. Sambucus: Clavis historiarum (címlapja hiányzik) 8-rét. 650 lap.*

Nv. 332.23 alatt: *Scaron Nuptiis Florentissimis Pomario-*

Rigerianis, dicatus ab Henrico Mühlport. Boroszló: Baumann 1666. 4-rét.

Nv 333 alatt: *Spizelius, Theophilus (Spitzel Gottlieb): Templum honoris reseratum... Hozzányomva Reiser Antalnak „De claris quibusdam aevi hujus theologis ad authorem epistola“ Augustae Vindellicorum: Gottlieb Goebel 1673. 8-rét. VIII + 415.*

Aa 251 alatt: **Reiser, Antonius: Index manuscriptorum bibliothecae Augustanae cum adpendici duplici praemissus historiae literariae et librariae ibidem. Augustae Vindelici: Theophil. Goebel 1675. 8-rész. XVIII + 153.**

Pon. FK [Vc 5016] alatt: **Christophori, Matthias: Christliches Andenkken ... Vittenberga 1678. Németnyelvű alkalmi nyomat.**

Pon. Qk Zc 3124 alatt: *Catalogus librorum [G. Lanii aliorumque] qui d. 17 sq. Oct... auctionis more vendentur. Lipsae 1701.*

Pon. Je 3550 alatt: **Privigyei Miklósnak a vittenbergai akadémia kétszázéves fennállását ünneplő irata: „Apostrophe sacra seculi XIIIX. ...“ Hely és év nélkül, 1704 elején. 8-rét. XIV + 8.**

Pon. VI. k. fol (31) Pon. Ie 3652.31 alatt: **Cassai Michaelis Györgynek még le nem írt művecskéje.**

M e g j e g y z é s :

Zoványi Jenő ny. egyetemi tanár úr, akinek ezen a helyen is hálás köszönetet mondok, hogy munkám kefelevonatban megtekintette, két helyen betűhibát, egy helyen pedig tárgyi tévedést segített a szövegből eltávolítani. Megjegyezte még, hogy a 92. és a 207. sorszámú nyomatok nem unikumok, továbbá, hogy R. M. K. III. 928. nem német változata R. M. K. III. 828-nak.

A n m e r k u n g :

(Prof. Eugen Zoványi, dem der Vf. für die mehrfach erwiesene Hilfe auch an dieser Stelle herzlich dankt, hält die Nummern 92. und 207. nicht für Unica. Ferner sei R. M. K. III. 928. keine deutsche Variante von R. M. K. III. 828.)

REGISTER

kiterjed minden tulajdonnévre, de a névtelenül megjelent nyomtatványok címének kezdőszavára is. Ha ugyanannak a tulajdonnévnek több alakja fordul elő, az oldal-számokat csak a hazánkban legismertebb alak mögött soroljuk fel.

(Das Register erstreckt sich auf sämtliche Eigennamen des Textes, dann auf die Anfangsworte der Titel, die keinen Verfasser angeben. Bei mehreren Varianten eines Eigennamens werden die Seitenzahlen nur einmal, hinter der in Ungarn bekanntesten Variante, aufgezählt. Die anderen Varianten führen Hinweise.)

v. = vide! = lásd! = siehe!

- „Acerbum . . .“ 95
Adami, Christ. Ehrenfr. 91
Albini, Samuel 63
Albus, Paulus 67
„Als der wohl Ehrenveste . . .“ 84
„Als der wol-Ehrwuerdige . . .“ 73
Ambrosius 72
Amsterdam 68
Apponyi Sándor gróf 79
„Ara . . .“ 80
Asztalos Miklós 7, 16, 17, 19, 32, 40,
41, 42
Augsburg v. Agosta
Azmann Sámuel 84
Agosta 70, 96
- Baan János 57
Bachmannis, Typis 87
Badinensis 63
Bahil, Johannes 63
Barossius, Petrus 55
Bártfa, Barthpa 54, 60
Basingensis 64
Batoviensis 64
Baumann, Christophorus 81
Baumann, Georgius 68
Baumanniana, Officina 71, 72
- Bayer, Johannes 59, 69, 70, 71, 72
Bázel 95
Biltzing v. Simplicianus
Benedek, Joannes 95
Benedickti, Andreas 64
Berexasij, Joannes 66
Berexasius 67
Bergen, Melchior 75
Berger, Jo. Godofred 91, 94
Berlin 10, 11, 14, 17, 18, 24, 70, 85
Beszterce 67
Besztercebánya 59, 65, 69, 70, 73, 74,
75
Bécs 53, 67, 68, 72, 82
Bél Mátyás, Otsovaj 15, 54
Bistriciensis v. Beszterce
Bircherod, Joh. 88
Biner Hilarius Ernő 59
Bohus Sámuel 8, 20, 52
Bonnoberger, L. 67, 68
Borchard, Borckard, Joh. 69, 76, 79, 82
Boroszló 62, 68, 70, 71, 72, 96
Brand, Justin 81
Brandenburg 79
Brassó 76, 82, 86
Braun, Christian, Frideric 76
Brewer János 61

- Brever, Brewer Lőrinc 56
 Brewer Sámuel 60, 61, 62, 63, 65
 Brieg, Briga 73, 74
 Brisnensis 63
 Bucow, Joannes Georgius à 68
 Budaeus György 74
 Budiacs István 59
 Budinsky György 74
 Bulowsky, Michael 64
 Burisius, Johannes 65
 Burius, Johannes 65

 Caesar, Georgius 66
 Calovius Ábrahám 81
 Caposius 67
 Carponensis 80, 83, 92, 93
 Carpzov-féle szombati kör 14
 Cassai v. Kassai
 Cassovia, Cassoviensis v. Kassa
 Chladenius Márton 94
 Christianus, Gottlieb 62
 „Christliche...” 75
 „Christliches...” 85
 Christophori, Anna Christina 75, 96
 Christophori, Matthias 75, 84
 Cibinium v. Nagyszeben
 Clement Ferdinánd 84
 Clöden 74
 Coleda, Samuel 63
 Colonia cis Sjevum v. Berlin
 Corona, Coronensis v. Brassó
 Cossensis 64
 Cosswigk 78
 Crembniciensis, Cremniciensis v. Körmöc-
 bánya
 Creusig 95
 Crusius, Gottlob 81
 Czickaesus Fülöp 58
 Czvittinger 11

 Csáki grófi család 64
 Cservenic 74
 Csikai (?) v. Czickaesus

 Dadan, Johannes 64
 Debreceni, Debrecinus, Michael 66, 67
 „Decanus...” 73
 Dentulinus, Thomas 79
 „Der bittern...” 77
 Detrekő 54
 Deutschmann, Johannes 90
 „Dictionarium...” 53
 Dimpelius, David Christ. 80
 Dobó, Utrata Andreas 64
 Donati, Christian 90
 Drechsler, Esther 83, 84
 Drechsler, Matthias 83, 84, 85
 Dresserus, Matthaeus 66
 Drezda 75, 80, 91
 Drietoma 79
 Droschel Ádám 59
 Dubowsky Márton 79
 Düllna 83
 Dzikovius, Henricus 92

 Eberhardus, Mathias 66
 „Echo...” 79
 Eisenach 87
 Eleonóra, Magdolna Terézia császárnő
 79
 Engler, Joh. Georg. 81
 Eperiensis v. Eperjes
 Eperjes 14, 57, 58, 59, 65, 68, 69, 70,
 71, 72, 75, 76
 „Erfreulicher...” 79
 Erfurt 66
 Esterhazy, Paulus, Comes de Galantha
 77

 Fabricius János 60, 91
 Fabricius, Thomas 67
 Farinola, Valentinus v. Mantskovit
 Fascho, Samuel 64
 Feguernekinus, Isaac 67
 Feckno, Fekno, Petrus Paulus 88, 94
 Felsőpatófalva 52
 Ferber, Gottfried 64
 Ferber János 14, 64, 79
 Ferber, Michael 64
 Fievet, Daniel 72
 Filkenius, Bartholomaeus 92
 Finceliana, officina 70

- Fincelius, Christian 90
 Fischer György 59, 60
 Fischer, Johannes 90
 Fitz József 13, 14, 15, 27, 28, 53, 54
 Foltan, Elias 64
 Forgáts De Gémes, Emericus 56
 Frankfurt 72
 Frankfurt (Odera) 89
 Frauenkirchen 77
 Freihold J. Dávid 90
 Fresseisen, Ferdinánd 64
 III. Frigyes brandenburgi választó 89
 Frivaldensis 64
 Fronius, Marc 82
 Fröhlich János 14
 Fugmann, Joh. Christ. 76

 Galenius, Jonas 80
 Galgóc, Galgociensis 55, 64
 Galli Pál 81
 Garamszék 57
 Gaspar István v. Koeszégý
 Gassitzius György 73, 75, 78
 Gebhard-család 93
 Gehdan 80
 Geissler, Maria 91
 Geitner Menyhért 58
 Gelbhaar, Gregorius 53
 Gelenius, Jonas 64
 Geoncius, Stephanus 67
 Georgius, Johannes 83
 Gerdesius, Christian 91
 Gerhard, Karl 9
 Gerhard, Louise Dorothea 74
 Gerhard, Martin 74
 Goczalkowski Adám 56
 Goebel, Theophil 96
 Gölnitz 58
 Görgei Imre 64
 Götz, Christian 80
 Graf, Andreas 57
 Graf, Joh. Georg 63
 Gragger Róbert 8, 11, 13, 14, 24, 25, 27
 Greissing, Valentin 76
 Grossmannus, Georgius 64
 Gröninga 77

 Guenthers, Jacob 60
 Guben 76, 80
 Guhr Kelemen 74
 Guttenbergenus 68
 Günther, Christian 79
 Gütschius, Michael 86

 Gyerskes János 82

 Hajensis 63
 Hake, Joannes 69
 Hakius, Johannes 90
 Halle 9, 10, 14, 17, 18, 22, 24, 25, 87,
 93
 Handl, Judith 63
 Harnisch, Josua 67
 Hartmann, Michael 81
 Hauck Dávid 75
 Heidelberga 67
 Heiniciensis 64
 Hellebrant Árpád 7, 13, 14, 16, 17, 27,
 29, 30, 32, 50, 51, 72
 Hempe, Joh. Zach. 94
 Henckel, Mattheus 73, 74, 75, 78, 80,
 84, 86, 87
 Heracles Stanislas 61
 Hermann Johann 92, 93
 Hetstätt 91
 Hoffmann János 14
 Holicensis 63
 Honter, Jo. 95
 Hög, Justin 88
 H.T.R.H.P.C.C. 83
 Hunnobrod 55
 H.V.I.L.I.E.E.V.P. 73
 „Hymenaeis...“ 77

 Ihenel Dániel 58
 Illava 57
 Illésházi Gáspár 57
 Izip, Johannes 63

 Jacob, Joh. Christoph 74
 Jakobaei, Jakub 56, 57, 68
 Jacobi, Joh. Christophorus 71, 72
 Jacobi, Tobias 63

- Jason és Medea 53
 IV. János György szász választó 87
 János György szász herceg 87
 Jessensky Dániel 92
 Julius, Joh. 67
 „Justa...“ 86
- K**alt, Mária Magdolna 75
 Kassa 54, 58, 59, 60, 64, 68
 Kassai Michaelis György 7, 8, 9, 10, 13,
 19, 20, 21, 22, 27, 43, 63, 83, 84, 85,
 87, 89, 90, 91, 94, 96
 Kazar, Anna Maria 65
 Kazar, Georgius 65
 IX. Károly svéd király 88
 Károly Vilmos anhalti herceg 78
 Keismarker, Georgius 60
 Keismarker, Susanna 60
 II. Keresztély szász herceg 87
 V. Keresztély dán király 88
 Kermann Dániel 91
 Ketzer Ferenc 58
 Ketzer István 58
 Ketzer János 58
 Ketzer János ifj. 58
 Kirchmaier, Georg Guilielm 94
 Klein J. S. 57, 58, 72
 Klesch Kristóf 14
 Klibnitz v. Simplicianus
 Klies, Melchior 58
 Klisch Bálint 59
 Knoblauch, Joh. Andr. 92
 Koeszégý 60
 Kolonich 65
 Kolozsvár 8
 Koppenhága 88
 Kotzi, Samuel 89
 Kováts L. 13, 27
 Königer, Marc 82
 Körmöcbánya 14, 63, 64, 66, 79
 Kralowitz György Vilmos 71
 Krüger, Joh. Wilh. 73
 Kuzera, Johannes 56, 57
 Kürner, Joannes Jacobus 46
 Kyp Adám 59
 Kyrmezer, Paulus 54, 55
- Kys Adám 50, 61
 Kyss Imre 54
- L**ang, Annamaria 92
 Lang, J. C. 80
 Lang J. Gottfried 91
 Lang, Matthias 80
 Lani György 73, 80, 81, 91, 92, 96
 Lani Pál 84
 Latschny 13, 27
 „Laurum...“ 91
 „Laurum Virentem...“ 94
 Leipzig v. Lipcse
 Lewoči v. Lőcse
 Lieberhirt, Simon 76
 Liebpert, Ulrich 85
 Liefman Mihály 60, 61
 Lipcse 14, 63, 66, 73, 75, 79, 80, 83, 91,
 92
 Lippoldianis, typis 68
 Lipsia v. Lipcse
 Liptó megye 57
 Liptoviensis 75
 Liptóújvár 57
 Litzman, Joachim 69
 Loeveiensis 57
 Lőcse 54, 56, 57, 58, 60, 62, 63, 64,
 65, 91
 Löhnerus, Christoph. 69
 Lublyo 61
 Lubomiersky, Jaroslav 61
 Lutsch 41
 Lübeck 91
- M**acovius, Nicolaus 63
 Madách, Madács, Péter 9, 62, 63
 Maderasz Márton 57
 Magdeburg 70, 93
 Mantskovit, Valentinus 55
 Manckesch, Joh. 82, 86
 Manckesch, Marc. 86
 Manitius, Andreas 80
 Manitius, Rosina Maria 80
 Marcellina 72
 Martini Sándor 82
 Martini, Wern. Theod. 74

- Maschgó János Jakab 78
 Mayer J. Frigyes 81
 Mágóchi András 66
 Mágóchi Gáspár 66
 Mechler, Esias 66
 Medias 82
 Medvetzki, Johannes 63
 Megacomiensis 63
 Meisel-család 93
 Messerschmied, Joh. 64
 Mevius Tóbiás 73
 Meyer, Joh. 72
 Meyer, Mich. 70
 Michaëlis v. Kassai
 Michaelis, Paul 75
 Mitternacht, Sebast. 60
 Modor, Modorensis 64, 81
 Moller, Dan. Guilelm. 72, 73
 Monchor 67
 Muotova 76
 Mügelensis 76
 Múchlpfort, Henr. 72, 96
 Müller, W. C. 90

 Naduduarius, Mich. 67
 Nagthalliai, Barth. 66
 Nagyszeben 82, 92
 Nagyszombat 69
 Naumann, Magdalena 88
 Naumann, Martin 88
 Neusol, Neusohl, Neusoliensis v.
 Besztercebánya
 Neo-Stubnensis 64
 Netzpalitanus 63
 Neumann, Joh. Georg. 89
 Novisoliensis v. Besztercebánya
 Numburg 92
 „Nuptias...” 80

 Obál Béla 7, 27, 32, 33, 53, 54
 Orban, Stephan 93
 Osiander, Joh. 85
 Ostaniensis 64
 Ostrozith Mátyás 57
 Ostrozith Miklós 57
 Ostrozith Pál 57

 Otsovaj Bél Mátyás 54
 Otvves Péter 57

 Paarii, Euphrosina 73
 Pancratius János 58
 Parschitius, Christ. 87, 88, 89
 Parschitius, Daniel 80
 Pater Kyss Imre 54
 Pater Pál 92
 Paulus, Sanctus 72
 Peckica, Rosina 67
 Peisker János 81
 Perack Bálint 58
 Perekedii, Stephanus 67
 Petronius 72
 Pilarik, Dan. Jul. 93
 Pilarik, Es. 74, 78, 79
 Pilarik János Gottfr. 95
 Pilarik János Istv. 84, 85, 94, 95
 Pilarick, Jer. 77, 78, 84, 85, 86, 93, 95
 Pilarik Jer. Károly 95
 Pilarick, Steph. 73
 Pittó Adám 60
 Platani, Paul 76
 Pleissenburg 75
 Pomaria, Maria 70, 71, 72
 Pomarius-család 95
 Pomarius Kristóf 71
 Pomarius, Samuel 69, 70, 72, 91
 Ponickau 31, 51, passim
 Porsch, Matthias 73, 74
 Posahazi 54
 Posoniensis v. Pozsony
 Possius, Christ. Paulus 58
 Pozsony 63, 67, 68, 70, 80
 Praga 68
 Predmiriensis 64
 Pressburg v. Pozsony
 Pressow v. Eperjes
 Prividiensis 64
 Privigyei Miklós 64, 96
 Probst, Johannes 79
 Proclus 95

 „Q. D. G. A. F...” 94
 Qaestori Jakab 57

- „Quum...“ 83
 „Quum Rectore...“ 90
- Raduch, Raduchius, György 60
 Raffay Sándor 7, 13, 27
 Raphanides 12, 26
 Rasi, Samuel 64
 Rati, Georgius 67
 Regéc 66
 Regis György 91
 Reinhold Henrik dr. 10, 13, 14, 17, 23,
 27, 28, 30, 50, 51, 79, 80, 86, 88, 91,
 92
 Reinmundus Rimandus 73
 Reiser Antal 70, 96
 Remeni Dániel 74
 Reusner, Dorothea 71
 Reusner, Jeremias 71
 Rezik János 92
 Révész Kálmán 7, 13, 26
 Rhamba, Johannes 66
 Rhenius, Johannes 62
 Rheuter, Georg Ulr. 58
 Rheuter, Susanna Regina 58
 Richter, Bedoppelt Huldreich 83
 Rigerius-család 96
 Roenefeld, Nicolaus 64
 Rohrmannus, Balthasar 68
 Romei, Martin 86
 Rosaeburgensis v. Rózsahegy
 Rosenberg v. Rózsahegy
 Rosnavia v. Rózsahegy *Rózsahegy 42*
 Rotarides 8, 11, 21, 34
 Rotarides, Christ. 64, 85
 Roth, Joh. Herm. 64
 Róth Menyhért 60, 61
 Roxer, Daniel 78
 Rózsahegy 56, 57, 95
 Röhrensee, Christ. 14, 90
 Röschel, Joh. Bapt. 90, 91
 Röser, Jac. 61
 Rückmarsdorf 81
- Saárosiensis 64
 Sambucus, Jo. 95
 Sarfoy, Nicolaus 69
- Sartoris, Joh. Jacobus 64
 Sartoris, Martinus 64
 Sartorius J. 8, 20, 59, 76
 Sartorius J. ifj. 59
 Sartorius, Mich. 76
 Sartorius Sámuel 59
 Scepusiensis v. Szepes megye
 Scepusio Olass. 63
 Schallmannus, Elias 64
 Scharfius, Jo. Frid. 14, 81, 92
 „Joh. Frid. Scharfius...“ 92
 Scharsius, Andreas 82
 Schäsburg v. Segesvár
 Schemniciensis, Schemnitiensis,
 Schemnitz v. Selmezbánya
 Schmal, Andr. 63
 Schmidt, Georg. 64
 Schneller István 9, 22
 Schönleben Mihály 68
 Schreiber János G. 82
 Schreiber, Thomas 64
 Schroedter, Christian 77, 80, 84, 94, 95
 Schroedl, Mart 68
 Schroern, George Friedr. 85
 Schröterus Sámuel 59
 Schuleck 12, 26
 Schultz Tamás János 83
 Schulze Joh. Georg 92, 93
 Schultz, Martin 83—89, 92
 Schumbergius, Joh. 64
 Schwarzius, Joh. 60
 Sculteri Gábor 77, 84
 Seehausen 85
 Seelmann A. El. Katalina 91
 Seelmann Anna Eufrosina 91
 Seelmann Anna Katalin 90
 Seelmann, Christ. 61, 62, 90
 Seelmann Henrik Balzer 91
 Seelmann Henrik Kristóf 91
 Seelmann Jeremiás Keresztély 90, 91
 Seelmann Keresztély Kristóf 91
 Seelmann Keresztély Márton 91
 Seelmann Mária Zsuzsánna 90
 Seelmann Péter Tódor 62, 76, 90, 91
 Segesvár 86, 92
 Seldt, Anna Cath. 79

- Selmechánya, 58, 63, 64, 66, 73, 74, 87, 88
- Sempronium v. Sopron
- Severinus, Marc. 59
- Siderius János 54, 67
- Silesius 63
- Simplicianus, Joh. Theodatus 62
- Sinapius, Mich. 64
- Sixt Mihály 82
- Smrecani Péter 57
- Sobek György báró 56
- Solnensis v. Zsolna
- Soltquella 70
- Sontag, Joh. 60
- Sonntag Márton 82
- Sonntag, Sophia 60
- Soos István, polthari 57
- Sopron 69, 86, 90
- Sopron megye 77, 79
- Soravensis 80
- „Sortitione...” 78
- Sovvitschius, Christ. 86
- Spielenberger, David 58
- Spizelius, Theophil 96
- Spörensensis 80
- Sprickelsen, Christ. 93
- Stasfurt 90, 91
- Stephani, Joh. Georg. 64
- Stephani, Tobias 64
- Stewonka 62
- Stockholm 88
- Stoerel, Mart. 67
- Stolberg, Balth. 76
- Strahlen, Joh. Sam. 85
- Strela 68
- Stromp L. 7, 12, 26
- Süldorf, Süldorpiensis, Suellthor, Syllth, Syllthor 83, 84, 93
- Szabó Géza 7, 20
- Szabó Károly (, Karl) 7, 12, 13, 16, 17, 26, 27, 28, 29, 32, 38, 42, 46, 50, 51, 54, 56, 57, 94, passim
- Szacolcensis 64
- Szambokreti, Georgius 64
- Szambokreti, Jacobus 63
- Szepes megye, 13 szepesi hely 60, 61, 70
- Szentgyörgy 81
- Szikszai 67
- Szikszay Gergely 57
- Szikszay György 57
- Szilády Jenő 56
- Szlávik M. 7, 12, 27
- Szörös János 57
- Sztripszky Hiador 13, 16, 17, 29, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 61
- Telcoinus, Elias 63
- Ternava v. Nagyszombat
- Teücheli 14
- „THN...” 80
- Themiger, Erhardus 66
- Tholnensis 67
- Thorn 92
- Thoronaeus, Matthaeus 66
- Thury, F. 19
- Thury, Matthias 66
- Thurzó Imre (, Emericus) gróf 7, 20
- Tiesenbacher 39
- Timpler, Clemens 67
- Tinódi Lantos Sebestyén 8, 20, 51
- Titius Clement 75
- Torgau 88, 93, 94
- Torkos 12, 26
- Torna 66
- Totpronensis 64
- Trencsén 57
- Tugentlieb 58
- Turocensis 64
- Tübinga 85
- Türsch Dávid 59, 60
- Utrata, Dobô, Andreas 64
- Uyheliensis 64
- Vaidá, Georg. 57
- Varaliensis, Váralja, váralljai 60, 70, 72, 78
- Varga Zsigmond 17, 30
- Varhelia 71
- Vicianowitz, Esaias 64

- Vienna v. Bécs
 „Viro...“ 92
 Vittenberga 7, 8, 9, 20, 22, 52, 61.
 68—96, passim
 Voigt, Leopold 77
 Vossius, Gerh. Joh. 60
 Wratislavia v. Boroszló

 Wagner Keresztély 14, 77
 Walther Mihály 81
 Wankifwius, Nic. 88
 Wanyecz, Elias 65
 Waranay András 75
 Wielandt Farkas András 82
 Wien v. Bécs
 Windisch János 58
 Winter Dávid 81
 Wittenberg, Wittenbergensis v.
 Vittenberga
 Wittigau, Joh. 75
 Wocalius 57
 Wolfius 95

 Wörmlitz 90
 Wratislavia v. Boroszló
 Wünsche, Elias 81

 Zabanius, Isaacus 59
 Zabanius, Johannes 85, 86
 Zechmeister 77, 78, 84, 86
 Zegedinus, Thomas 66
 Zeitler, Christoph 89
 Zentmihalinus, Balthasar 66
 Ziegenbein, Joh. Sig. 73, 76
 Ziegler János Adám 59
 Ziegra, Constantinus 74
 Zillingerin, Martha 68
 Zittau 81
 Zerbst 91
 Zoványi Jenő 96
 Zólyom 74
 Zucher, Henr. 63
 Zuschrotter Márton 82

 Zsolna 57, 64, 89
-

A KÖZÉPDUNAI PROTESTANTIZMUS KÖNYVTÁRA

Szerkeszti: Bucsay Mihály.

NÉMETNYELVŰ (B) SZOROZAT:

ELSŐ KÖTET:

DAS EVANGELISCH-THEOLOGISCHE SCHRIFTTUM IN UNGARN.

(A magyar protestáns hittudományi irodalom könyvészete
és kritikai átnézete.)

- 1. füzet: Die neuen Kirchengesetzbücher.**
(Az új evang. és ref. egyházi törvénykönyvek.)
Írták: *Bruckner Győző* és *Kováts J. István.*

Soziologie und Weltanschauungsfragen.
(A magyar prot. társadalomtudományi irodalom.)
Írta: *Kováts J. István.*

50 oldal. Ára: 1.60 márka.

- 2. füzet: Die Wissenschaft vom Alten Testament.**
(Ószövetségtudományi irodalmunk.)
Írta: *Pap László.*

37 oldal. Ára: 1.40 márka.

Ismertetésekből:

„Es ergeben sich für den deutschen Leser eine Fülle höchst interessanter und anregender Vergleichsmöglichkeiten, die so bisher noch nicht erschlossen waren.“
Deutsche Theologie.

„Das ist ein dankenswertes Unternehmen. Nicht nur wir in Deutschland, auch der Norden Europas und der Westen (Schweiz!) haben ein Interesse daran zu erfahren, was aus der seit 400 Jahren ausgestreuten theologischen Saat dort im Südosten geworden ist.“
Die Evangelische Diaspora.

A német sorozat magyarországi főbizományosa:

FRANKLIN TÁRSULAT, BUDAPEST, IV., EGYETEM-U. 4.

A KÖZÉPDUNAI PROTESTANTIZMUS KÖNYVTÁRA

Szerkeszti: Bucsay Mihály.

NÉMETNYELVŰ (B) SOROZAT:

„Besonders an dem alttestamentlichen Heft bewundern wir das Geschick, mit dem der Bearbeiter auf knappem Raum eine gewaltige Menge Bücher einzeln lebendig werden lässt...

Mit Befriedigung erfahren wir, dass die ungarischen Kirchen nirgends hinter der Zeitentwicklung zurückblieben.“ *Leipziger Vierteljahrsschrift für Südosteuropa.*

„Az egész BIBLIOTHEK DES PROTESTANTISMUS-t illetőleg mondunk sem kell, hogy ez a vállalkozás milyen nagyjelentőségű...

Rá kell mutatnunk arra, hogy a magyar protestáns teológiai irodalom olyan áttekintése, mint amelyet a BIBLIOTHEK DES PROTESTANTISMUS tervezett első kötete készül nyújtani, magyar nyelven sincsen még meg. Nem kell hosszasan bizonygatni, mennyire hiányzik.“ *Magyar Könyvszemle.*

MÁSODIK KÖTET:

DIE GESCHICHTE DES UNGARISCHEN COETUS IN WITTENBERG.

(A vittenbergai magyar coetus története.)

Írta: Szabó Géza.

Közvetlenül megjelenés előtt.

A vittenbergai magyar burza vagy coetus igen fontos szerepet játszott a magyar reformáció történetében. A magyar református egyház első munkásai és megalapozói Vittenbergában, a magyar burza tagjaiként nyerték a döntő indításokat. A burza történetének megírása régi adóssága volt egyháztörténetírásunknak. Szabó Géza igen terjedelmes levéltári kutatások alapján írt műve tisztázza az eddig homályban maradt kérdéseket is.

A német sorozat magyarországi főbizománya:

FRANKLIN TÁRSULAT, BUDAPEST, IV., EGYETEM-U. 4.

Sylvester Irodalmi és Nyomdai Intézet Rt., Budapest.
F. v.: Schlitt H.

2071